GEORGII

FABRICII CHEMNICENSIS

ROMA,

Liber ad opt. autorum lectionem apprimè utilis ac neceſſarius: id quod ex Capitum eius Catalogo, nuncupatoriæ Epiſtolæ ſubiecto facilè liquet.

EIVSDEM ITINERVM Liber unus.

Cum locuplete rerum & uerborum in utroq; memorabilium Indice.

BASILEÆ, PER IOannem Oporinum.

GEORGIVS FABRICIVS
VOLFGANGO VVERTERO, VI-
ro claro & docto, S. D.

SALLVSTIVS ſcriptor in primis nobilis, in Carthaginis mentionē incidens, de ea ſilere melius putat, q̄ parum dicere. idē multo iuſtius, de urbe Roma, non Carthaginis ſolùm, ſed orbis terrarum uictrice ſcripturus, nunc ego dicerem: præſertim cum multorum hominū, eorumq́ doctorum, ſermones mihi ſubeundos eſſe intelligā. Aliqui enim hoc totum ſcribendi genus tāquam inutile improbāt: aliqui uerò tot de Vrbe monumentis, noſtra patrumq́ memoria editis, condemnant, quaſi minimè neceſſariū. Obſtat mihi præterea gentis & patriæ nomen, quòd homo Germanus, & in Hermunduris natus, poſt tot uiros in literis claros, de urbe uetuſtiſsima & remotiſ-

ſima ſcribere audeam. Itaque illi, qui non me ſolum reprehendunt, ſed alios accuſant in hoc genere ſtudij literarumq́ue uerſatos: ſcribendi operam atque induſtriam, in tradenda morum & bene uiuendi doctrina rectius, quàm in his, ſimilibus'ue rebus, collocari poſſe exiſtimant. Nam Seruilium lacum ignorare, aut Turbonem pugilem neſcire, aut tempora, quibus urbs opibus aucta, uel diminuta uiribus ſit, non tenere memoria, minus malum eſſe, quàm aut errare in uita, aut labi in officio, aut peccare in Rep. Hi cùm uiri boni ſint, & cupidi honeſtatis, credo eoſdem ueritatis quoque ſtudioſos eſſe. Atqui hominis animus cùm & actionibus uirtutis delectetur, & rerum fruatur ſciẽtia, utrũque certè, et uirtutis pręſcripto uiuere, & res cognitione dignas inueſtigare, uerũ eius & proprium munus eſt, licet altero alterũ habeatur præſtantius. Bene igitur hominis excellentiam cùm bonis moribus,

bus, tum eruditionis elegantia ſapientes metiuntur. Quamobrẽ & Aglaus Pſophidius Arcas, qui in uita ſua nihil præter agrum coluit: & Socrates Athenienſis, ſummus doctrina & ſapientia philoſophus, felices olim Apollinis oraculo ſunt iudicati. Qua de cauſa ne nos quidẽ ita alteram præferamus, ut de altera detrahamus cum dedecore & incommodo. Vt autem ciuitatum magnarum, ex quibus mortalium omnium iudicio Roma maxima fuit, inſtituta, leges, mores, actiones libenter cognoſcimus: ita ortum, incrementa, ruinas ſcire deſideramus, et loca ipſa muta cũ admiratiõe intuemur: illud utile & neceſſariũ eſt, hoc à liberali animo atq; ingenio nequaquã alienum. Tolle enim eiuſmodi ſtudium, & omnis antiquitatis noticiam, & pulcherrimorum exemplorum copiam, & ſuauiſsimum artium diſciplinarumq; fructum ſuſtuleris: & hæc ciuilis ſocietas ferarum, quàm homi

num cõgregationi erit ſimilior. Merito igitur gratia habēda illis, qui Vrbis potentiſsimę & nobiliſsimę memoriam paſsi non ſunt interire: ſed quidquid uel ex ueterum ſcriptis diſcere, uel ex ruderibus colligere, uel ueſtigijs qualibuſcunq; potuerunt deprehēdere, id fidelibus literarum monumentis commendarunt. Quorum libros, cum nōdum uiſa Vrbe, admirarer, & bonos auctores legenti utiles & iucundos eſſe ſentirem: tum in Vrbem ipſam tecum profectus Vuertere, magna (ut ſcis) diligentia cōquiſiui atq; perlegi, ut eos communi ſtudio, & labore mutuo cum rebus ipſis præſentes conferremus: quod cum totos quinq; menſes ſine intermiſsione à nobis ageretur, non pauca uel neglecta ab alijs, uel non ſatis animaduerſa, obſeruatu tamen & ſcitu digna, annotauimus: ea autem in id tantũmodo comparaueramus, ut nobis profectionis ſuſceptæ; & otij noſtri ratio conſtaret.

ret. Nuper uerò cum Caſp. Peucerus, Melanthonis gener, doctus inprimis uir, & philoſophiæ deditus, ad me ueniret, & de Vrbe cum uiris aliquot eruditis loquētem auidè auſcultaret, rogauit tandē, ut aliorum quoq; ſtudijs mea opera, ſi placeret, et otium eſſet, conſulerē. Quod cum ille humaniter, ut ſolet, peteret, & uultu ipſo ſignificationem ſuæ uoluntatis daret, facile mihi nō abhorrenti perſuaſit, ut quæ obſeruaram, rurſus colligerem. Nouo igitur labore ſuſcepto, ea cum ſcriptis poetarum & hiſtoricorum maiore cura & attētione cōtuli: qua ratione cùm alij ante me urbem iam dirutam, quaſi à fundamentis inſtaurarint, eorūdem ueſtigijs inſtiti. in quo propoſito & ordinem rebus ipſis congruentem ſeruaui, & locos non paucos in Græcis latinisq; ſcriptoribus explicaui. Hoc quoniam publicæ utilitatis gratia factum à me eſt, bonam in ſpem uenio, me ſtudioſis hominibus, &

æquis lectoribus probaturũ inſtitutum meum, quod ipſe poſt alios plurimos ad hanc ſcribendi materiam, animum adiunxerim. Ignoſcent autem ij, quos patriæ nomen offendit, hoſpiti mihi atq; extero, ſi quid minus in rebus uetuſtate planè obrutis uidi: aut ſi in ijs etiam, quę ante oculos ſunt, parum Lynceus fui. hoc enim, quamuis arrogantiuſculũ ſit, quia tamẽ uerum eſt, dicam, me poſſe aliorum, qui de Vrbe ſcripſerunt, errores uarios certis teſtimonijs cõuincere. Syracuſani certè olim, cum ſepulchrum Archimedis indagatum ipſis oſtendiſſet Cicero, non ideo iniqui aut ingrati ei fuerũt, quòd peregrinus eſſet, & Arpinas: neq; mihi, ſi quid laudis Vrbi, aut ſtudioſis commodi ſum adferre conatus, obeſſe debet, quòd ſim Hermundurus. præſertim cum exiſtimatione nullius læſa, ſimpliciter expoſuerim meam uel opinionem, uel ſententiam. Primùm enim, ueterum auctoritate

nitor,

nitor, in notandis aut explicandis lo
cis: deinde non ſolùm recentiorum
ſcriptis, quibus plurimùm adiutus
ſum, uerumetiam demonſtratione
Marliani, qui diligentiſsimè omni-
um ſcripſit, hanc, qualiſcunque eſt,
Vrbis cognitionem ſum cõſecutus:
cuius domum cum frequẽtaremus,
ſitum montiũ nobis indicauit ex Ca
pitolio, & ad uiarum, quæ in Vrbe
ſunt, initia nos perduxit: & aliquo-
ties apud Salamancam & Tramezi-
num, noſtram ſententiam audire ui-
ſus eſt perhumaniter. Hos labores
noſtros tibi dedico Vuertere, homi-
ni amico, quo nomine omnia con-
ſuetudinis, fidei, beneuolentiæ offi-
cia continentur: & uiro docto, qui
hæc eadem cognouiſti magna cupi-
ditate, ſtudio, induſtria. Quãobrem
quædam ex his tua recognoſces, &
multa agnoſcet Volfgangus Meure
rus, philoſophiæ ſcientia, elegantia li
terarum, cognitione antiquitatis uir
celeberrimus, eius temporis ſocius

 & co-

& comes noſter. Optarem autẽ plurimos ex nobilitate, uiros ſplendidos & copioſos, excitari ad euehenda optimarum artium ſtudia. Res enim humanæ cum nihil firmi habeant, nihil poſsideãt diuturni, ſola uirtutis & literarũ laus eſt æterna: imò ne uirtutis quidẽ, abſq; literis. Exemplum illuſtre eſt, & ſempiternum erit Vrbs ipſa, cui alijs ornamentis amiſsis, hæc ſola reliqua manſerunt, quæ conſeruarunt doctorum uirorum ingenia. In quam ſententiam aliquando Lazarum Bonamicum, doctiſsimum & eloquẽtiſsimũ uirum, perelegans nobis epigramma recitare memini, quo ipſo claudere hãc epiſtolam placuit: quia nobis eius uiri memoria grata meritò eſt, & maximi nominis fama doctis notiſsima.

Vos operum ſtratæ moles, collesq; ſuperbi,
Quîs modò nunc Romæ nomen inane manet:
Vosq; triumphales arcus, cœloq; coloſſi
Aequati, Parijs cæſa columna iugis:
Edita Pyramidum faſtigia, templa deorum,
Digna uel æthereis Amphitheatra locis:

Vos æui tandem attriuit longinqua uetuſtas,
Vos longa tandem fata tulere die. *(men,*
At Romæ, Aeneadûm magnũ & memorabile no-
Tempus edax rerum tollere non potuit.
Nec poterit, donec clari monumenta uigebunt
Ingenij, quæ non ulla ſenecta rapit.
Cætera labuntur tacito fugientia curſu,
Calliope æternùm uiuere ſola poteſt.

Vale, & me ama. Ex ludo illuſtri Miſenæ, Calend. Iulij. Anno Chriſti M. D. L.

CAPITA HVIVS LIBRI.

I. De auctoribus, qui de Roma ſcripſerunt.
II. De ſitu, & ambitu, & gloria atque interitu urbis.
III. De montibus, à quibus Vrbi additi, quæ loca adiacentia habeant, quot nominibus, & unde appellati.
IIII. De portis ueteris nouæq; Vrbis, & quàm uarijs nominibus eædem appellatæ.
V. De uijs intra & extra urbem.
VI. De regionibus & tribubus.
VII. De foris, ad ſplendorem Vrbis, & hominum neceſsitatem factis.
VIII. De campis.
IX. De templis gentilium in templa Diuorum mutatis.
X. De templis ſacellisq; ueteribus, quæ ab alijs omiſſa ſunt.
XI. De domibus quorundam doctorum.
XII. De theatris, Circis, odeis, ſtadio, xyſto: item de factionibus aurigantium.

XIII. De porticibus.
XIIII. De arcubus triumphalibus, & tro phæis.
XV. De Tiberi, & fluuijs Vrbis, & de ornamentis fontium, ac naumachijs.
XVI. De pontibus Tiberinis.
XVII. De aquæductibus, quorum ueſtigia nunc ſciuntur extare.
XVIII. De balneis & Nympheis.
XIX. De thermis.
XX. De locis ſepulchrorum, & de inſignibus quibuſdam ſepulchris, item de ſepulchrorum ornamentis, ac ratione conditarũ urnarũ.
XXI. De ijs, quæ nunc in Vrbe ſunt præcipuè uiſenda.

AVCTORES VETERES ET noui, quorum inuentis & teſtimonijs uel ad confirmandum, uel ad explicandum utimur.

Aemilius Probus
Albertinus
Aliſinæ inſcriptiones
Am.Marcellinus
Aſconius
Athenienſis inſcriptio
Auguſtinus
Aurelianus Imp.
Auſonius
Auximi inſcr.
Bap. Leo
Bergomates inſcript.
Blondus.
Chariſius
Caßiodorus
Cicero
Ciriacus Anconitanus
Claudianus
Columella
Corn.Balbus
Corn.Nepos
Corn.Tacitus
Cornutus
Cuſpinianus.
Dacicæ inſcript.
Demoſthenes
Dion
Dionyſius.
Egnatius
Eutropius.
Fab.Pictor
Feſtus
Florus
Formianæ inſcript.
Formula magiſtrat.Ro.
Frontinus
Fuluius.
Gallicæ inſcript.
Gellius
Gyraldus.
Helenius
Herodianus
Hieronymus
Hiſpanicæ inſcript.
Homerus
Horatius.
Ioſephus
Iul.Capitolinus

Iul.Ob-

Iul.Obſequens
Iuſtinus
Iuuenalis.
Lactantius
Lampridius
Liuius
Lucanus
Lucilius
Lucretius
Lud.Gometius.
Macrobius
Manutius
Marlianus
Martialis
Mediolanenſes inſcript.
Merula.
Neapolitana inſcr.
Non.Marcellus
Nucerina inſcri.
Ouidius.
Perſius
Perſij interpres
Pindarus
Pindari interpres
Platina
Plautus
Plinius
Plinius iunior
Plutarchus
Poggius
Pomp.Lætus
Pomp.Sabinus
Porphyrio
Porphyrius Homeri interpres
Portius
Præneſtinæ inſcript.
Priſcianus
Propertius
Prudentius.
Quintilianus.
Reatinæ inſcript.
Romanæ inſcript.
Salluſtius
Salonenſis inſcript.
Seneca
Seruius
Sex.Aurelius
Solinus
Sophoclis interpres
Spartianus
Statius
Stephanus
Strabo

Suetonius
Sulp. Verulanus.
Tacitus
Terentius Scaurus
Teſtamenta antiqua
Tibullus
Tyburtinæ inſcript.
Torellus Sarayna
Tortellius
Tranquillus
Tremellius.
Val. Flaccus
Val. Maximus
Varro
Velleius
Veronenſes inſcript.
Verrius
Vibius Sequeſter.
Victor
Vitruuius
Volaterranus
Vopiſcus
Vrbinates inſcript.
Vrbis epigrammata.
Zanchus
Zonoras.

GEOR-

GEORGII FABRICII ROMA.

DE AVCTORIBVS, QVI DE Roma ſcripſerunt. Cap. I.

VRBEM Romam *& ſi plures olim literis monumentisq; celebrarunt, nihil tamen ſcriptorum ueterum relictum fuit, præter* Fab. Pictoris *&* C. *Sempronij, de origine* Vr*bis, fragmenta: de quibus meritò dubitatur.* Ca*tonis* Origines, *&* M. Varronis *de tribubus, & de ædibus ſacris, et de ludis theatralibus libri interciderunt.* Extat *Ariſtidis Smyrnæi, de* Romæ *laudibus oratio.* Neruæ *temporibus de aquæductibus* Romanis, *libros duos* Iulius Frōtinus: Dio*cletiani dominatu de regionibus* Vrbis *unum* Pu*blius* Victor, *uel (ut alijs placet)* Sex. Ruffius, *edidit.* Ex *recentioribus,* Vrbis *admiratione, ad ſcribendum excitati ſunt plurimi:* Flauius Blondus, Pomponius Lætus, Andreas Fuluius, *qui multis libris proſa et carmine ſcripſit,* Iacobus Poggius, Ioannes Tortellius, Raphael Volaterranus, Fabricius Varranus, Franciſcus Albertinus, Bar-

tholomæus Marlianus: ſed diligentia inueſtigan-
di & iudicandi ſolertia excellit Marlianus, qui
& ueterum ſcripta maiore ſtudio contulit, & plu
rimos aliorum errores prudenter animaduertit.
Scripſerunt de eâdem Manuel Chryſoloras, &
Bernardus Oricellarius: et ex noſtris hominibus
Hieronymus Queſtēbergius Miſenus, patria Fri
bergenſis, doctus atq; diligens antiquitatis inue-
ſtigator, qui in Vrbe mortuus eſt. ſed ex horum
ſcriptis nihil ad noſtras manus peruenit.

Totam Vrbem ſecundum regiones pinxit Fa-
bius Caluus, ſed eius picturæ cum nullius deſcri-
ptione conueniunt. De ædificijs ueteribus uulga-
ri nunc Italorum lingua ſcripſit Franciſcus Ser-
lius, Bononiēſis architectus. Picturas ſtatuarum,
columnarum, coloſſorum, templorum, theatro-
rum, arcuum, portarum, ſepulchrorum, Antoni-
us Salamanca ſparſim expreßit. Imperatorum
& uirorum illuſtrium imagines ex nummis anti-
quis excudit Iacobus Mazochius, addita breui hi
ſtoriarum deſcriptione: quem ſecuti ſunt Ioannes
Huttichius, & Nicolaus Gerbelius, Germani. Sed
Antonij Zantani opuſculo, quod nuper prodijt,
nihil fieri poteſt eo in genere elegantius, aut per
fectius. Idem Mazochius ingenti libro Vrbis epi
grammata ex ære, ſaxis, marmoribusq;, incerto
auctore congeſta, edidit: quem librum nos, inſpe-

ctis

ctis locis plurimis, & correctiorem, & ſeptingentis epigrammatis auctiorē habemus. Nec *inutilis in iiſdem colligendis*, Petri Appiani & Bartholomæi Amantij, & *ante illos* Sebaſtiani *Sergij opera extitit. Superiore anno* Marlianus Conſulum, Dictatorum, Cenſorum, *cum ipſorum triumphis deſcripta ex marmoribus nomina publicauit, quæ marmora in foro* Romano *effoſſa, nunc in* Capitolio *aſſeruantur.* De *antiquis* Romanorum *familijs ſe ſcripturum, retulit mihi* Paulus Manutius, *omnis elegantiæ & antiquitatis ſtudioſiſsimus iuuenis: & de ijs* Commentariū *ante annos ſex & quadraginta promiſit* Petrus Crinitus, *qui, cum alia eius opera in manibus ſint, nondum exijt.* De *mirabilibus* Romæ *non nominati auctoris libellus, in uulgi manibus eſt, ad decipiēdos (ut apparet) illiteratos & ſuperſtitioſos homines confictus.* In *cognoſcenda* Vrbe *ſermo uulgi audiendus non eſt.* Molem *latericiam ante* Amphitheatrum, *quæ* Meta *ſudans dicta fuit, aiunt fuiſſe turrim* Virgilij: *ædem* Iani Quadrifrontis, *ſtructura quadrata in foro* Boario, *domum* Boethij. *Columnas æneas in* S. Ioanne Laterano, *quas* Auguſtus Cæſar *ex præda* Actiaca *conflauit, è templo* Hieroſolymitano *religionis cauſſa nugātur trāslatas: de quib.* Virgilius *canit,*

— Nauali *ſurgentes ære columnæ.*

 Statuam

Statuam æneam equeſtrem M. Antonini *Pij, neſcio cuius liberatoris* Vrbis*,fingũt fuiſſe* . Quæ *licet apertè falſa ſint, tamen uulgus aſſeuerat, & defenſores pertinaces inuenit.*

DE SITV, ET AMBITV, ET gloria atque interitu Vrbis. Cap. II.

VRbs Roma *primum* Italiæ*, poſt orbis terrarum caput, à paſtorum manu condita,* Regum*,* Conſulum*,* Dictatorum*,* Imperatorum *dominatu uſa, à uicinis populis tentata, ab externis gentibus ſæpius petita, à* Gallis Senonibus *incenſa, à* Gothis Vãdaliſq; *uaſtata & diruta.* Con*temptu noſtrorum* Imperatorum *quater capta: primum ab* Arnulpho Franco*, tum ab* Othone Tertio Saxone*, deinde ab* Henrico Quarto *item* Franco*, noſtra deniq; memoria à* Carolo Quinto Auſtriaco. *Poſita in ſolo ſterili, & partim in montibus, partim in uallibus campiſq; ſubiectis, auſtro obiecta, & cœli aliquando grauioris: nunc malè habitata, & ruinarum plena.* Antiquitus *quod miraculo ſimilimum eſt, ſuffoßionibus montium, & meatibus cloacarum penſilis, & ſubter ædificia nauigabilis extitit.* Hodie *ualles & campi ex uaſtitate & ruinis ædificiorum altius quàm credi queat, exaggerati ſunt.* Ambitus Vrbis*, qui nunc*

nunc eſt, XIII. M. paſſ. non excedit. Vrbem ueterem ampliato pomœrio auxerũt Sylla, Auguſtus, Claudius, Nero, Traianus, Aurelianus, Arcadius, Honorius: cuius rei teſtes ſunt Seneca, Suetonius, Tacitus, Vopiſcus, antiqua epigrammata. ex quibus & illud diſcitur, cenſorum, augurum, præfectorum urbis, cura & auctoritate, id factum eſſe. Muri uetuſtiſsimi ex ſaxo quadrato fuerunt, Gabino inprimis, Albano, Tyburtino, & Preneſtino: ea enim ſaxa firmiſsima, & igni imperuia. Poſtea facti ſunt latericij, qui adhuc durant. Suetonius ſcribit, Auguſtum gloriantem dixiſſe: Vrbem latericiam reperi, relinquo marmoream. & Propertius poeta canit,

Hoc quodcũq; uides, hoſpes, q̃ maxima Roma eſt:
  Ante Phrygem Aeneam collis & herba fuit.
Atq; ubi nauali ſtant ſacra palatia Phœbo,
  Euandri profugæ procubuere boues.

Verùm (quæ eſt rerum humanarum imbecillitas & uiciſsitudo) illa ipſa Vrbs nũc rurſus latericia eſt, & Palatinus à nullo habitatus, collis iam & herba factus eſt, & in foro ipſo Romano ſues uæneunt, & in Tarpeia arce crux hominum nocentum ſupplicio cernitur erecta. In murorum ambitu circiter trecentas & ſexaginta turres numerauimus, pluribus tamen ex his collapſis. Varius Imperator cum decem millia pondo aranearum,

opera ſeruorum per domos collegiſſet, ex ijs intelligi poſſe dicebat, quanta eſſet Roma. *Nos inepti hominis riſu omiſſo, in ſequentibus ſummæ & clarißimæ* Vrbis *magnitudinem & amplitudinem oſtẽdemus, in qua tot tantaq́; ædificia fuerunt, quot, præter* Vrbem, *& quanta, terrarũ orbis nuſquam habuit: ut de cæteris ornamentis nihil dicam, nihil etiam de* Imperij *gloria.* Verè *enim ad* Germanicum Cæſarem Ouidius,

Gentibus eſt alijs tellus data limite certo,
Romanæ ſpacium eſt urbis & orbis idem.

Cum autem omni fortunæ uarietate ſit exercitata, tamen in ſecundis rebus nunquam ſecura, inuicta in afflictis ſemper extitit. Vrbem *olim arroganti titulo, ſed minimè uano, appellarũt* AETERNAM, *quia* Neptunio Homeri *uaticinio poſteritati* Aeneæ, *à qua orti* Romani *ſunt, imperij æternitas promiſſa fuit,*

Νῦν δὲ δὴ αἰνείαο βίη τρώεσσιν ἀνάξει,
Καὶ παῖδες παίδων τοίκεν μετόπισθε γίνονται.

Vrbis nomini diuinos honores tribuerunt Smyrnæi, Pergamenſes, *&* Græcorum *omnium cultiſſimi* Athenienſes. A' Smyrnæis *id factum eſt, ut* Tacitus *ſcribit,* M. Porcij Catonis *conſulatu: à* Pergamenſibus, *imperante* Auguſto. *De* Athenienſibus *planius loquitur inſcriptio uetus, quæ ante euerſam à* Mahomete *urbem in ueſtibu*

lo

lo templi fuit, quod in arce quondam Palladi dicatum erat, poſtea ſacrum B. Mariæ Virgini:

Ο ΔΗΜΟΣ ΘΕΑι ΡΩΜΗι ΚΑΙ ΣΕΒΑΣΤΩι, ΚΑΙΣΑΡΙ ΣΤΡΑΤΗΓΟΥΝΤΟΣ ΕΠΙ ΤΟΥΣ ΠΟΛΙΤΑΣ ΠΑΜΜΕΝΟΥΣ ΤΟΥ ΞΗΝΩΝΟΣ ΜΑΡΑΘΩΝΙΟΥ ΙΕΡΕΩΣ ΘΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΣΕΒΑΣΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΕΝ ΑΚΡΟΠΟΛΕΙ ΕΠΙ ΙΕΡΕΙΑΣ ΑΘΗΝΑΣ ΠΟΛΙΑΔΟΣ ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΑΣΚΛΕΙΠΙΑΔΟΥ ΑΛΑΙΕΩΣ ΘΥΓΑΤΡΟΣ ΕΠΙ ΑΡΧΟΝΤΟΣ ΑΡΗΟΥ ΤΟΥ ΜΩΡΙΩΝΟΣ ΠΑΙΑΝΙΕΩΣ.

Ad quod alludens cecinit Martialis:

Terrarum dea, gentiumq; Roma,
Cui par eſt nihil, & nihil ſecundum.

Itaq; cum templa ſacro Vrbis nomini dicata ſint, minimè mirum Victrici ſtatuas Triumphales collocatas fuiſſe. Cuius generis multæ elegantiæ & artificij ſtatua è marmore, ſuperiore anno reperta, & nunc in ornatiſſima Cæſiorum domo ſtatuta eſt. Roma iuuenili habitu ſedet, galeata, ſiniſtra manu tenens, ut uidetur, pugionem, dextra coronam lauream, deſignans indice mulierem ſub baſi ſedentem, uultu mœſto, ueſtitu lugubri, capillo per uittam paſſo, caput ſiniſtra manu ſuſtentantem, dextra ad ſiniſtrum femur poſita, proie-

ta, proiectisq́; ad idem latus armis atq; clypeis, cum hac inſcriptione,

ROMA VICTRIX DE DACIA
PROVINCIA
SVBACTA TRIVPHANS
VVLTV AC HABITV
BARBARORVMQ. SPOLIS
INLVSTRIS.

Quinetiam in Vrbe prope uiam Sacram, Romæ atq; Veneris conſors delubrum fuit. Romanæ urbi Conſtans Imp. Conſtantini iunioris filius, ſeptem dierum ſpacio plus ornamentorum ademit unus, quàm ducentorum quinquaginta octo annorum interuallo detraxerunt omnes barbari. Imperium autem quamuis ante ſeptingentos & quinquaginta annos ad nos translatum ſit, tamen Romani nomen retinuit: ut poetico quodã ac uerè fatidico ſpiritu dixiſſe uideatur Propertius,

Roma tuum nomen terris fatale regendis.

Sibyllæ de Romæ interitu uaticinium eiuſmodi refert Lactantius Firmianus, in libro de Diuino præmio: Roma interibit,' & quidem iudicio Dei, quòd nomen eius habuerit inuiſum, & inimica iuſticiæ, alumnum ueritatis populum trucidarit.

DE

DE MONTIBVS, A' QVIBVS VRbi additi, quæ loca adiacentia habeant, quot nominib. & unde appellati. Cap. III.

PRopertius poeta elegans, & doctus Vrbis præco, canit,

Septem urbs alta iugis, toto quæ præſidet orbi,

Vndè ἑπταλόφος à Græcis, Septicollis à Fabio Pictore, Septẽgemina à Statio dicitur. Hos colles, ſeptem arces Virgilius in Georgicis, & in Epithalamio Auſonius nominarunt. Nos decem Romanorum collium ſitum, & uaria eorum nomina, & loca circumiacentia, unde reliquæ urbis cognitio fiat apertior, paucis notabimus. Mœnibus enim incluſi hodie ſunt, Palatinus, Capitolinus, Auentinus, Cœlius, Eſquilinus, Viminalis, Quirinalis, collis Hortulorum, & trans Tyberim, Ianiculum, & Vaticanus.

Palatinus,

Romuli ſedes, unde & Romulius à Tremellio, & à Strabone τῆς ἄκρας nomine, propter primam ſedem regiam, appellatur. Ad ortum habet Cœlium, ad meridiem Auentinum, ad occaſum Capitolinum, ad ſeptentrionem forum. Adiacet ex eo latere, quod ortum ſpectat, arcus Conſtantini: quod meridiem, Circus maximus: quod occa

ſum, Romuli ædes, & Velabrum: quod ſeptẽtrio nem, templa quæ in ipſo foro ſunt, & Veſpaſiani arcus. Hunc Virgilius à Palanteo oppido nominatum uult: Propertius & Ouidius, quòd ibi pecudes palari, id eſt errare conſueuerint. Huius montis pars forum uerſus, Germali nomen habuit: Cœlium autem uerſus, Veliæ. Quia autem prima imperij ſedes in eo conſtituta, cuiuſuis principis aulam, aut ſplendidi hominis domum, Palatium nominamus. Hodie ſuffoßionibus & ſubterraneis meatibus totus quaſi penſilis, ruinis deformis, aut hortis occupatus.

Capitolinus,

Tatij Sabini ſedes, qui & Saturnius, & Tarpeius. Ad ortum habet forum & Palatinum, ad meridiem Tiberim, ad occaſum urbem planam, ad aquilonem collem Quirinalem. Ab ortu adiacent Tullianus carcer, arcus Septimij, porticus Concordiæ: à meridie, Ianus quadrifrons, forum holitorium, theatrum Marcelli: ab occaſu circus Flaminius, in quo porticus Cn. Octauij, & recẽs turris Argentina: à ſeptentrione, Traiani forum. Dictus à uetuſtißima Saturni ſede, Saturnius: & mox (ut Iuſtinus inquit) quaſi pulſo à Ioue ſedibus ſuis Saturno, Capitolinus: idem Tarpeius, quod uel à Tarpeia uirgine, uel

A' duce Tarpeio mons eſt cognomen adeptus,

Vt

ut canit Propertius. De eodem in VIII Virgilius,

Hinc ad Tarpeiam ſedem, & Capitolia ducit,
Aurea nunc, olim ſyluestribus horrida dumis.

Auentinus,

Ab Anco rege, creſcente ciuiū numero, ex parte additus, non totus habitatus, Tatij regis Romanorum, & Auentini Albanorum, ſepulchris celebris. Varijs appellatus nominibus, à Remo Romuli fratre, Remurius: à Murciæ ſocordiæ deæ ſacello, Murcius: à Dianæ templo, collis Dianæ. Martialis lib. XII.

Cum tu forſitan inquietus erras,
Clamoſa Iuuenalis in Subura,
Aut collem dominæ teris Dianæ.

& idem libro VII. ad Maximum:

Eſquilijs domus eſt, domus eſt tibi colle Dianæ.

Propter longitudinem certò deſcribi nequit: ſed tamen, ut in prioribus, tentabimus. Ad ortum in meridiem declinantem, reſpicit mœnia: ad meridiem, campum Figulinum: ad occaſum, flumen: ad ſeptentrionem, montem Palatinum. Ortū uerſus, ſed ualde in meridiem flexum, propinqua eſt porta Capena: meridiem, porta Oſtienſis, Caſtij pyramis, mons Teſtaceus: occaſum, Naualia, ſalinæ, ſpelunca Caci: ſeptentrionem, Dianæ templum, & Naumachiæ initium. Auentinus dictus

ab

ab auibus, quod nomẽ ante Euandri & Herculis in Italiam aduentum, ut liquet ex Virgilio, habuit. Quòd ſi certis auctoribus ſcripſit ille, minimè nomen accepit ab Auentino rege, qui in eo extinctus bello, & ſepultus fuerit, ut 4. Faſt. ait Ouidius. quamuis in eâdem pagina alteram, & cum Virgilio conſentientem opinionem ponat. Neq; etiam ab Auente Sabinorũ fluuio, ut de gente populi Ro. tradidit Varro. In hũc modum aliquando plebs ſeceßit, ut eſt apud Senecam in libro de Breuitate uitæ, & apud Plin. lib. 19. Nemo Sacros, Auentinosq́; montes, & iratæ plebis ſeceſſus circumſpexerit.

Cœlius,

Ab eodem Anco additus, ut Strabo: uel à Tullo Hoſtilio, ut Liuius: uel à Tarquinio Priſco, ut Tacitus. A querna ſylua, Querquetulanus: à Tiberio Cæſare, quòd is poſt incendium habitatoribus ædificia conſumpta inſtauraſſet, dici cœptus mons Auguſtus. Ab ortu habet mœnia, à meridie Cœliolum, ab occaſu Palatinum, à ſeptentrione Eſquilias. Adiacent ab ortu, Cœlimontana & Neuia portæ, & inter has Statilij Tauri theatrum dimidiata ſui parte mœnibus incluſum: à meridie, uallis: ab occaſu, Seueri ſeptizonium: à ſeptentrione, Titi amphitheatrum, uulgò Coloſſeum. Nominatus à Cœle quodam Hetruſco-
rum

rum duce, qui cum Romulo contra Sabinos arma ſocia coniungens, caſtra in eo poſuit.

Cœliolus pars eſt Cœlij, à Martiale lib. 12. ad Iuuenalem, Minor Cœlius dictus:

Dum per limina te potentiorum
Sudatrix toga uentilet, uagumq́;
Maior Cœlius & minor fatigat.

Ab ortu habet mœnia, à meridie Auentinum, ab occidentis & ſeptentrionis partibus uallem, per quam fluit Appiæ riuus. Incipit poſt portam Gabiuſam, nunc clauſam: & inde ad Latinam flectitur, terminaturq́; ad Capenam.

Eſquilinus,

A' Tullo Hoſtilio adiectus, ut Liuius: à Seruio Tullio, ut Tranquillus. Hanc autem in auctoribus diuerſitatem peperit, quòd aliqui reges primi adiecerint, aut habitarint: reliqui ædificijs, alijsúe rebus ornarint, aut auxerint. Hunc montem, auctore Verrio Flacco, & Ciſpium & Oppium ueteres nominarunt. Attingit ab ortu, Vrbis muros: à meridie, uiam Lauicanam: ab occaſu, uallem inter Cœlium & Palatinum longè lateq́; patentem: à ſeptentrione, Viminalem. Adiacent ortum uerſus, Eſquilina porta, & Querquetulana: meridiem uerſus, Carinæ: occaſum, uallis ſubiecta, & regio Tabernolæ: aquilonem, uicus Patricius & Subura. unde Suburanum nonnulli uocarunt.

liuocarunt ex ueteribus. Dictus, quòd excubiæ ibi agerētur, primùm Excubinus: poſtea mutata pronunciatione, Exquilinus: & melioris ſoni gratia, tandem Eſquilinus. & à poetis Eſquilius, litera è medio ſublata. Vt Ouid. II. Faſt.
Monte ſub Eſquilio. Idem lib. III.
Adde, quòd excubias ubi rex Romanus agebat,
Qui nunc Eſquilias nomina collis habet.
Horatius in Sermonibus —at ſimul atras
Ventum eſt Eſquilias.—

Viminalis,

A' Seruio Tullo ad reliquos additus, qui & Fagutalis, à ſylua fagea, ut eſt apud Varronem & Feſtum. In ortum tendens, reſpicit campū Eſquilinum: in meridiem, Suburæ partem, & fori Romani: in occaſum, Quirinalē, interiecta Subura plana: in ſeptentrionem, uallem Quirinalem. Ab ortu adiacet porta Querquetulana: à meridie, Nouatij & Olympiadis thermæ: ab occaſu, Decij palatium: à ſeptentrione, lauacrum Agrippinæ. Nomen inuenit à uiminum copia: quæ tamen cuius generis fuerint, Varro, Feſtus, Plinius non dixerunt, neq; Iuuenalis Sat. III.
Eſquilias, dictumq; petunt à uimine collem.

In locis incultis, quæ hortos aut uineta non habent, nunc populi & ſalicum uimina, et harundines naſcuntur.

Qui-

Quirinalis,

Ab eodem rege additus. Alio nomine Agonius, uel Agonenſis, & in quadam ſui parte mons Clatræ & Apollinis, ſi Victoris liber emendatus eſt. nũc uerò mons Caballinus. Habet ab ortu, Viminalem: à meridie, Cæſaris & Neruæ forum: ab occidente, Vrbem planam: à ſeptentrione collem Hortulorum, & campum Martium. Contiguæ ſunt ab ortu, portæ Viminalis & Collina: à meridie, Corneliorum domus: ab occidente, quæ in plana urbe ſunt ædificia: à ſeptentrione, porta Collatina. Dictus Quirinalis, ab æde Quirini. Ouid. II. Faſt. de Quirino,

Tẽpla Deo faciunt, collis quoq; dictus ab illo eſt.

Horatius ſecundo lib. Epiſt.

Cubat hic in colle Quirini,
Hic extremo in Auentino, uiſendus uterq;.

Agonius, quòd circo Flaminio, eruptione Tiberis inundato, ludi Agonales in eo fierent. Clatræ & Apollinis, à templo quodam. Caballinus, à duobus equis marmoreis, qui ſtant ibidem in excelſa baſi, cum ſuis ductoribus, prope ædem S. Saturnini, qui à Phidia & Praxitele ſunt facti, ſi titulus uerus eſt.

Collis Hortulorum,

Vel (ut Suetonius) collis Hortorum, extra an

tiquos muros, Quirinali contiguus. Ab ortu tangit eiuſdem montis campum, à meridie item aliquam eius partem, ab occaſu uallem Martiam, & Domitiani naumachiam, à ſeptentrione urbis mœnia. Ab ortu propinquam habet portam Collatinam, à meridie pilam olim Tyburtinam, ab occaſu uiam Flaminiam, à ſeptẽtrione templum Solis, & Neronis ſepulchrum. Ab hortis ad noſtra uſq; tempora nomen antiquum retinuit.

Vaticanus,

Trans Tyberim, olim habitatus non fuit, nec ad Vrbem pertinuit. Nomen accepit uel à uatum reſponſis, uel à Vaticano deo, qui & Vagitanus. Ad ortum, ſpectat campum Vaticanum, & flumen: ad meridiem, Ianiculum: ad occaſum, alium campum, in quo ex creta & argilla uaſa fiunt, ab uſq; Iuuenalis & Plinij temporibus nota: ad ſeptentrionem, prata Quintia. Meminit huius montis Horat. I. Carm. oda XX.

Care Mecœnas eques, ut paterni
Fluminis ripæ, ſimul & iocoſa
Redderet laudes tibi Vaticani
Montis imago.

Olim fuit Scipionis ſepulchro nobilis, nunc uerò clarus S. Petri baſilica, item Palatio, hortiſq; pontificijs.

Iani-

Ianiculum,

Ab Anco mons hic additus, Numæ *regis, et Statij Cæci lij poetæ ſepulchris celebratus. Ab ortu meridieq́; Tyberim reſpicit, ab occaſu campos, à ſeptentrionis parte Vaticanum. Adiacent ab ortu, prata quondam Mutia: à meridie, porta Portuenſis: ab occaſu, Aurelia: à ſeptentrione, naumachia Neronis. Dictus uel à uetuſtiſſimo oppido, quod Ianus condidit, de quo in* VIII. *Virg.*

Hic duo præterea, diſiectis oppida muris,
Relliquias, ueterũq́; uides monumenta uirorum:
Hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit arcẽ,
Ianiculumq́; illi, huic fuerat Saturnia nomen.

Vel quòd populo Ro. *primùm in Hetruſcos euunti quaſi ianua fuerit, ut Verrius Flaccus. Nunc à flauis harenis, mons aureus, & corrupto uocabulo Montorius. Ex hoc propter altitudinem Roma maximè conſpicua, cæteris autem infrequentior eſt, ob aeris grauitatem, utrumq́; teſtante libro primo Martiale,*

Longo Ianiculi iugo recumbunt,
Et planus modico tumore uortex,
Cœlo perfruitur ſereniore.
Hinc ſeptem dominos uidere montes,
Et totam licet æſtimare Romam.

In hunc ſeceſſiſſe aliquando plebẽ Romanam,

& à Qu. Hortenſio dictatore reuocatam, ſcribit Plinius libro 16.

Hi montes iam rariſsimi habitantur, maxima ex parte hortis, & diſperſis hinc inde templis, aut clauſtris religioſis occupati, aut ueterum ædificiorum ruinis obruti. Vetuſtiſsimis temporibus nemora & paſcua habuit Palatinus, ut ſcribit Tibullus: Capitolinus dumeta, ut Virgilius: Auentinus lauretum, ut Solinus: Cœlius quercetum, ut Tacitus: Viminalis ſyluam fageam, ut Varro: Ianiculum eſculetum, ut Plinius: Vaticanus ilicetum, ut Fuluius.

DE PORTIS VETERIS NOVAEque urbis, & quàm uarijs nominibus eædem appellatæ. Cap. IIII.

PORtæ urbis in uniuerſum ſunt uiginti, antiqui nominis & loci quindecim, recentioris Vrbis quinq;. Ad ſeptentrionem ſunt Flumentana & Collatina. Ad ortum uernum, Quirinalis, Viminalis, & Clauſa: ad ortum æſtiuum, Eſquilina & Neuia: ad ortum hyemalem, Cœlimontana, Gabiuſa, & Latina. Ad meridiem, Capena & Trigemina: ad occaſum, Naualis, Aurelia, & Septimia. Reliquæ quinq; urbis Leoninæ ſunt, ut mox dicemus.

Flu-

I. Flumentana,

Quòd ad fluuium pertineret: à uia, Flaminia, & uulgò nunc Porta populi.

II. Collatina,

In colle Hortulorum, à Collatia oppido, & à palatio Pincij Senatoris, modò Pinciana.

III. Quirinalis,

Alijs nominibus Collina, & Agonia, ſiue Agonenſis. Ouid. 4. Faſt.
Templa frequentari Collinæ proxima portæ.
Iuuenalis Satyra 6. Proximus urbi
Hannibal, & ſtantes Collina in turre mariti.

Aliquando Lauernalis, quòd ad eius deæ fanum in uia Salaria duceret: & nunc à uia ipſa, Salaria.

IIII. Viminalis,

Quæ & Numentana, uel (ut Strabo ſcribit) Nomentana, & Figulenſis, & nunc S. Agnetis.

V. Querquetulana,

Ab alijs inter aggeres, ſine auctore. Propè enim ſunt Aggeres Tarquinij, quadrata forma tumulus. Querquetulanã proximè Viminalem fuiſſe, uidetur indicare Plinius lib. 16. Hæc nunc in uinetis iacet clauſa, ad quam per uiginti gradus aſcendimus.

VI. Eſquilina,

A' Procopio Preneſtina, à Fuluio & alijs quibuſdam Tyburtina, à bouis capite, quod ſupra eam eſt, nunc Taurina: à templo ſuburbano, uulgò S. Laurentij. Antiquiſsimo nomine Metia. id enim inde conijcio, quòd idem de Metia ſcribat Plautus, quod de Eſquilina Horatius: nec diſſentit ab utroq; Corn. Tacitus, qui libro ſecundo Annalium ait, ſumptum more priſco extra Eſquilinam de nocentibus ſuppliciū. Plautus in Caſina,

Illū edepol uidere ardentē te extra portā Metiā
Credo ecaſtor uelle. Horatius V. Epod.
Pòſt inſepulta membra different lupi,
Et Eſquilinæ alites.

In quem locū annotauit Porphyrio, in regione aggeris extra portam Eſquilinam ſolita fuiſſe pauperū corpora uel comburi, uel proijci. Cōbuſta fuiſſe indicat Plautus, proiecta Horatius.

VII. Neuia,

A' Plinio Lauicana, à uetuſtioribus Rauduſculana: hodie porta Maior, ab ædificij magnificentia, propter ductum aquæ Claudiæ, cuius ibi ueſtigia apparent.

VIII. Cœlimontana,

Aliquando Aſinaria, nunc à templo porta S. Ioannis, à quibuſdam porta Laterana. Per hanc Alarico

larico duce ingreſsi Gothi, urbem captam diripuerunt, Innocentio Primo pontifice.

IX. Gabiuſa,

Sub Cœliolo, nunc clauſa, aliàs S. Methodij. Per hanc riuus Appiæ urbem influit.

X. Latina,

Quæ & Valeria, à uia: & Ferentina, ab oppido Hernicorum. De priore nomine incertum eſt: de altero ſuam coniecturam attulit Marlianus.

XI. Capena,

A' uia, interdum Appia, à templo olim Camœna, à Tortellio & Merula Frontinalis, nunc S. Sebaſtiani. Celeberrima apud Poetas. Propertius lib. IIII.

Armaq; cum tulero portæ uotiua Capenæ.

Iuuenalis Sat. III.

Subſtitit ad ueteres arcus, madidãq; Capenam.

Martialis lib. IIII. Epigram.

Capena grandi porta quà pluit gutta.

XII. Trigemina,

Nunc Oſtienſis, uel S. Pauli. Veteris Trigeminæ ad Tiberim in uimeto quodam ſunt ueſtigia. alium enim in locum tranſlata, à Claudio Imp. fuit. Extra hanc tenues ſtipem petere ſolitos, ſignificat Plinius lib. XXXIIII, inquiens: Extra portam Trigeminam, unciaria ſtipe collata. &

alludit eódem Plautus in Captiuis, apud quem ſic loquitur paraſitus:

Vel extra portã ire Trigeminã ad ſacculũ licet:
Quod mihi ne eueniat, nonnullum periculũ eſt.

XIII. Naualis,

Trans Tyberim, quæ & Portuenſis, nunc porta Ripæ: uel Vinaria, quòd extra eam uina externa, maximè tamen Cãpana & Thuſca uendãtur.

XIIII. Aurelia,

In Ianiculo monte, nunc S. Pancratij, aliquando Traiana.

XV. Septimia,

In eodem monte. hæc & Fontinalis, & ſubtus Ianum. Per hanc ingreßi Fronſbergio & Borbonio ducibus Germani, Romam diripuerunt, Clemente Septimo Hetruſco Pontifice.

DE VRBE LEONINA, ET eius portis.

Planicies intra Tiberim & montem Vaticanum, uulgò Regio burgi, ſeu Vaticanum ſuburbium, à Leone Quarto Pontifice, urbs Leonina, & noua Roma appellata, quòd eam partem aduerſus Saracenos tunc uniuerſam Italiam ab utroq; mari infeſtantes, munitam reddiderat, mœnibusq; contra incurſiones ſepſerat. Ea nũc quinque habet portas, quarum hæc ſunt nomina:

Poſte-

Poſterula,

Vel porta Turrionis, quæ ducebat ad ſcholam Saxonum & Langobardorum, prope campum ſanctum.

S.Spiritus,

Infra Ianiculum, eundo ad Septimiam, à templo uicino nomen habens, circa quam olim Triumphalis porta fuit.

Pertuſa,

Vel S. Peregrini, in dorſo Vaticani, non longè à ſtabulis Palatinis.

Viridaria,

Vel porta Iulia, ſubiecta palatio Pontificis. hæc in campos ducit.

Subiecta,

Per quam apud molem Hadriani, nunc caſtellum S. Angeli, in campos iter eſt.

DE PORTIS, QVAE IAM non extant.

Legitur de alijs portis apud ſcriptores, quæ iam nullæ ſunt, ut Vrbis Romuli antiquiſsimæ quatuor. Prima Romana, quæ ab Ouidio porta Palatij, à Varrone Mugionia, à Verrio Trigonia appellata. Altera Pandana, quæ & Saturnia, & Romanula, & Libera. Tertia Carmentalis, & alijs nominibus Tarpeia, & Scelerata, & Veienta

na,& (ut ex Plinio conijci poteſt lib. VIII.) aliquando Ratumena. Quartam addunt nonnulli, Ianualem. Præter has auctæ iam urbis & aliæ inueniuntur, uel à ſtatis ſacrificijs dictæ, ut Piacularis, & Catularia, & Stercoraria: uel à deorum templis, ut Sangualis à Sango, Salutaris à Salute, Libitinenſis à Libitina, Minutia à ſacello Minutij. De his malo allatas aliorũ ſententias ſequi, quàm contra aliquẽ contendere, aut nouam coniecturam ſine auctoritate affingere.

DE VIIS INTRA ET EXtra Vrbem. Cap. V.

MAxima ſenatus diligentia fuit in uijs faciendis. bonis enim Reip. temporibus id agebant principes Romani, non ut ſua cupidè ninis augerent, ſed ut honori publico, & ciuium commodis conſulerent. Ac quod Demoſthenes de Athenienſibus prædicat, Ariſtidem & Miltiadem, aliosq; illuſtres uiros, cùm urbem publicè ita ornauerint, ut ad incrementi amplitudinẽ poſteris uix reliquerint locum, priuatim ipſos nihil magnificentius habitauiſſe, quàm quemuis ex modicis uicinis ſuis. Idem de Romanis ueteribus, ſuorum temporum improbitatem reprehendẽs, meritò iactauit Horatius ſecundo Carminum:

Priuatus illis cenſus erat breuis,

Commu-

Commune magnum: nulla decempedis
Metata priuatis opacam
Porticus excipiebat Arcton.
Nec fortuitum ſpernere ceſpitem
Leges ſinebant, oppida publico
Sumptu iubentes, & deorum
Templa nouo decorare ſaxo.

Ex talibus operibus laude dignis, & utilibus Reip. fuit uiarum magnificentia. Earum curandarum munus cenſoribus à ſenatu commiſſum fuit: quibus Auguſtus Cæſar, Viarum curatores addidit, qui ut & Quatuoruiri tuendarum uiarum, in primis nominati fuerunt, id quod inſcriptiones Tyburi, Formijs, Alyſis, item Vrbini, Romæ, Preneſte, & extra Italiam, Dacicæ, Gallicæ, Hiſpanicæ, indicant. Viæ autē eiuſmodi cùm intra urbem, tum etiam extra fuerunt, & in prouincias ipſas commoda earum translata ſunt. Etenim uiæ Pompeiæ in Sicilia meminit Cicero contra Verrem: uiæ Domitiæ in Gallia, idem pro M. Fonteio: uiæ Poſthumiæ in Inſubria, Cornelius Tacitus: uiæ Domitianæ in Cāpania, Statius Papinius. Nunc ad Romanas uenio, & primum ad urbanas.

VIAE VRBANAE.

Sex. Pompeius, ne hoc ignoretur, annotauit, in uiarum nominibus, ſubſtantiuum in ſermone præ

ponendum, ut dicatur, Via ſacra, & uia noua non ſacra uia, aut noua uia. Verùm hæc communis eſt præceptio, ut dicatur, forum Cæſaris, theatrum Scauri, domus Pompeij: item mons Vaticanus, pons Sublicius, porta Metia, tribus Cornelia: ut id quod generis ſignificationem habet, minus commune uerbum in ſermone Romano uſitatè antecedat. Hoc licet à poetis rarò, à Cicerone & alijs non ſemper obſeruetur, tamen plerunq; locum habet.

Via ſacra,

Inter urbanas celeberrima, incipit ab amphitheatro, & per uicinos hortos iuxta templũ Pacis & forum Cæſaris rectà tendit in Capitolium. Per hanc triumphantes Capitolium aſcendebãt. Propert. lib. I I.

Actiaq; in ſacra currere roſtra uia.

In eadem, ut fit, animi cauſſa ambulabant. unde Horatius in Sermonibus:

Ibam fortè uia ſacra, ſicut meus eſt mos.

item populo ſe oſtẽtabant homines auræ popularis ſtudioſi: ut de Mena Pompeij Magni liberto idem poeta in Epodis,

Vides'ne Sacram metiente te uiam,
Cum bis ter ulnarum toga,
Vt ora uertat huc & huc euntium
Liberrima indignatio?

Et

Et de puella populo ſe præbente Propertius,

Cui ſæpe immundo Sacra conteritur uia ſocco,

Nec ſinit eſſe moram, ſi quis adire uelit.

In eadem propter frequentiam res uiles uænibant, ut poma, flabella, teſſeræ, tali: teſtantibus Varrone, Ouidio, Propertio. Sacrauienſes, ut Suburenſes, qui ad uiam ſacram, & Suburam habitant, nominauit Feſtus.

Via noua,

A' Velabro inter Capitolium & Palatinum, ducens in forum. Ouid. VI. Faſt.

Qua uia Romano nunc noua iuncta foro.

Via noua alia,

Prope Seueri ſeptizonium declinans, ab Appia Auentinum uerſus, & rurſus in eam ſub thermis Antoninianis incidens, qua pulchriorem inter plateas Romanas nullam inuentam, ſcribit Spartianus.

Via lata,

A' macello coruorum, ad ſepta campi Martij extenſa. Hæc uetus nomen retinet, & nũc Romæ eſt pulcherrima.

Via alta,

Intra Quirinalem & Viminalem, tendens ad portam Viminalem, lapide olim quadrato ſtrata, & Alta ſemita dicta.

Via

Via recta,

Ducens per longitudinem campi Martij. Seneca de morte Claudij: Trahit capite obuoluto, ne quis eum poſſet agnoſcere, per campum Martium, & inter Tiberim & uiam rectam deſcendit ad inferos. Hæc uia prope Flaminiam fuit. Martialis lib. VIII.

Dum repetit ſera conductos nocte penates,
Lingonus à Recta Flaminiaq; recens.

Via fornicata,

Prope Flaminiam, ea parte qua ſteterunt Ouilia. Huius ſæpe mentionem facit Liuius.

Via Suburana,

A' foro Traiani, ad ædem nunc S. Agathæ.

Via piſcinaria,

Inter Cœliolum & Auentinum, porrecta ad piſcinas publicas quæ quamuis tollerentur, uiæ tamen nomen remanſit.

Via triumphalis,

A' campo Vaticano continuabatur in Capitolium. Eius particula ſilicibus ſtrata adhuc cernitur, inter templum S. Spiritus, & Tyberim.

Via Aelia,

Ab Aelio Hadriano facta, Triumphali contigua.

VIAE EXTRA VRBEM.

Hæ uiæ partim intra urbem initium habuerunt, ut Flaminia, Preneſtina, Tyburtina, Lauicana, Campana, Gabiuſa, Appia, Ardeatina, Aurelia: partim extra urbem incœperũt, ut reliquæ omnes. Nomina ſortitæ ſunt, una tantum à porta unde oriretur, ut Salaria: plures ab auctoribus, ut Flaminia, Aemilia, Caßia, Valeria, Numicia, Appia, Aurelia, Cornelia, Vitellia: pleræq; à ciuitatibus, ad quas erant deductæ. Tam autem latæ quædam fuerunt, ut binos currus ſimul euntes caperent: tam longæ, ut prouinciarum terminos attingerent. Primùm in urbe tantùm ſilice ſternebantur, extrà uerò glarea, ut ex Tibullo & Plinio licet cognoſcere: poſterioribus temporibus omnes ſilicibus ſtratæ ſunt. Verùm unde tanta lapidum copia aduecta ſit, nondum me legere memini. In Campania duos montes uidi, ex quibus ſaxa eiuſmodi excindũtur: unum prope Sueſſam, alterum ad mare intra Puteolos & Neapolim. Silices lati ſunt ternos quaternos'ue pedes, & reperi quaque uerſus latos pedes quinos. Viarũ nomina recenſebo ſecundum portas. Quòd autem diſcrepant interdum ſcriptorum ſententiæ, minimè mirandum eſt: ſiquidem non uno tempore ſunt ſtratæ: et una in alterã ſæpe exiguo, ſæpe longiore interuallo incidens, nomen alterius mutat:

Via

Via Flaminia,

Hæc à Cn. Flaminio per Hetruſcos Aretium, ab Auguſto Cæſare per Vmbriam & Picenum, Ariminum uſq; ſtrata, lõga ad XL. milliaria Germanica. Martialis lib. X.

Totaq́; Flaminia Roma uidenda uia.

Huius intra Ocriculum & Romam ueſtigia in uepretis uidimus. Crebra eius mentio apud Tacitum, & de eâdem inſcriptio Tarraconenſis Hiſpaniæ, quæ L. Ouinio, L. F. Quirino Ruſtico poſita, in qua inter cætera legitur,

CVRATOR. VIAE FLAMIN. LEGATO LEG. MYS. INFERIORIS CVRAT. VIAE TIBVRTIN.

Claudia,

Flaminiæ iuncta. Ouidius I. de Ponto,

Nec quos pomiferis poſitos in collibus hortos
Spectat Flaminiæ Claudia iuncta uiæ.

Aemiliæ.

Aemiliæ duæ fuerunt. unã ſtrauit Lepidus Bononiam, & ex ea Aquileiam. Martialis lib. III. alloquens librum ſuum,

Romam uade liber: ſi ueneris unde, requiret,
Aemiliæ dicas de regione uiæ.
Si quibus in terris, qua ſimus in urbe, rogabit,
Corneli referas me licet eſſe foro.

Idem

Idem de eadem libro VI. & Plinius lib. I. agẽs de mirifico portento agri Mutinenſis: in eâdem Fauentiam poſitam ſignificat, lib. XIX. Iunior Plinius ad Pontium: Mihi nunciatum eſt, Cornutum Tertullum accepiſſe Aemiliæ uiæ curam. Alteram Aemiliam ſtrauit Scaurus, quæ per Piſas, Lunam, Sabbatios, Dertonam uſq; pertinuit.

Caſsia,

Extra Flumentanam per Sutrium, Viterbium, Vulſinios mittebat. Huius rudera quædam inter oppida nominata extant.

Cymina,

Fuit propinqua ſuperiori, uel ab oppidi, uel à montis, uel à lacus nomine dicta. Huius mentio apud Victorem, & in marmore Auximi,

C. OPPIO C. F. VEL. SABINO
CVR. VIAR.
CLODIAE ANNIAE CASSIAE CIMINAE APPIAE AVRELIAE
TRIVM TRAIANARVM
ET AMERINAE.

Clodia quæ in hac inſcriptione nominatur, eſt, quæ ab Ouidio Claudia. De Annia, & tribus Traianis, nihil certi habemus.

Amerina,

Hanc ex poſita inſcriptione fuiſſe cognouimus, & duxiſſe Ameriam.

Colla-

Collatina,

Extra portam eiuſdem nominis, ducens Collatiam, poſt exiguum ſpacium incidẽs in Salariam.

Salaria,

A' porta Collina mittens in Sabinos, non magnæ (ut Strabo inquit) longitudinis, à deportan ſale adepta nomen. Martialis,

Illic Flaminiæ, Salariæq́;,
Geſtator patet eſſedo tacente.

Tacitus lib. XIX. *Vt tranſuerſis itineribus per agrum Sabinum, uia Salaria Vrbem introirent. & paulo pòſt, Tertium agmen per Salariam Collinæ portæ propinquat. In hac uia ad quartum & decimum miliare, ut Vibius, uel ad undecimum, ut Liuius, prope Alliam flumen uictoria contra Romanos potiti ſunt Galli.*

Numentana,

A' Viminali, uel (ut Strabo) à Collina inchoãs, apud Eretum uicum in Salariam incidit. Quamobrem ſuperiorem & hanc tanquã uicinas coniungunt. Suetonius in Nerone, & Eutropius loquens de morte Caligulæ: Numentanæ propè Vrbem extant adhuc ueſtigia. Ouid. IIII. *Faſt.*

Hac mihi Numento Romam cum luce redirem,
Obſtitit in media candida turba uia.

Tyburtina,

Extra Eſquiliam, Tybur mittens. Ab hac porta

ta multæ uiæ incipientes, in diuerſa loca poſtea diuiduntur. Horat.I.Serm.

Cum Tyburte uia prætorem quinq; ſequuntur.

Tuſculana,

Hanc unà cum Albana inſtaurauit M. Meſſala, quem laudibus celebrat lib.I. Tibullus:

Nec taceam monumenta uiæ, quæ Tuſcula tellus,
Candidaq́; antiquo detinet Alba lare.
Namq; opibus congeſta tuis hîc glarea dura
Sternitur, hîc apta iungitur arte ſilex.

In Albana olim uia, Iulio Proculo apparuit Romulus.

Preneſtina,

Huius initium cœpit à Subura, cuius intra urbem adhuc ex lapide quadrato ſuperſunt ueſtigia, & in frutetis extra urbem, à Tuſculo Preneſte euntibus.

Lauicana,

Intra Eſquilinum & Cœlium, per Eſquilinam (ut Strabo inquit) portam exiẽs: uel ut alij, per Næuiam, deduxit ad Lauicorum oppidũ. Sed & hoc & Tuſculum à dextra relinquens, ad Pictas & Latinam uiam terminabatur.

Campana,

Extra Cœlimontanam, de qua Romæ in marmore:

HVIC MONVMENTO ITVS ADITVS AMBITVS DEBETVR EX SENTENTIA EROTIS AVG. L. IVDICIS A VIA CAMPANA PVBLICA.
& apud Suetonium in Cæſare Auguſto.

Gabina,

Intra Cœlium & Cœliolum orta, ducens Gabios. Strabo lib. V. non idem dicit. primùm enim ait, Latinam inter Appiam & Valeriam poſitam: poſtea, inter Latinam & Valeriam, interijcit Preneſtinam, & in Preneſtina uia Gabios ſitos inquit.

Valeria,

De Latina declinauit per Sabinos, ad Marſos: & inde ad Corfinium, Pelignorum metropolim, pertinuit.

Latina,

Hæc per Ferentum, Fruſinum, Fabrateriam oppida ad Caſinum extenſa, ubi in Appiam incidit. In Dacia hæc legitur inſcriptio,

L. ANNIO FABIANO
III VIRO CAPITALI CVRATORI
VIAE LATINAE LEG. X. FRETENSIS LEGATO.

Hanc uiam Martialis modò Latiam, modò Auſoniam nominat, libro IX.

— ſimili uenerandus ab Hercule Cæſar,

Conſe-

Conſecrat Auſoniæ maxima ſana uiæ.

Idem eodem libro,

Herculis in magni uultus deſcendere Cæſar
Dignatus, Latiæ dat noua templa uiæ.
Quà Triuiæ nemoroſa petit dum regna uiator,
Octauum domina marmor ab Vrbe legit.

Cicero pro Cluentio, cauponem quendam de uia Latina nominat.

Appia,

A porta Capena, uel potius à ſeptizonio initium ſumpſit, omnium maxima & laudatiſſima, ab Appio cenſore (ut Frontinus inquit) ad urbem Capuã munita. ſed uerius Tacitus, & auctor de Viris illuſtribus, qui Appium hanc uiam deduxiſſe Brunduſium uſq; affirmant. Certè Auguſti temporibus eò pertinuit, ſi Horatio credimus: item Tiberij, ſi Straboni. & hoc ipſum ſub Nerua potuit ignorare Frontinus? Longitudine circa ſex & ſexaginta milliaria Germanica (unumquodq; autem V M paſſ. continet) eſt complexa. quamobrem ad Pollium bene Statius,

—quà limite noto
Appia longarum teritur regina uiarum.

Hæc prope Romam deflectens, inter Tuſculum & Albam, per montes deducit Aritiam, Algidum, Pictas, Pandochiam: hinc ad maritima peruenit Taracinam, Formias, Minturnas, Sinueſ-

ſam, & inde Capuam, Sidicinum, Callateriam, Calydium, Beneuentum, Brunduſium. Libo Druſus Scribonius, coniurationis aduerſus Tiberium reus, aliquando conſultauit, an habiturus eſſet opes, quîs uiam Appiam Brunduſium uſq; pecunia operiret. Ab auctoris nomine dicta Appia: à gentis, Claudia: ab imperatoris qui reſtituit, Traiana. Eius menſi partem ſumus à Monticella, Fundis, Itro, Formijs, ad XX. M. paſſ. & iterum uidimus apud Capuam nouam, quo in loco eam reſtituiſſe Antoninum Pium, inſcriptio pōtis ſupra Vulturnum fluuium demonſtrat.

Numicia,

Appiæ uicina, teſtimonio Horatij lib. 1. Epiſt.
Brunduſium Numici melius uia ducat, an Appi.

Ardeatina,

Ex Auentino, iuxta Antonini thermas, ſtrata Ardeam.

Laurentina,

Ex eodem monte, Laurentum deducta. Ouid. II. Faſtorum.
Eſt uia, quæ populum Laurentes ducit in agros.

Inter Ardeatinam & Oſtienſem, Gellius Laurentinam ponit: & Laurentinam atq; Oſtienſem tanquam propinquas inter ſe, coniungit Plinius iunior, in epiſtola ad Gallum.

Oſtienſis,

Oſtienſis,

Quæ ad Oſtiam mitteret. de hac inſcriptio Neapolitana,

M. BASSAEO M. F. PAL.
AXIO
PATR. COL. CVR. R. P. II VIR MVNIF. PROC. AVG. VIAE OST. ET CAMP.

Hæc exigua ſpacio fuit.

Portuenſis,

Quæ ultra flumen ad portum Oſtienſem, totius orbis ampliſsimum, ducebat.

Aurelia,

Maritima Thuſciæ ora, per agros ſyluasq́;, Piſas extenſa. Hæc & conſularis dicta fuit, & ab inſtauratore Traiana. Inuenitur Aurelia uetus & noua, altera fortaſſe ob auctorem, altera propter reparatorem. Tyburi in epigrammate C. Popilij inter cætera ſic legitur,

CVRATORI VIAR. AVRELIAE VETERIS ET NOVAE CORNELIAE ET TRIVMPHALIS.

Cicero XII Philipp. Tres uiæ ſunt ad Mutinam, à ſupero mari Flaminia, ab infero Aurelia, media Caſſia.

Cornelia,

De hac in Tyburtina inſcriptione, & in Romana domus Cæſiæ,

CVRATORI VIARVM
AVRELIAE CORNELIAE
TRIVMPHALIS

Ex quibus cōijcio, inter Aureliā & Triumphalem interiectam fuiſſe.

Triumphalis,

Hæc intra urbem initium habuit, de qua ſuprà dictum eſt.

Vitellia,

A' Ianiculo monte ad mare uſq; munita, auctore Suetonio.

Curatores uiarum uectigalia certis hominibus locabāt: quæ qui redimerent, mācipes dicti ſunt. Vnde mancipum fraude, & magiſtratuum incuria uiæ ſæpe interruptæ, et imperuiæ factæ ſunt: de qua re conqueritur Tacitus. De eiuſmodi mancipe inſcriptio Romæ, in domo Cardinalis Carpenſis:

CN. CORNELIO
CN. F. SAB.
MVSAEO
MANCIPI VIAE APPIAE.

Viarum munitio ac reſtitutio maximæ curæ

fuit

ſuit C.Graccho, ut Plutarchus: item ex Imperato ribus Tiberio, ut Tacitus ſcribit: & Veſpaſiano, ut Sex. Aurelius, probatq; marmor uetus Romanum,

IMP. CAES. VESPASIANO AVG. PON. MAX. TRIB. POT. IMP. IIX. P. P. COS. III. DES. IIII. S. C. QVOD VIAS VRBIS NEGLIGENTIA SVPERIOR. TEMPOR. CORRVPTAS IMPENSA SVA RESTITVIT.

Poſt hos Traiano, à quo multæ uiæ nomen abolito priſtino acceperũt, ut Appia, & Aurelia: & trium Traianarũ ſuprà facta eſt mentio. Ad uias exædificatæ fuerunt ædes, domus, arcus, hippodromi, prædia, horti, tabernæ, & (ut ſuo loco dicemus) ſepulchra, tanta frequentia & ſplendore, ut exterarum gentium legati per ſuburbana euntes, in ipſa Vrbe ſe uerſari crederent.

DE REGIONIBVS ET tribubus. Cap. VI.

VRbs Roma in regiones quatuordecim diuiſa fuit, quod Plinius ſcribit, & his uerbis Tacitus, de incendio loquens Neroniano: In regiones quatuordecim Roma diuiditur, quarum quatuor integræ manebant, tres ſolotenus deie-

ctæ, ſeptem reliquis pauca tectorũ ueſtigia ſuperérant, lacera & ſemiuſta. Teſtatur idem antiquus lapis in Capitolio ante domũ Triumuirûm, quos nunc Conſeruatores nominant:

IMP. CAESARI DIVI
TRAIANI PARTICI FIL.
DIVI NERVAE NEPOTI
TRAIANO HADRIANO
AVG. PONTIF. MAXIMO
TRIBVNIC. POTEST. XX.
IMP. II. COS. III. P. P.
MAGISTRI VICORVM VRBIS
REGIONVM XIIII.

De regionibus extat libellus Publij Victoris, ſeu (ut alij uolunt) Sex. Ruffi, qui hæc imponit illis nomina, Porta Capena, Cœlimontiũ, Iſis & Sarapis, Via ſacra, Eſquilina, Alta ſemita (cuius & Suetonius mentionem facit in Domitiano) Via lata, Forum Romanum, Circus Flaminius, Palatium (hoc quartam regionem nominat Varro) Circus Maximus, Piſcina publica, Auentinus, Tranſtyberina. Spacia & terminos nemo ex antiquarijs Romanis, in tanta loci opportunitate, & cæterorum adiumentorum copia adhuc inueſtigauit. Auguſtus ad cuſtodiam Vrbis propter tumultus ſubitos, aut nocturna incẽdia,

ſeptem

ſeptem Vigilum cohortes ex libertinis conſcripſit., eisq́; regionem Tranſtyberinam habitandam cõceßit. ijs qui præerat, Præfectus Vigilum, aut Vigilibus præpoſitus (ut apud Tacitum) dicebatur. Ex quatuordecim regionibus prima, duodecima, & tertia decima, Gothico incendio ita conſumptæ ſunt, ut neq; tunc, neq; poſtea, unquam reſtitui potuerint: auctor Pomponius. Regiones hodie (ut recentiora cum antiquis coniungam) totidem numero ſunt, ſed & nominibus & diſtributione diuerſæ. Regio montium, Triuij, Columnæ, Campi Martij, Pontis, Parionis, Harenulæ, Euſtachij, Pineæ, Angeli, Cambitelli, Ripæ, Tranſtyberina, Burgi. Regiones ipſæ diuiduntur in uicos, quemadmodum tribus in Curias.

Tribus autem Vrbis antiquæ fuerunt quinq; & triginta: ut ex actionibus Ciceronis cõtra Verrem & Rullum, & ex Auguſto Suetonij, clarum eſt. M. Varro de tribubus libros ſcripſit, & ſingulas ſingulis Satyris lacerauit Lucilius, de quo Perſius,

— ſecuit Lucilius urbem.

& apertius Horatius in Sermonibus:

Primores populi arripuit, populumq́; tributim.

Aſconius in ſecundam Verrinam tribus impropriè Curias, item Varro libro IIII. de lingua Latina, non rectè regiones nuncupat: idem tamen paulo pòſt ipſe ſe corrigit. De tribubus, unde nõ-

mina habeant, & quibus temporibus auctæ ad hanc multitudinem peruenerint, dicere hoc loco nõ eſt neceſſe. De priore qui uolet cognoſcere, legat Sex. Pompeium: de poſteriore, T. Liuium. Tribus ratione triplici fuerũt diſtinctæ: in urbanas, & ſuburbanas, quæ fuerunt libertinorum: & ruſticanas, quæ ingenuorum. Vrbanæ ex ſententia Varronis quatuor, Suburana, Palatina, Eſquilina, Collina. Suburbana una tantùm, Romilia. Ruſticanæ triginta,

Aemilia	*Pontina*
Anienſis	*Popilia*
Claudia	*Publicia*
Cornelia	*Pupinia*
Cruſtumina	*Quirina*
Fabia	*Sabatina*
Falerina	*Scaptia*
Galeria	*Sergia*
Lemonia	*Stellatina*
Metia	*Terentina*
Narnienſis	*Tromentina*
Ocriculana	*Veientana*
Ouſentina	*Velina*
Papiria	*Veturia*
Pollia	*Volitina.*

Harum nomina eruditè collegit Paulus Manutius, in Scholijs quæ in Ciceronis epiſtolas edidit,

dit, appoſitis qui de ijs meminerunt, ſcriptoribus. Propter antiquitatis ſtudioſos omittendũ nõ eſt, tribus aliquas uariè ſcribi ſolitas, ut Pontina Pomptina, Cruſtumina Cluſtumina, Suburana Sucurana, de qua Varro & Quintilianus. Eandem unica litera r ſcribi ſolitam, ex Iunio, Varrone, & antiquis epigrammatis, librisq; manuſcriptis cognoſcitur. Publicia in Veronenſibus marmoribus, Poblicia. Vfentina, in Mediolanenſibus & apud Sex. Pompeiũ, Oufentina. Volitina, in Bergomatibus Votina, in Reatenſibus Voltinia. De Sapinia, quam aliqui ex Liuio (ſi correctus liber eſt) addunt, nihil habeo dicere, ſicuti & de Menia apud Ciceronem in epiſtola ad Craßipedem: item de Camilla, Flauia, Vlpia, quas in antiquis marmoribus reperi. Vel igitur à poſterioribus plures ſunt adiectæ, quod ego mihi ſine auctoritate perſuadere non poſſum. uel ex illis aliquæ diuerſis nominibus appellatæ: id quod factum eſt aut à Cenſoribus, qui populi partes in tribus deſcribebant, & (ut Sex. Pompeius inquit) uni tribui alios diuerſarum ciuitatum ſæpe aſcribebant. aut, quod uero ſimilius eſt, ab Imperatoribus: qui tribus ampliabant: ut à gente Domitiani Flauia, à Traiani Vlpia fuerit dicta. Traianus quidem certè tribus auxit, ut manifeſtè indicat marmor Romæ in domo Alexiorum,

IMP.

IMP. CAESARI DIVI NERVAE F. NERVAE TRAIANO AVG. GERMANICO DACICO PONTIFICI MAXIMO TRIBVNIC. POT. VIII. IMP. IIII. COS. V. P. P. TRIBVS XXXV. QVOD LIBERALITATE OPTIMI PRINCIPIS COMMODA EARVM ETIAM LOCORVM ADIECTIONE AMPLIATA SINT.

Ciuium in tribus diſtributorum nomina Elephãtinis libris cõſcripta, aſſeruabãtur in ærario Saturni. Ne quid autẽ temerè affirmaſſe uidear, res ipſa poſtulat, ut inſcriptiones, unde ignotæ illæ tribus ſumptæ ſint, adſcribam, ſi quis fortè ad inueſtigandum diligentius excitari queat.

Menia, *de qua Cicero.*

Alyſis.

M. GRANIO M. F.
MEN. CORDO. *&c.*

Nuceriæ.

P. AIO. P. F. MEN.
EX TESTAMENTO.

Camilla, *Romæ.*

TI. CLAVDIO TI. F. CAMIL.
SOTERICHO

VI-

VIXIT ANNIS DVOBVS.

Ibidem.

QV. MANLIVS QV. F. CAM.
SECIVS
ALBA POMPEIA VETER.

Flauia, *Romæ.*

C. VALERIVS C. F.
FLAVIA SPECTATVS
SISCLA MIL. COH. VIII. PR.

Vlpia, *Romæ.*

C. GALLONIVS C. F.
VLP. MARITIMVS.

Docemur *prætereà ex his inſcriptionib. initio poſitum fuiſſe nomen, proximè familiæ, tum patris, deinceps tribus, ad extremum cognomẽ. Ita in* IX. *Philippica Ciceronis: Seruius Sulpitius Quinti filius* Lemonia *Rufus: Itẽ pro Quintio:* L. *Albius Sexti filius Quirina. Vbi cognomen, quod fortaſſe nõ fuit, omiſſũ eſt. In oratione,* De *nouo agẽdi genere, ſeu prima actione in* Verrẽ, *inquit: Inuentũ eſſe fortẽ amicũ ex eadẽ familia,* Q. Verrẽ *Romilia. quo in loco & nomẽ patris, et cognomẽ quoq; cõtempti hominis præterijt: tribũ, cũ ſuburbana eſſet, collocauit. Tribus aũt appellationẽ ablatiuo caſu ponebant, ut intelligeretur præpoſitio: quod et Aſconius in* Verrinas, *et* Seruius *in tertiũ, et in decimũ* Aeneidos *annotauerũt.*

DE

DE FORIS, AD SPLENDOREM Vrbis, & hominum neceſsitatem factis. Cap. VII.

FOra Romana diſtinguemus primùm in ea, quæ ad ſplendorem Vrbis facta ſunt: & in quibus hominum conuentus fierent, uel negotiorum ciuilium, uel delectationis cauſſa. Deinde in illa, quæ ad communes populi uſus parata, negotiantibus patêrent, quibus propter neceßitatem carere nulla ciuitas poteſt.

DE FORIS PRIMI GENERIS.

Romanum,

Incipit à Capitolij radicibus, ubi nunc Septimij arcus eſt, & ſecundum longitudinem ad S. Mariam nouam, ubi Titi arcus, protenditur: ſecundum latitudinẽ à Palatini radicibus ad uiam Sacram, & Saturni ædem. Varijs nominibus appellatum fuit. Vt enim poetæ nomine apud Græcos Homerus, ita fori in Vrbe, Romanum accipitur. Ouidius de Ponto,

Te modò cãpus habet, denſa modò porticus umbra,
Nunc in quo ponis tempora rara, Forũ.

Per campum, Martius: per porticum umbroſam, Pompeia: per forum, Romanum, in his uerſibus intelligitur. Romanum dictum, à dignitate urbis, quòd præ cæteris eſſet ornatißimum, pro-

pter

pter ædificia: & frequentiſſimum, propter iudicia. Propert. lib. IIII.

Atq; ubi nunc terris dicuntur iura ſubactis,
  Stabant Romano pila Sabina foro.

Dictum etiam forum Latium. Ouid. IIII. Faſt.

Cuius in ingenio eſt patriæ facundia linguæ,
  Qua prior in Latio non fuit ulla foro.

Præterea forum magnum, à Victore, & Ouidio III. Faſt.

  Et tenet in magno templa dicata foro.

Ad extremum, Forum uetus, in uita M. Antonini apud Herodianum. Hoc in tres partes diuidit, & uaria in eo hominum ſtudia deſcribit in Curculione Plautus:

In foro infimo boni homines atq; dites ambulãt.
In medio propter Canalẽ, ibi oſtentatores meri,
Confidentes, garruliq;, et maleuoli. Supra lacum
Qui alteri de nihilo audacter dicũt cõtumeliam,
Et q ipſi ſat habent, quod ipſis poſſit uerè dicier.

Per lacum, ſignificat Curtium, quem deſcribit VI. Faſt. Ouidius. Prope eum fuerũt Roſtra, & ſtatua Marſyæ coronati, ad quam homines litigantes conueniebant. Horatius I. Serm.

Deinde eo dormitũ, nõ ſollicitus, mihi quòd cras
Surgendum ſit mane, obeundus Marſya.

Seneca VI. de Beneficijs: Forum ipſum ac roſtra, ex quibus pater legem de adulterijs tulerat,

filiæ

filiæ in ſtupra placuiſſe, cotidianum ad Marſyam concurſum. de qua re item Plinius lib. XXI. cap. III. Hæc propter locum Plauti attuli. In liberis Græciæ ciuitatibus, ita Marſyæ ſtatua olim in foro collocabatur, ut nunc Rolãdi in ſuperiore Germania. E regiõe Marſyæ, alius locus erat, ad quem conueniebant fœneratores, quem Libonis puteal nominabãt, inter porticum Iuliã et arcum Fabianum, ut Perſij interpres ſcribit. Horatius,

Roſcius orabat ſibi adeſſes ad puteal cras.

Perſius,

Si puteal multo cautus uibice flagellas.

Sed ad fora redeamus.

Salluſtij,

In monte Quirinali, quo in loco nũc ædes S. Suſannæ. Hoc forum Salluſtius poſt Africanam præturam emit, unà cum hortis, qui & nunc Salluſtiani appellantur.

Cæſaris,

Poſt templum Pacis & Fauſtinæ, ædificatum à Cæſare de Gallicis manubijs, hoc tempore in hortos mutatũ. Sitũ eius indicat Ouid. III. Triſtium,

— hæc ſunt fora Cæſaris, inquit,
Hæc eſt à ſacris quæ uia nomen habet.

Hoc reſtituit Domitianus, & nominauit Palladium. Martialis lib. I.

Limi-

Limina poſt Pacis, Palladiumq́; forum.

Auguſti,

Superiori uicinum, turrim Comitum uerſus, & hoc in hortos tranſijt. Templo Martis Vltoris, & coloſſo Auguſti conſpicuum. De templo Ouid. V. Faſt. loquitur,

Templaq́; in Auguſto conſpicienda foro.

De utroq; Martialis lib. VIII.

Foroq́; triplici ſparſus ante equos omnes,
Aedemq́; Martis, & coloſſon Auguſti.

Spacio modicũ fuit, ne aut alienas domos uiolenter inuaderet, aut publica ædificia ignominioſè euerteret. Vnde idem poeta ad Liuiam, Auguſti coniugem,

Nec uires erraſſe tuas campoq́; foroq́;.

Hoc inter Vrbis miracula refertur à Plinio. Reſtitutum ab Hadriano eſt, teſte Spartiano. Latini ſcriptores cùm de tribus foris loquuntur, Romanum, Cæſaris, et Auguſti intelligunt: quod interpretes raró obſeruarũt. Seneca De ira: Adijce nunc publica periuria gẽtium, circũſcriptiones, fraudes, inficiationes, quibus trina non ſufficiunt fora. Martialis in Epigr.

Cauſſas, inquis, agam Cicerone diſertius ipſo,
Atq; erit in triplici par mihi nemo foro.

Statius in Syluis,

Nec ſaltem tua dicta continentem,

Quæ triuo iuuenis foro tonabas.

Ouidius III. *Triſtium,*

Scena uiget, ſtudijsq́; fauor diſtantibus ardet.
Cumq́; tribus reſonant terna theatra foris.

Fora quæ ſint, nominauimus. Theatra ſunt Pō-pcij, Marcelli, Statilij: ſingulorum adhuc ueſtigia extant, ut infrà aperiemus.

Neruæ,

Poſt templum S. Hadriani, quod templum inde à tribus foris dictum eſt, hoc ad Quirinalem uſq; montem, parte eius aliqua complanata, pertinuit. Tranſitorium dictum, quòd inde in tria fora tranſitus patêret. Martialis lib. X. — nec illi Sunt triplices thermæ, nec fora iuncta quater.

Per thermas triplices, Agrippæ, Neronis & Titi intelligit: per quatuor fora, Romanum, Cæſaris, Auguſti, Neruæ. Hoc etiam reſtituit Domitianus, ut eſt apud Suetonium.

Traiani,

Intra Capitolinum & Quirinalem, ædificijs iam occupatum. Gigãteis operibus comparatum à Marcellino. In huius medio pulcherrima columna Cochlis, ex ſaxo ſolido fundata, & compacta ſine cæmentis & calce, ita ut non artificioſa, ſed naturalis uideatur. Alta eſt pedes CXXVIII, ut Marlianus: uel pedes CXL, ut Eutropius, quem ſequitur Platina. Sed alter fortaſſe à co-

lumna

lumna, alter à baſi initium menſuræ ſumpſit. Gradus habet CLXXXVII, feneſtellas XLIIII. latitudine palmi & dimidij intra ædificium, quæ in ualde anguſtum contrahuntur, ut foris acceptum lumen intus diffundant. Columna Pario marmore incruſtata, in qua res geſtæ Traiani, & præcipuè bellum Dacicum eſt expreſſum. Cernere in ea eſt formas munitionum, propugnaculorum, pontium, nauium: item uaria militum opera lignantium, ædificãtium, caſtrametantium, foſſas agentium, equos adaquantium, trophæa ferentium, in triũpho euntiũ: item formas thoracum, galearũ, clypeorũ, ſcutorũ, zonarum, lituorum, pugionum, pilorum, gladiorum, pharetrarum, aliorumq; armorum. Ab ea parte, in qua inſcriptio eſt, Victoriæ alatæ, cum duabus aquilis.

DE FORIS SECVNDI GENERIS.

Boarium,

In Velabro, inter Palatinum montem, ſcholam Græcam, & Ianum quadrifrontem. Ouid. I. Faſtorum,

Hîc ubi pars Vrbis de boue nomẽ habet. & VI.
Area quæ poſito de boue nomen habet.

In eo templum nunc eſt S. Georgij, corrupto nomine, ad Velum aureum: item arcus boarius. In quo cernuntur taurorum immolationes, & uictimarij ſacrificuli cum inſtrumẽtis malleo, cultro,

ſecuri, aheno, pateris, flagello, cãdelabro, linteis, & quibuſdam alijs ad ſacrificia pertinentibus.

Suarium,

Ad radices Quirinalis, prope cliuum qui ducit ad Caballos marmoreos: in eo foro extructum templum S. Nicolai de Porcilibus.

Piſcarium,

Proximè ædem S. Angeli in piſcina, ubi olim Mercurij porticus ſtetit. Vetus forum piſcarium intra templa nunc S. Mariæ in porticu, & S. Mariæ Aegyptiacæ. Plautus in Curculione,
Symbolorum collatores apud forum piſcarium.

Piſtorium,

Vnum intra Capitoliũ & Palatiũ, iuxta ædem Veſtæ: alterum in Auentino. Hodie tria ſunt, unum prope S. Mariam rotundam, alterum in uico Iudæorum, tertium apud S. Laurentium in Damaſo.

Cupedinis,

In quo eſculenta & poculẽta delicatiora uenderẽtur, alij in Cœlio, alij in Eſquilino ſtatuerũt, eo in loco, in quo olim Numerius Equitius Cupes habitauit. nam ante illũ ad Corneta appellatum fuit: utriuſq; rei teſtis Varro. Vetus nomen mutauit Aemilio & Fuluio Cenſ. ut inquiunt Feſtus & Plutarchus.

Subu-

Suburanum,

In quo res ad uictum neceſſariæ, à ruſticis importatæ, uenderentur. Martialis *lib.* VII.

Quidquid uillicus Vmber, aut colonus,
Aut rus marmore tertio notatum,
Aut Thuſci tibi, Tuſculiq; mittunt,
Id tota mihi naſcitur Subura.

Agonium,

Olim campus Agonius, nunc commune forum eſt omnium mercium.

Holitorium,

Inter Capitolium & theatrum Marcelli quondam fuit, & nunc eſt: uulgò platea Mõtanaria.

Præter hæc, fori Archimonij mentionem facit Victor, Eſquilini Appianus, Ceditij Feſtus, Argentarij Vitruuius, Iugarij recentiores.

DE CAMPIS. CAP. VIII.

Campi in Vrbe fuerunt planicies uacuæ ædificijs, qui aut ſpectaculorum cauſſa habebantur, certorumq; conuentuum, aut uſibus ciuium neceſſarijs addicti erant. Perſequemur tantum eos qui in Vrbe fuerunt. nam campum Horatiorũ, de quo Martialis. item Ridiculi, de quo Plinius, extra Capenam portam, utrumq; prudẽs omitto: ut & urbanos hos, Vulcani, de quo Feſtus:

ſtus: & Iouis, de quo Spartianus: & Licinij, de quo Perſius. nec Sceleratum ponam, quem deſcribit Plutarchus: quoniam ſupplicij locus fuit.

Campus Martius,

Qui à uicinitate fluuij, cui à ſeptentrione adiacet, etiam Tiberinus, fuit ager Tarquinij, poſt eius exactionem dicatus Marti. hunc pleniſſimè deſcribit lib. V. Strabo. Quamuis autem Arrianus Nicomedienſis multos enumerat celebres cãpos, fama tamen omnes uincit Tiberinus. Incepit ab eo loco, ubi nunc S. Laurentius in Lucina, uſq; ad pontem Muluium extenſus. Quæ in eo ludicra & exercitia fierent, Horatius lib. I. Carminum deſcribit;

— cur apricum
Oderit campum, patiens pulueris atq; ſolis?
Cur neq; militares
Inter æquales equitet, Gallica nec lupatis
Temperet ora frenis?
Cur timeat flauum Tyberim tãgere? cur oliuum
Sanguine uiperino
Cautius uitat? neq; iam liuida geſtat armis
Brachia: ſæpe diſco,
Sæpe trans finem iaculo nobilis expedito.

In eundem tribus uocabantur ad Comitia, ut nouos magiſtratus crearent. In campo tumultu exorto, delectus habebatur. In campo, clari uiri

mortui

mortui cremabantur: ut Sylla, Hircius, Panſa: item Imperatores, qui rogo extincto, certis quibuſdam ritibus acceremonijs referebantur in deos: quam rem pulcherrima narratione exponit in uita Antonini Herodianus. Si qui autem ex Imperatoribus S.P.Q.Romano probati non eſſent, eorum reliquiæ non deferebantur in Campum, ſed tracta corpora præcipitabãtur in Tyberim, ut Vitellio & Vario accidit, & de Commodo decretum fuit. In campo, animi cauſſa ambulabant homines ocioſi. Horatius in Epiſt.

Gaudentem paruisq́; ſodalibus, & lare certo,
Et ludis, & poſt deciſa negocia Campo.

Nunc pars eius mœnibus incluſa, & uarijs ædificijs occupata eſt. Campi autem ſolius nomine, propter celebritatem, Martius intelligitur.

Martialis,

In Cœlio, à Martio denominatus. nam Tyberĩ Martiũ inundante, ludorũ põpa in Cœliũ tranſferebatur, auctore Feſto, & Ouidio III. Faſt.

Altera gramineo ſpectabis Equiria campo,
Quem Tiberis curuis in latus urget equis.
Qui tamen eiecta ſi fortè tenebitur unda,
Cœlius accipiet puluerulentus equos.

Eſquilinus,

Inter aggeres Tarquinij, et urbis mœnia ſeptentrionẽ uerſus. In eo ante Auguſti principatũ cada-

uera cremabantur, à Mecœnate conuerſus in hortos, & his temporibus uinetis conſitus.

Viminalis,

Poſt Diocletiani thermas, porrectus ad muros: hodie Viuarij campus, partim conſitus, partim uaſtus, & repletus uarij generis uiminibus.

Agrippæ,

In radicibus Quirinalis, regione uiæ latæ.

Vaticanus,

Planicies illa patens, & à Ianiculo ad Tiberim diffuſa, protenſaq; in longum, à ſiniſtra mœnibus cincta, nunc ex magna parte habitata.

Figulinus,

Ad portam Trigeminam, poſt Auentinum, in quo hodie fiunt Equiria. In eo campo collis eſt ex fractis figulorum teſtis congeſtus, formam habens cucurbitæ: quem montem Teſtaceum appellant.

Floræ,

A' Flora Pompeij liberta, ut aiunt: in hoc campo Pompeiani theatri extãt ueſtigia. Spacio non magnus, ſed ſatis celebris. Profeſtis diebus uariæ in eo merces uenduntur: feſtis autem, præcipuè equi.

Agonius,

Inter uallem Martiam, & circum Flaminium, nomen

men uetus retinet: & in eo nunc commune forum rerum uenalium.

DE TEMPLIS GENTILIVM, IN templa Diuorum mutatis. Cap. IX.

DE ſacris ædibus M. Varro libros ſcripſit, ex quibus ſextum adducit Macrobius: & ſcriptores recentiores, quos in initio nominaui, ex antiquis multas collegerunt, quorum labori & ſtudijs uolo ſuum honorem haberi. Equidem hoc capite de ijs tantum deorum templis dicam, quæ nunc ex antiquitate uiſuntur, & in noſtrorum Diuorum ſunt mutata: ſequẽti uerò addam ea, quæ ſunt omiſſa ab alijs. Olim igitur aut ſingulis dijs erant dicata templa, aut duo pluresúe conſors habebant delubrum, unde ὁμωχέται καὶ σύνναοι ſunt appellati. Romæ in domo ciuis priuati,

ΔΙΙ ΗΛΙΩι
ΜΕΓΑΛΩι
CΑΡΑΠΙΔΙ
ΚΑΙ ΤΟΙC CΥΝΝΑ
ΟΙC ΘΕΟΙC

Eadem ratione Carthagine, coniuncta templa habuerunt Ceres & Bacchus, quia uictui humano præbent neceſſaria: ijs'que adiunctus Phœbus, prudentiæ Deus, qui admoneret, deorum muneribus moderatè & ſapienter utendum.

dum. Apud Rom. munus tuēdi ſarta tecta templorum primùm cēſoribus, poſt eos ædilibus fuit cōmiſſum. In uetuſtatis monumentis & Conſeruatores ædium ſacrarū, et Duumuiri fanorum leguntur. Nunc ad templa, primùm plurium deorum, deinde ſingulorum, accedamus.

Iouis, Mineruæ, Iunonis.

S. Saluatoris in Maximis, in ea Capitolij parte, quæ occaſum uerſus, forum Holitorium reſpicit. In hoc delubro medium ſacellum tenuit Iupiter, dextrum Minerua, ſiniſtrum Iuno, ſub una (ut Dionyſius ait) aquila, hoc eſt, ſub uno tecto. Ex hoc intelligitur locus Ouidij, qui eſt II. Triſt.

Cum fuerit Iouis æde, Iouis ſuccurret in æde,
   Quàm multas matres fecerit ille deus.
Proxima adoranti Iunonis templa, ſubibit,
   Pellicibus multis indoluiſſe deam.
Pallade conſpecta, natum de crimine uirgo
   Suſtulerit quare, quæret, Erichthonium.

item alter in Conſolatione ad Liuiam:

Iuppiter antè dedit fati mala ſigna cruenti,
   Flammifera petijt cum tria templa manu.
Iunoniſq; graui nocte, impauidæq; Mineruæ,
   Et ſancta immenſi Cæſaris icta manu.

Scribunt de eodem delubro Macrobius & Seruius, & eius magnificentiam laudat Marcelli-

nus

nus: & reſtitutum à Domitiano poſt incendium, teſtatur lib. IX. Martialis.

Herculis, Muſarum,

Nunc S. Luciæ in apothecis obſcuris, in aditu circi Flaminij. Ouid. VI. Faſt.

Dicite Pierides, quis uos addixerit iſti,
Cui dedit inuitas uicta nouerca manus?

Idem de eodem loquitur lib. III. De arte,

Fœmina procedit denſiſſima crinibus emptis,
Proq; ſuis alios efficit ære ſuos.
Nec rubor eſt emiſſe palàm: uænire uidemus
Herculis ante oculos, uirgineumq; chorum.

Porticum huic addidit Martius Philippus ornatiſſimam: de qua infrà.

Veneris & Cupidinis,

Nunc S. Crucis in Hieruſalem, in monte Cœlio. Pauimentum eius teſſellatum è uario marmore, & aurata laquearia. Ab Helena Conſtantini matre in pios uſus conuerſum.

Romuli & Remi,

Nunc SS. Coſmæ & Damiani, in uia Sacra, prope turrim Comitum dictam. poſterior eius pars quadrata, prior ſphærica, cum rotunda & unica tantum feneſtra, lumen in medio tecti præbente, & excipiente imbres ac pluuias, facta in pauimento foſſula. Aeneæ ei ualuæ ſunt, & ex porticu tres columnæ reliquæ. Quondam per aliquot gradus

gradus in id aſcendebatur, nunc per ſex deſcenditur, adeò ex ruinis antiquorum ædificiorum altius ſolum factum eſt, ut preſſa & humilia nunc ſint, quæ aliquando eminuerunt. Alij hoc uolunt Caſtoris & Pollucis fuiſſe, ſed errant. illorum enim ædes (ſi Suetonio & Ouidio fides eſt) in foro ad lacum Iuturnæ fuit, eiq; proximũ cùm templum Iulij Cæſaris, ut idem Ouid. lib. II. de Ponto: tum Domitiani, ut inquit in IX. Martialis.

Solis & Lunæ,

Nunc S. Mariæ nouæ, in fine fori Romani: ex ruinis antiqui, nouum iam illud ædificatum. In horto duo fornices uetuſtate collapſi, è regione inter ſe potiti conſpiciuntur, quos Victor uidetur dicere Iſidis & Sarapidis, Marlianus conijcit reliquias eſſe templi Solis & Lunæ, Lætus Aeſculapij & Salutis, Flauius Aeſculapij & Apollinis, Poggius Caſtoris & Pollucis.

Saturni & Opis,

Nunc S. Mariæ in porticu, in regione Ripæ.

Martis & Veneris,

Nunc S. Mariæ rotundæ, de quo in Ioue Vltore prolixè agetur.

Iouis Capitolini,

S. Saluatoris in Maximis, de quo in initio capitis. Hoc & Iouis Opt. Max. & Iouis Latij à

Proper-

Propertio dictum. Idem ornatiſſimum fuit. Martialis lib. X.
Nec Capitolini ſummum penetrale Tonantis,
Quæq; nitent cœlo proxima templa ſuo.
In eo homines religionis cauſſa incubabant, ad quod alludit Plautus in Curc.
Siquidem incubare Ioui uelint, qui peierauerint,
Locus non præberi potis eſt in Capitolio.
Ad idem uictimas gratulationis cauſſa mactabant. Ouid. III. Faſt.
Ad penetrale Numæ, Capitolinumq; Tonantem,
Inq; Iouis ſumma cæditur arce bidens.

Iouis Statoris,

Nunc S. Mariæ de pœnis inferni. Cõtra ædem Veſtæ in Palatini radicibus, clarè monſtrante Ouidio VI. Faſt.
Tempus idem Statoris erit, quòd Romulus olim
Ante Palatini condidit ora iugi.
Martialis Palatinum Iouem nouum, Capitolinum ueterem appellat, lib. VII.
Inde nouum, ueterem proſpicis inde Iouem.

Iouis Feretrij,

Nunc S. Mariæ in ara cœli, olim fuit exiguum fanum, & magis fama, quàm magnificentia notum. Cognominis cauſſam eruditè explicat Propertius lib. ultimo,
— cauſa Feretri,
Omine

Omine quod certo dux ferit antè ducem.
Seu quia uicta ſuis humeris hæc arma ferebant;
Hinc Feretri dicta eſt ara ſuperba Iouis.

Iouis Vltoris,

Nunc S. Mariæ rotundæ, & Omnium ſanctorum. Aliquando Cybeli ſacrum: cuius deæ caput antiqui operis & ſaxi, cum duobus piſcib: muro templi incluſum adhuc cernitur, à M. Agrippa Pantheum, quaſi τῶν πάντων θεῶν dictũ: et tandẽ Marti ac Veneri, qui auctores populi Ro. habiti ſunt, ut Liuius & Lucretius ſcribunt, conſecratũ. Hoc Bonifacius III. Põtifex, à Phoca Imp. qui rem põtificiam auxit atq; extulit, acceptum, beatæ Virgini, & ſanctis omnibus dicauit: fuitq; primùm dictum, Virgo ad Martyres: ſicuti nunc à circulari forma, S. Maria rotunda. Altũ eſt pedes CXLIIII. totidem latum. Contignationes æneis trabibus canaliũ modo compactæ, ped. XL. ut teſtatur Bap. Leo. Valuæ ingentes ex ære Corinthio, inauratæ et æneæ: trabes itẽ inauratæ, lithoſtrotũ uarij marmoris, aræ duæ marmoreæ, ſex marmoratæ. Interſtitia, ſex columnarum ſpatio diſtantia. Teſtudo templi laqueata, uacuis circunquaq; ſpacijs relictis, ne nimio pondere ædificium premeretur. Nulla feneſtra penitus ineſt, niſi in medio ſphæricum foramen lumen præbẽs, & æneis inauratiſq; trabibus fultum: cui ſubie-

ctum

ſtum ad imbres excipiendos impluuiũ. Ad foramen illud per tectum plumbeum exterius X L. gradibus plũbeis aſcenditur: ad quod tectum antequam perueniatur, bini ambitus ſunt, ad quorum primũ ex imo templi per CL gradus eſt eundũ. Alluſit ad hoc in Didonis ſtructura Virgil.

Aerea cui gradibus ſurgebant limina, nexæq;
Aere trabes, foribus cardo ſtridebat ahenis.

Marcellinus lib. XVI. Pantheum, regionem teretem, ſpecioſa celſitudine fornicatam, nominat.

In tecto nunc ſunt plumbeæ laminæ, quæ olim argenteæ fuerunt, quas Conſtans Imp. Conſtantini Iunioris filius detraxit. Gradus quoq; ænei ſublati, & ſaxeis permutati ſunt. Aſcenſum ad templum fuit per gradus duodecim, nũc per totidem deſcenditur: ex quo intelligitur, ut & antea dicebamus, quàm altè ex ruinis ſolum exaggeratum ſit. Parietes nũc latericij ſunt, olim marmoribus incruſtati fuerunt. Inter omnia igitur Vrbis opera, nullum admirabilius, ſiue molem, ſiue artem, ſiue impenſam conſideres.

Iouis in Inſula,

Nunc S. Bartholomæi, deſcriptum ab Ouidio I. Faſtorum,

Accepit Phœbo nymphaq; Coronide natum
  Inſula, diuidua quam premit amnis aqua.
Iuppiter in parte eſt, cœpit locus unus utrunq;,
  Iunctaq; ſunt magno templa nepotis auo.

In

In eo quatuor colūnæ ex ophyte, & porphyreticum labrum, cum tabula ex marmore Pario, *qua uix pulchriorem uidi.*

Saturni in Capitolio,

S.Saluatoris in Statera, infra ſaxum Carmentæ, ſeu rupem Tarpeiam, cuius nunc ſemidiruta turris extat, reliqua pars tabernis occupata eſt. Mira mehercule rerum mutatio. Traiani temporibus ex tabernis templa facta ſunt Chriſtianis, id permittente ethnico imperatore: nunc ex templis tabernæ fiunt, comprobantibus, aut certè cōniuentibus epiſcopis, & Pontifice.

Saturni in foro,

Nunc S.Hadriani, antè forum Romanum, *poſt Neruæ, à latere Cæſaris, unde in Tribus foris uulgò dicitur. Valuæ ſunt æneæ antiquæ. In eo olim ærarium populi* Ro. *fuit. Legitur in antiquis monumentis, ſi quis aut teſtamenta corrupiſſet, aut uiolaſſet ſepulchra, pœnæ loco additum,*

INFERAT AER. POPVLI ROMANI. *Item,*

INFERAT AERARIO SATVRNI,

Vnde & acta, quæ ſuſceptis liberis parentes faciebant, in eodem conſeruabantur, & omnium ciuium Romanorum *nomina. Erant eiuſdē certi*

magiſtratus, ut præfectus ærario, item ærarij curatores, ærarij ſcribæ, ærarij quæſtores, & tribuni ærarij. Nomen accepit ærarium, cum aurum argentum que nondum ſignaretur. Vnde æs Saturnium dicitur Perſio, quòd eius tempore, eius uſus eſſet.

Apollinis Palatini,

S. *Lucia in* Palatio. Hoc & Apollinis Actiaci, & Naualis, & Paratonij *dicitur, quod* Auguſtus *deuicto* Antonio & Cleopatra, *ex marmore* (*ut* Seruius *teſtatur*) Lunenſi *fecit.* Nullum *fuit poetis celebrius, nullum donis opulentius. ſiquidem* Auguſtus *aureas argenteasq; ſtatuas ſibi poſitas, huic templo donauit: nullum opere magnificentius.* Valuæ *erant eburneæ, auro picturisq; ornatæ, de quibus detracta hoſtibus ſpolia ſuſpenſa erant.* Propertius *lib.* II.

Tum mediū claro ſurgebat marmore templū,
Et patria Phœbo *carius* Ortygia.
Auro Solis *erat ſupra faſtigia currus,*
Et *ualuæ* Libyci *nobile dentis opus.*
Altera deiectos Parnaſi *uertice* Gallos,
Altera mœrebat funera Tantalidos.
Deinde inter matrē Deus *ipſe, interq; ſororem,*
Pythius *in longa carmina ueſte ſonat.*

Virg. VIII. Aen. *de ſcuto* Aeneæ, *in quo* Auguſti Cæſaris *triumphi expreßi erant:*

Ipſe ſedens niueo candentis limine Phœbi,
Dona recognoſcit populorum, aptatq́; ſuperbis
Poſtibus.—

Huius ne ueſtigia quidem relicta ſunt, diruto etiam S.Luciæ ſacello.

Apollinis Capitolini,

S.Mariæ ſub Capitolio, intra forum holitorium, & circum Flaminium, extra portam olim Carmentalem.

Apollinis Vaticani,

Nūc S. Petronillæ, iuxta uiam olim Triūphalē.

Apollinis Circi Flaminij,

Nunc S.Apollinaris, ut Flauius Blondus, & Pomponius Sabinus ſentiunt.

Martis Vltoris,

Nunc S.Martinæ, in foro Auguſti, unum ex maximis & ſumptuoſiſsimis cùm opere, tum artificio: quod his uerſibus celebrat Ouid. V. Faſt.

Vltor ad ipſe ſuos cœlo deſcendit honores,
Templaq́; in Auguſto conſpicienda foro.
Digna Giganteis ſunt hæc delubra trophæis:
Hinc fera Gradiuum bella mouere decet.
Proſpicit armipotens operis faſtigia ſummi,
Et probat inuictos illa tenere deos.
Perſpicit in foribus diuerſæ tela figuræ,
Armaq́; terrarum milite uicta ſuo.
Hinc uidet Aeneam oneratum pondere caro,

Et tot Iulææ nobilitatis auos.
Hinc uidet Iliadē humeris ducis arma ferentē,
Claraq; diſpoſitis acta ſubeſſe uiris.

In aditu templi ante fores ab utroque latere, Martis & Veneris ſtatuæ erant, eodem teſtante II. Triſt.

Stat Venus Vltori iuncta uiro, ante fores.

Circa idem Apellis tabulam poſuit Auguſtus, in qua Alexander triumphans Belli imaginem uinctis ad tergum manibus quaſi captiuā ducit. quam rem in Auguſti gratiam uidetur notaſſe doctiſsimus poeta:

—furor impius intus
Sæua ſedēs ſuper arma, & centū uinctus ahenis
Poſt tergum nodis, fremet horridus ore cruēto.

Nunc in eo templo picta cohors Romana, cuius uexillifer pro ſigno labrum habet. Fuerūt & alia Martis Vltoris tēpla: de quib. ſequēti capite.

Martis in Vaticano,

Nunc S. Mariæ de febribus, ad ſiniſtram ingredienti baſilicam S. Petri.

Herculis Victoris,

Nunc S. Alexij in Auentino ad occaſum, Tiberim & portam Trigeminam uerſus. Virgil. VIII. Aen.

— hæc limina uictor
Alcides ſubijt.—

In eo non licebat eſſe (ut in alijs) lectiſternium, nec cuiquam niſi ingenuo ſacris intereſſe: auctores, Cornelius Balbus, & Seruius grammaticus. Ab eodem mulieres arcebãtur, cuius rei cauſſam prolixè reddit libro quarto Propertius. Talia ſacella, à quorum ingreſſu muliebris ſexus arcetur, adhuc Romæ ſunt, in S. Petro Vaticano, in S. Ioanne Laterano, in S. Cruce in Hieruſalem, in S. Praxedi, in lauacro Conſtantini, & locis fortaſſe pluribus.

Herculis,

In eodem monte, nunc S. Priſcæ, orientem uerſus.

Herculis in ara Maxima,

Nunc S. Mariæ in Coſmedim, poſt muros ſcholæ Græcæ. De ara Maxima, Virgil. Propertius, Ouidius.

Romuli,

Nunc S. Theodori, in Velabro, ſub Palatino: templum uetus, & ſphæricum, cum rotunda feneſtra in medio tecti, lumen præbente. Alij Panos Lycæi antiquitus fuiſſe autumant.

Neptuni,

Nunc S. Blaſij, ad ripam Tyberis, in uico qui modò Iulius appellatur.

Neptuni Equeſtris,

Nunc S. Anaſtaſiæ, in radicibus Palatini, ante

circum

circum Maximum. Superiorib. annis poſt huius diuæ ædem, ſacellum ſubterraneum inuentum, quod parietes conchis ornatos habuit, & in medio teſtudinis aquilam albam, cum criſta rubra. Hoc ſe uidiſſe, Marlianus & Gyraldus teſtãtur. Neptunus equeſtris, alio nomine Conſus appellatus.

Caſtoris,

Nunc S. Laurentij in Miranda, intra Fauſtinæ uetus templum & porticum, foro Romano adiacens. Plaut. in Curc. recenſens loca circa forum:

Pone ædẽ Caſtoris, ibi ſunt quibus credas malè.

In Caſtoris templo ſomniorum interpretes incubarunt, ut & apud Perſij interpretem.

Aeſculapij,

Nunc S. Ioannis Coleuitæ in inſula Tyberina. In hoc incubabant ægroti, ualetudinis cauſſa: unde qui morbo leuatus non erat, apud Plautũ his uerbis incuſat deum:

Migrare certum eſt iam nunc è fano foras,
Quando Aeſculapi ita ſentio ſententiam.

Prope hoc templum in horto, nauis eſt prælonga, ex Thaſio lapide, cuius inſigne eſt caput Tauri, & à latere ſimulacrum ſerpentis.

Bacchi,

Nunc S. Conſtantiæ, extra portam Viminalem,

lem, in uia Numentana, circulare, & uermiculato opere, columnisq; duodecim in gyrum diſpoſitis ſuſtentatum, tribus inter ſe coniunctis, inter quas aliquo ſpacio relicto, aliæ eodẽ modo ſubiungũtur. Vidi propè infracto ſepulchri marmore, Bacchantium turbam, qui angues ore geſtarent, & caprum ducerent: de quo more Prudentius Chriſtianus poeta, in ſuis grauißimis libris contra Symmachum ſcribit,

—Baccho caper omnibus aris
Cæditur, & uirides diſcindunt ore chelydros,
Qui Bromiũ placare uolũt: quod et ebria iã tum
Ante oculos regis Satyrorum inſania fecit.

Fauni,

Nunc S. Stephani in Cœlio, ſphæricũ, & columnis in orbem æqualiter diſpoſitis ornatum. Columnarum ordo triplex fuit: in interiore columnæ XX. cum pilis duabus: in medio, XLII. qui ordo nunc pro muro eſt. extremi ordinis tantum rudera in adiuncto horto apparent. Fuit igitur terno ambitu, quaſi porticibus amplißimum. Structura unum ex pulcherrimis, tempore ex antiquißimis.

Siluani,

Nunc S. Agathæ ſub Viminali, in uia Suburana, cuius mentio in teſtamento Galli Fauonij, quod nos correctius quàm in Marliano legitur,

cum

tum alijs quibuſdam teſtamentis edidimus, anno ſuperiore.

Mercurij,

Nunc S. Angeli in piſcina, in foro piſcario.

Boni euentus,

Nunc S. Euſtachij, proximè Pantheum.

Hadriani,

Nunc S. Mariæ Tranſpontinæ, ſiue Carmelitarum, trans pontem Aelium, è regione ſepulchri ipſius. Hoc templum Hadriano Antoninus Pius contra uota penè omnium dicauit.

Iunonis Lucinæ,

Nũc S. Laurentij in Lucina, in campo Martio, habet columnas ophiticas & porphyreticas. De hoc templo Ouid. III. Faſtorum.

Iunonis Matutæ,

Nunc S. Nicolai in Mentuza, in foro holitorio. Ouid. VI. Faſtorum:

Hac ubi luce ferunt Matutæ ſacra parenti,
Sceptriferas ſerui templa dediſſe manus.

Iunonis Capitolinæ,

S. Saluatoris in Maximis, cum Iouis delubro coniunctum. Vnde Ouid. In Faſtis:

Hic color, hic teneo cum Ioue templa meo.
& ibidem — dicor matrona Tonantis,
Iunctaq́; Tarpeio ſunt mea templa Ioui.

Veſtæ,

Nunc S. Mariæ de Gratia, in ualle quæ inter Palatinum & Capitolinum eſt. Sphæricum eſt. de quo ſatis planè & perſpicuè Ouid. VI. Faſt.

Hic locus exiguæ qui ſuſtinet atria Veſtæ,
Tunc erat intonſi regia magna Numæ.
Arte Syracuſia ſuſpenſus in aere clauſo
Stat globus, immenſi parua figura poli.
Et quantum à ſummis, tantum ſeceßit ab imis
Terra: quod ut fiat, forma rotunda facit.
Par facies templi, nullus procurrit in illo
Angulus, à pluuio uendicat imbre tholus.

Veſtæ in foro Boario,

Nunc S. Stephani, paruum & rotundum, & in ambitu decem & octo columnis incluſum. De hoc maxime diuerſæ ſunt ſcribentium opiniones. Blondus & Marlianus affirmant Veſtæ fuiſſe, Volaterranus Herculis, Lætus Matutæ, Albertinus Dianæ, neſcio quis alius Auroræ.

Fortunæ uirilis,

Nunc S. Mariæ Aegyptiacæ, ad ripam Tyberis iuxta pontem Palatinum, ex lapide quadrato, cum tectorio ad regulam antiquorum facto, columnæ ex latere utroq; ſeptem, duæ in frõtibus. Porticus parua colũnarũ quatuor, & ante aram totidem. Ad ortum æſtiuum parieti inſerta columella ex alabaſtro, quæ claro ſolis ortu, luce perſpicua,

ſpicua, et fulgore luminis incēdit parietes. Ouid. IIII. Faſt: Dicite nūc quare Fortunæ thura uirili

Detis, eo gelida qui locus humet aqua.

Simulachrum huius Deæ duabus undulatis togis fuit opertum, perinde ut olim reges Romani undulatas & prætextas togas ſoliti ſunt habere: ita ſcripſit Varro libro primo de Vita populi Rom.

Fortis Fortunæ,

Nunc S. Coſmati, ſub Ianiculo, in hortis Cæſaris Dictatoris, quos ipſe populo Rom. legauerat: ut Tacitus narrat. Terentius Scaurus: Fœdus Græciæ (inquit) camelo æreo in hortis Cæſaris, ædi Fortis Fortunæ inciſum, & pro porta poſitū. De eodem horto & templo Suetonius. Fuerunt & alia Fortis fortunæ templa, ut ex Varrone & Liuio conijcimus. Colebatur ab operarijs, & ruſticis, & ſeruis. Columella in libro de Hortis,

Allia cum cepis, cereale papauer, anetho
Iungite, dumq́; uirent, nexos deſerte maniplos,
Et celebres Fortis Fortunæ dicite laudes.

Iſidis iuxta Ouilia,

Nunc S. Marcelli, in uia lata, ut Victor: non procul à ſeptis, ut Iuuenalis.

A Meroe portabat aquas, quas ſpargat in ædem
Iſidis, antiquo quæ proxima ſurgit Ouili.

Iſidis in circo Flaminio,

Nūc S. Mariæ in Eqro, q, in eo loco fierēt Eqria.

Iſidis in uia Appia,

Nunc S.Nerei, inter S.Sixtum, & thermas Antoninianas, ad caput uiæ nouæ. Huius deæ o-*pem in recuperata ualetudine experti, tabellas ei ſuſpendebant. Vnde Tibullus,*

—nam poſſe mederi
Picta docet templis multa tabella tuis.

Eius ſacra quomodo ſublata, & quam ob cauſam ſacerdotes Vrbe pulſi, & tẽpla diruta ſint, Ioſephus docet in Antiquitatib. lib. XVIII.

Telluris,

Nunc S. Pantaleonis in Subura, intra Carinas. Aedificatũ in area domus Caßij, qui regni affectati pœnas dedit: auctores Cicero & Valerius.

Honoris & Virtutis,

Nunc S. Sixti, ex aliquorũ ſententia, quæ mihi falſa uidetur. Propinquius enim portæ Capenæ fuit, quàm nunc hoc recens eſt.

Carmentæ,

S. Catharinæ, ſub rupe Tarpeia.

Pietatis,

Nunc S. Saluatoris de pietate. Iulius Obſequẽs ponit in Circo Flaminio, Victor in foro holitorio: Plinius eo loco, ubi poſtea theatrũ Marcelli fuit. Vnius loci uaria deſignatio, ab adiacentium locorum uicinitate ſumpta. Aliquando eodẽ in loco carcer plebis fuit, in quo cum filia matrẽ

uinctam

uinctam ſuis uberibus aluiſſet, impunitas illi conceſſa, & locus Pietatis *numini dicatus eſt.*

Dianæ Auentinæ,

Nunc S. *Sabinæ, ſupra* Tyberim, *occaſum uerſus.* Ad hoc alludit Horatius *in* Epodis,

Quæq; Auentinum tenet, Algidumq;,
Quindecim Diana preces uirorum
Curet.—

Antiquũ marmor Salonæ in Dalmatia *de hoc templo teſtatur,* CAETERAE LEGES EAEDEM SONTO, QVAE ARAE DIANAE SONTO IN AVENTINO MONTE DICATAE.

Dianæ in Cœlio,

Nunc S. Ioannis Euangeliſtæ, *ante portam Latinam, minimum, & nullorum planè ornamentorum.*

Bonæ deæ,

Nunc S. *Mariæ* Auentinæ, *in medio penè eius montis, quà* Tyberim *ſpectat. Situm depingit* Ouid. V. Faſt.

Eſt moles natiua loco, res nomina fecit,
Appellant ſaxum, pars bona montis ea eſt.
Huic Remus inſtiterat fruſtra, quo tẽpore fratri
Prima Palatinæ regna dediſtis aues.
Templa patres illic, oculos exoſa uiriles,
Leniter accliui conſtituere iugo.

Dedica

Dedicat hæc ueteris Clauſorum nominis hæres,
Virgineo nullum corpore paſſa uirum.
Liuia reſtituit.—

Mineruæ,

Nunc S. Mariæ ſupra Mineruam poſt Panthe um. In hoc fuit breuiarium rerum geſtarũ Pompeij Magni.

Mineruæ Capitolinæ,

S. Saluatoris in Maximis, Iouis Capitolini delubro coniunctum. Vnde bene cecinit poeta antiquus,

Vtq; Palatinis Capitolia condita ſaxis
Signarent titulo proaui Iouis, atq; Pelaſgæ
Palladis, & Libyca Iunonem ex arce uocarent.

Veneris Victricis,

Nunc S. Mariæ in Cripta picta, uicinũ Pompeij theatro, teſtante III. Triſt. Ouidio,

Altera templa peto, uicino iuncta theatro:
Hæc quoq; erant pedibus non adeunda meis.

Veneris theatri Pompeiani,

Nunc S. Barbaræ. In hoc Catia cum duobus adulteris libidinem ſub uelo publicè exercuit: ut auctor eſt interpres Horatij.

Salutis,

Nunc S. Vitalis, in Quirinali. Ouid. I. Faſtor.
Ianus adorandus, cumq; hoc Concordia mitis,

Et

Et Romana Salus, araq; Pacis erit.

Quietis,

Nunc S. Petri & Marcellini, in uia Lauicana. A' Conſtantino in meliorem uſum conuerſum, qui matrem ſuam prope illud in Mauſoleo ſepeliri uoluit, q; in Sylueſtro primo aſſerit Platina.

Concordiæ,

Nunc S. Sergij & Bacchi, infra Capitoliū, quà forum reſpicit. Fuerunt & alia duo, unum in arce, alterum ſupra Comitium, ad Vulcani aream.

Sciendum eſt, cùm temporis uerbū omiſimus, nomine loci ſimpliciter notato, & uetuſta & recentia templa euerſa eſſe. In illis autem uetus magnificentia quærenda non eſt: & nos quæ potuimus, cùm ad antiquitatis qualiacunq; ueſtigia cognoſcenda, tum ad auctores intelligendos putauimus pertinere. Varro ſcripſit, ornamēta templorum olim lignea & fictilia fuiſſe, quæ pòſt aliquāto ex marmore, ebore, atq; auro facta ſint. item Tacitus ait, apud antiquiſsimos rudi cæmento & informibus tegulis templa fuiſſe extructa, quæ poſtea marmore nituerunt, & radiarūt ære atq; auro, non tantùm firmis & duraturis parietibus, ſed etiam expolitis arte, & ſplendentibus. Structuræ eorum quæ nunc extant, non uniformes ſunt: etenim uarijs ætatibus atque ingenijs uaria placent. Alia uiſuntur circulari forma ſine

columnis,

columnis, ſine contignatione, ſine feneſtris, ſphærico foramine in tecti medio lucem præbente: quorum præcipuum & ampliſſimum, S. Mariæ rotunda, & poſt illud S. Maria de gratia, item SS. Coſmæ & Damiani, & S. Stephani in foro boario, & S. Theodori. Alia eadem forma, ſed plurimo columnarum ordine, & adiunctis feneſtris, ut S. Stephani in Cœlio, & S. Conſtantiæ extra portam Viminalem. Hæc licet ex antiquis cuncta ſint, nouis tamen nominibus tanquam notioribus appello. Alia quadrangulari forma, ordine columnarum recto, & plerunq; uno tantum, interdum duplicato, ut in recentioribus illis magnificis, S. Ioannis Laterani in Cœlio, S. Petri in Vaticano, S. Pauli in uia Oſtienſi, quod olim etiam multo amplius & cultius fuit. ita enim depingitur in quodam hymno Prudentiano,

Parte alia titulum Pauli, uia ſeruat Oſtienſis,
Quà ſtringit amnis ceſpitem ſiniſtrũ.
Regia põpa loci eſt, princeps bonus has ſacrauit (arces.
Clauſitq; magnis ambitum talentis.
Bracteolas trabibus ſubleuit, ut omnis aurulenta
Lux eſſet intus, ceu iubar ſub ortu.
Subdidit & Parias fuluis laquearibus columnas,
Diſtinguit illic quas quaternus ordo.
Tũ Camyros hyalo inſigni uariè cucurrit arcus:
Sic prata uernis floribus renident.

Tale

Tale aũt fuit Theodoſij Magni temporib. Nõnulla pilas tantum habẽt, interiectis columnis, et feneſtellas ſub ipſo tecto: aliàs plures, alias paucio res, pro reliqui ædificij forma atq; modo. In ipſis tẽplis plurimæ colũnæ precioſæ, ex uarijs diuerſisq́; marmorũ generibus. Hodie intra & extra urbem plus quàm trecenta uiſuntur, quæ libello quodã cũ cœmeterijs & xenodochijs, additis clarorũ uirorũ epitaphijs, ſeparatim annotauimus.

DE TEMPLIS SACELLISQVE ueteribus, quæ ab alijs omiſſa ſunt. Cap. X.

SVperiore capite dictum eſt de templis prophanis, quæ in diuorum nomina ſunt mutata: hoc autem capite enumerabimus ea, quæ nunc quidem nulla ſunt, ſed apud ueteres fuiſſe leguntur, & à recentioribus ſunt omiſſa: qui tamen in eo, ut colligerẽt omnia, uidẽtur elaboraſſe. Quãuis autem ad eam Vrbem, uel potius cadauer Vrbis, quod nunc eſt, nihil pertineat hæc diligentia, tamen ad poetas & hiſtoricos intelligendos, hæc uel nominum cognitio, uel locorum notatio utilis, ut opinor, futura eſt.

Veneris & Romæ,

Conſors delubrum fuit in uia Sacra, teſtante id contrà Symmachum Prudentio,

Ac Sacram reſonare uiam mugitibus, ante
Delubrum Romæ: colitur nam ſanguine & ipſa
More Deæ, nomenq́; loci ceu numen habetur.
Atq; urbis Venerisq́; pari ſe culmine tollunt
Templa, ſimul geminis adolentur thura deabus.

Vrbis etiam dies natalis colebatur XII. *Cal. Maij.* Hoc *fortaſſe idem eſt cum eo, quod Seruius Veneris* Romanæ *nominat. Inter ſingularia certè & digna admiratione loca, Vrbis templum numerat Marcellinus.*

Iouis Fagutalis,

In monte Viminali, à luco Fageo: de quo Varro, Plinius, Feſtus, Victor.

Iouis Prædatoris,

In quo prædam hoſtibus ereptam ponebant. Locus ignoratur: ſed fuiſſe, & ad illud alluſiſſe Virgiliũ Seruius ſcribit, —ipſumq́; uocamus In prædam, partemq́;, Iouem. —

Iouis inuicti,

Et huius neſcitur locus. Ouid. VI. *Faſt.*

Idibus Inuicto ſunt data templa Ioui.

De eodem Auguſtinus de Ciuitate Dei.

Iouis inuentoris,

Iuxta Salinas ſacellum fuit, quod inuentis bobus, & punito Caco, Hercules patri Inuentori dicauit: auctores, Dionyſius & Solinus.

Iouis Propugnatoris,

In Palatio, cuius mentionem inuenimus in antiquis Epigrammatis,

IN AEDE IOVIS PROPVGNATORIS IN LOCVM CLAVDI PATERNI VITA FVNCTI ATERIVS COLONIVS COOPTATVS.

Hæc inſcriptio poſita ſexto conſulatu Commodi Imperatoris, in quo Petronius Septimianus ei collega fuit.

Iouis Conſeruatoris,

Hoc quoq; in uetuſto epigrammate legimus, non expreſſo loco. Ioui conſeruatori ſacellũ cum ara Domitianus extruxit, iuxta Velabrum. auctor Tacitus.

Iouis Arbitratoris,

In decima urbis regione ponitur à Victore, & appellatur Pentapylon, quaſi quinq; portarum.

Iouis Statoris,

Aliud à ſuperiore, quod Varro de rebus diuinis in Circo Flaminio poſuit, cuius certiroem locum Vitruuius indicauit, Metelli porticum, quæ ad eundem Circum fuit.

Martis Vltoris,

Etiam aliud, præter id quod ſuprà poſitum eſt, in Capitolio, referente Dione.

Martis, circi Flaminij,

Cornelius Nepos, citante Priſciano, In circo Flaminio (inquit) fuit ædes Martis, architectata ab Hermodoro Salaminio.

Herculis defenſoris,

Incerti loci, in quo, ut in Iouis Propugnatoris, milites honeſta mißione miſsi, & gladiatores emeriti, arma clypeosq́; ſuſpendebant. De L. Domitio Valeriano milite, loquitur uetus inſcriptio: de Veianio gladiatore Horatius, —armis Herculis ad poſtem fixis latet abditus agro.

Herculis extra urbem,

Duo fuerunt: Vnum extra Capenam modicum, ſed frequens, de quo Martialis lib. IIII.

Et quà puſillum ſeruet Herculis fanum.

Alterum extra Latinam, quod ſtatuit Domitianus longiuſculè ab Vrbe, cuius lib. IX. idem poeta mentionem facit. Verſus poſiti ſunt ſuprà, ubi de uia Latina agitur.

Apollinis Tortoris,

Suetonius in quadam urbis parte locat, ſed eã non exprimit, in Auguſto.

Fidij,

In Quirinali. Ouid. VI. Faſt.

Hunc igitur ueteres donarunt ſede Sabini,
Inq́; Quirinali conſtituere iugo.

Summani,

Summani,

Sacellum fuit in faſtigio templi Iouis Capitolini, ædes prope circum Maximum. Idem,

Reddita, quiſquis is eſt, Summano tēpla feruntur,
Tunc, cum Romanis Pyrrhe timendus eras.

Mutini,

Aduerſum murum Muſtellinum, ut inquit Feſtus. Huic mulieres uelatæ togis prætextatis ſolitæ ſunt ſacrificare.

Sarapidis,

M. Aurelius Antoninus in pontificatu ſuo, poſuit circa eum locum, ubi nunc S. Stephanus de Truglio.

Adonidis,

Refertur ab Ouidio in Arte, nō expreſſo loco.

Iani Curiatij,

Prope templum Iunonis Sororiæ, de quo mox dicemus.

Sangi,

Locus ignoratur, ponitur à Varrone et Plinio. In eo lana, colus, & fuſus Tanaquilis fuerunt conſecrata.

Auguſti,

Duo fuerunt: alterum in Palatino, quod Liuia Auguſta coniunx fecerat, Veſpaſiani dominatu,

publico conſumptum incendio: alterum in foro, à Tiberio Cæſare extructum.

Iunonis Capratinæ,

Extra urbem, cui ſub caprifico faciebant mulieres, ex eadem arbore uirgas ramosq́; geſtantes, Varrone & Feſto auctoribus. Templum frequẽtabatur Nonis Quintilibus, quæ inde Capratinæ dictæ ſunt. Origo talis fuit. Fidenates poſt urbem à Gallis incenſam, ſi reliquias ſaluas eſſe uellent, Romanos cogere uoluerunt, ut omnes puellas & matresfamiliâs ſibi traderẽt. Patribus igitur dubijs, & de ſumma Reip. ſollicitis, ancillæ ſe ituras promiſerunt: quæ cum dominarum habitu profectæ eſſent, per caſtra diſtributæ, hoſtes uino inuitauerunt: illisq́; ſopitis, ſignum Romanis ex caprifico dederũt: quo dolo et pœna de hoſtibus ſumpta eſt, & Romanorum matronarum fama conſeruata. In huius beneficij memoriam ingenuæ ſimul et ſeruæ Iunonis Capratinæ diem ſolennem habebant.

Iunonis Sororiæ,

Prope Carinas, ad eum cliuum, qui nunc ducit ad ædem S. Petri in uinculis, à Sororio tigillo nomen habens, quod cum Iano Curiatio dicauit Horatius, unus ex Trigeminis uictor contra Curiatios, ut inquit Feſtus.

Veneris Capitolinæ,

De hoc

De hoc in Caligula & in Galba Suetonius.

Veneris Romanæ,

In foro Cæſaris. Huic ſoli uictimas ſolitas immolari, cùm Paphiæ thure tantum fieret, ait Seruius. De Venere Romana in initio Lucretius,

—Aeneadum genitrix.

Si licet coniecturam ſequi, puto hoc delubrum Veneris & Romæ fuiſſe. de quo initio huius capitis dictûm eſt.

Veneris Lubentinæ,

Locus ignoratur: de templo ſcribunt Cicero, Varro, Marcellus. Solebant puellæ, quæ exceſſerant annos puericiæ, pupas ætatis ſuæ inſignia dicare Veneri, quemadmodum pueri bullas dijs ſuſpendere penatibus: illud ex Perſio, hoc ex Propertio docemur.

Veneris Verticordiæ,

Extra Collinam, uia Salaria. Huius ædes facta, cum tres Veſtales uno tempore inceſtum commiſiſſent (ut ait Iulius Obſequens) ut puellarum animos laſciuos ad caſtitatem uerteret. De eodem Valerius, & Ouid. IIII. Faſt.

Roma pudicitia proauorum tempore lapſa,
    Cumæam ueteres conſuluiſtis anum.
Templa iubet Veneri fieri, quibus ordine factis:
    Inde Venus uerſo nomine corda tenet.

Veneris Cluacinæ,

In ea fori parte, qua Romani & Sabini armis depoſitis facto ſacrificio ſe purgauerũt. Huius templi locum, cum iuxta forum fuerit, uariè deſignãt auctores nam Ouidius ait prope uiam ſacram fuiſſe, Plautus prope Comitium, in Curc.

Qui periurum hominem uult conuenire, mitto in comitium:

Qui mendacem & glorioſum, apud Cluacinæ ſacrum.

Liuius III. ab V.C. ad Tabernas fuiſſe indicat. Dicta Cluacina, quòd cluere antiqui purgare dicebant, ut Plinius inquit lib. XV. Marlianus Cloacinam uocat, & diuerſam eius nominis etymologiam affert, ſecutus auctorem, ni fallor, Lactantiũ.

Fortunæ Mammoſæ;

In capite uiæ Nouæ, à qua etiam uicus nomen accepit: dicta uel ab ubertate, uel à forma ſtatuæ.

Fortunæ Plebeiæ,

A' Tullo conditum, de quo VI. Faſt. Ouidius:

Plebs colit hãc, quia qui poſuit, de plebe fuiſſe
Fertur, & ex humili ſceptra tuliſſe loco.

Fortunæ Tarpeiæ,

De quo templo in Præneſtina inſcriptione, quæ in domo epiſcopi eſt: cognomento Primigenia, ut plurimæ ibidem inſcriptiones docent.

Fortunæ

Fortunæ Reducis,

A' Domitiano factum. Martialis lib. VIII.

Hic tibi Fortunæ reduci fulgentia laté
Templa patent, felix area nuper erat.

Claudianus,

Aurea Fortunæ reduci ſi templa priores
Ob reditum uouere ducum, non dignius unquam
Hæc dea pro meritis amplas ſibi poſceret ædes.

Cybeles,

Sub Palatino, Iunonis Soſpitæ templo conterminum, ut Victor inquit. Ouidius II. *Faſtorum,*
—Phrygiæ contermina matri Soſpita.
De eodem Martialis VII.
Hinc uiduæ Cybeles, illinc ſacraria Veſtæ.
In ſacris Cybeles, æreis crepitaculis utebantur, unde æs Corybãtium: ut in Apollinis lebetibus æreis, à quo æs Dodonæum.

Annonæ,

In Capitolino fuiſſe, conijcimus ex inſcriptione, quæ nunc ibidem legitur:

ANNONAE SANCTAE HAELIVS VITALIO MENSOR PERPETVVS CORPORIS PISTORVM SILIGINARIORVM D. D.

Segeſtæ,

In Circo Maximo, quæ ſegetibus preerat.

Dianæ Suburbanæ,

Trans Tyberim. Ouid. I. de Arte,

Ecce Suburbanæ templũ nemorale Dianæ.

Mineruæ Medicæ,

In quinta Vrbis regione. Victor.

Mineruæ Chalcidicæ,

Idem ponit in nona regione. Ego puto, Chalciœcen dictam, ab æneo templo, quod Domitianus ei condidit: ad imitationem illius, quod inter Tænarum et Lacedæmonem fuit, de quo Aemilius Probus, & Liuius.

Mineruæ Auentinæ,

Antiquiſsimum, & Liuij Andronici poetæ donarijs celebre. ille à poetis alijs, & hiſtrionibus, ſcribens ipſis fabulas, honorabatur. Ouid. VI. Faſt.
Cœpit Auentina Pallas in arce coli.

Mineruę captæ,

In ualle Cælij, cuius ſitũ deſcribit III. Faſt. Ouid.
Cælius, ex alto quà mons deſcendit in æquum,
Hic ubi non plana eſt, ſed propè plana uia eſt.
Parua licet uideas captæ delubra Mineruæ,
Quæ dea natali cœpit habere ſuo.
Quare autem Capta dicta ſit, quinque coniecturas affert idem poëta.

Vacunæ,

Locus ignoratur, de templo Ouid. VI. Faſt.

Nunc

Nunc quoq; cum fiunt antiquæ ſacra Vacunæ,
Ante Vacunales ſtantq; ſedentq; focos.
Mihi uidetur extra urbem fuiſſe.

Nemeſis,

Prope forum Traiani.

Lauernæ,

Extra portam Collinam, uia Salaria, ut inquit Helenius, ſupra illum Horatij locum,
Labra mouet metuẽs audiri pulchra Lauerna.
Noctem peccatis, & fraudibus obijce nubem.

Quietæ,

Extra eandẽ portam, Quietis deæ: quam, cùm ſuburbanum haberet templum, in urbem recipere noluerunt. D. Auguſtinus.

Liuiæ Auguſtæ,

In foro Romano.

Tutullinæ,

In Auentino, cuius apud Varronem mentio.

Bonæ deæ ſubſaxanæ,

Non procul à uia Noua, et thermis Antoninianis, in Auentino.

Victoriæ,

In eodem monte, ædificatum ab Arcadibus. Halicarnaſſæus.

Corniſcarum,

Trans Tyberim, dearum à cornicibus dictarum, quas alij in Iunonis, *alij in* Concordiæ *tutela fuiſſe aſseuerant.*

Ne moleſtus ſim, prætermittam illa, ut Clementiæ Cæſaris, *de quo* Plutarchus: Iuſtitiæ Auguſti, *de quo* Ouidius: Fœcunditati Poppeæ, *de quo* Tacitus, *dicata templa. nam translata ad unum imperij poteſtate, ſuperſtitioſa aſſentatio immoderata fuit.*

DE DOMIBVS QVORVNdam doctorũ. Cap. XI.

DE *domibus* Regum, Imperatorũ, *ciuium illuſtrium, aut diuitum, de quibus paßim legitur, nihil dicam, & ſatis multa ab alijs, præſertim à* Marliano, *ſunt collecta: ſed referam tantũ domicilia quorũdam doctorum, qui etiamſi* Octauiorum, Scaurorum, Meſſalarum, Catulorum, Lateranorum, Corneliorum, Balbinorum *ſimiles ædes non poßederint, tamen & illas celebrarunt, & caſulas ſuas nobilitarunt uirtute & ingenijs. imò uerò quicquid alij laudis habent, per doctos ſunt conſecuti. Tantum enim ſcimus, quantum à literis accepimus.*

Craſsi oratoris,

In Palatino, *ut illis temporibus, magnifica fuit.*

In

In eius atrio, cùm in publico nondum ullæ marmoreæ eſſent, columnæ Hymettiæ quatuor, ut Plin. lib. XVII. uel ut idem XXXVI. bis prodidit, ſex fuerunt, nõ longiores duodenûm pedũ: cum tamen ideo Cn. Domitij & M. Bruti reprehenſionibus non caruerit. Alij in Viminali ponũt, ſed ea fuit Craßi cognomento diuitis, de qua Perſius Satyra ſecũda, —Nunc Craßi mittit in ædes.

Calui oratoris & poetæ,

Prope forum Romanum, ſupra ſcalas Anularias. eam primùm habitauit Auguſtus Cæſar.

Philippi,

In Carinis, ſub Eſquilino. Horatius 1. Epiſt.

Strennuus & fortis, caußisq; Philippus agendis
Clarus, ab officijs octauam circiter horam
Dum redit, atq; foro nimium diſtare Carinas
Iam grandis natu queritur.

Hortenſij,

In Palatino, quam domum ſecundam poßedit Auguſtus, non procul ab æde nunc S. Anaſtaſiæ.

Ciceronis,

In eodem Palatino, ſupra ædem Iouis Statoris, quam incenſam à P. Clodio, maiore ſumptu ex ærario ædificauit Senatus.

Saluſtij,

In

In Quirinali, cuius ruinas ſupra hortos eiuſdē in ualle ſubiecta extare aiunt. Qui de uita ipſius ſcripſerunt, prope Mineruæ ædem, quæ hodie S. Mariæ ſacra eſt, uolunt habitauiſſe. Quod ſi ita eſt, hæc prima fuit: altera, poſt præturam Africanam ab ipſo culta.

Attici,

In eodem monte, ubi nunc S. Vitalis templum, fuit ſitu & ſylua amœniſſima.

C. Aquilij,

Iuriſconſulti, in dorſo montis Viminalis, omnium conſenſu pulcherrima. Plinius lib. XVII.

M. Manilij,

Iuriſconſulti celebris, & prudentis oratoris, in Carinis. Cicero in Paradoxis.

L. Annei Senecæ,

In Palatino Cœlium uerſus, ſupra balneum: cuius domus incommodum & inquietum ſitum ipſe deſcribit lib. VII. *ad Lucilium, Epiſt.* LVII.

Plinij iunioris,

Oratoris, ſupra Suburã in Eſquilino, quod ipſe in Epiſtolis, Martialis in Epigrammatis teſtatur.

Ennij poetæ,

In monte Auentino iuxta Tutulinæ fanum, ut ex Porcio tradit Varro.

Virgilij,

Virgilij,

In campo Eſquilino, iuxta Mecœnatis hortos, qui erāt inter aggeres Tarquinij, et urbis mœnia.

Propertij,

In Eſquilino. ita enim ipſe libro ſecundo,
I puer, & citus hæc aliqua propone columna,
Et dominum Eſquilijs ſcribe habitare tuum.

Ouidij,

Infra Capitoliū, quà Velabrum reſpicit, circa eum locum, ubi nunc eſt S. Mariæ tēplum de con ſolatione. Innuit ipſe lib. 1. Triſt. Capitolia cernēs Quæ noſtro fruſtra iuncta fuere lari.

Martialis,

Intra Viminalem & Hortulorum collem, pro pe pilā dictam Tyburtinā. Sic enim ipſe libro V.
Sed Tyburtinæ mihi proximus accola pilæ,
Qua uidet antiquū ruſtica Flora Iouem.
Idem lib. 1. Longum eſt, ſi uelit ad Pilam uenire,
Et ſcalis habito tribus, ſed altis.

Stellæ,

In aditu Suburæ. Idem lib. XII.
Vel ſi malueris, prima gradiere Subura,
Atria ſunt illic Conſulis alta mei.
Laurigeros habitat facundus Stella penates.

Suræ,

In Auentino, Palatinum uerſus, Idem lib. VI.

Quiq;

Quiq́; uidet propius magni certamina circi,
Laudat Auentinæ uicinus Sura Dianæ.

DE THEATRIS, CIRCIS, ODEIS, ſtadio, xyſto, item de factionibus aurigantiũ. Cap. XII.

IN *liberis ciuitatibus multa populo conceſſa ſunt, qui cum ſæpenumero grauibus & diuturnis bellis, ſine quibus libertas retinetur, difficulter uexarētur, domeſticæ quædã animorum relaxationes inductæ ſunt, & multiplices ludi ac diuerſa ſpectacula publicè exhibita: idq́; cùm in Græcis ciuitatibus uſitatiſsimum fuit, tum in* Romana *Rep contra Scipionis Naſicæ conſilium ita increbuit, ut luſus licentiam, iocus turpitudinem, frequentia laſciuiã, conſuetudo deniq́; crudelitatem peperit. Nam & ſpectatores, & fautores, & actores ſcelerum, ipſi interdum principes aderant. Aedificijs theatrorum præerant cenſores: ludis & ſpectaculis, ædiles curules: &, ut ex* Iuue*nale patet, prætores, quibus & conſulares addidit* Nero, & Domitianus *præfectos, quales ſunt apud* Martialem Lectius *quidam, &* Oceanus. In *Capuanis inſcriptionibus, exactor operum publicorum, & theatri legitur: & dux theatralium operarum, apud* Tacitum. *Theatra autem non ſolum ex lateribus fuerunt ſtructa, ut in urbe*

Statilij,

Statilij, ad Lyrim fluuium, Minturnenſe, & quod eſt Puteolis, quæ nos uidimus: neq; ex quadratis tã tum lapidibus, ut Pompeij, Marcelli, Titi: uerum etiã ex ſolido marmore, quale fuit Capuanũ, cuius ruinas mirati ſumus: item Veronenſe, de quo Torellus Sarayna: item Atheniẽſe, quod inſpexit Cyriacus Anconitanus. Sed ad Romana. De Caßij theatro Paterculus: de Scauri et Curionis, Plinius: de C. Cæſaris Tacitus, de Balbi Auſonius, de Claudij Suetonius, de Neronis Sex. Aurelius, de Traiani Spartianus, de tribus theatris & uno amphitheatro campi Martij Strabo, de theatro montis Eſquilini Martialis. Hæc cũ nulla amplius ſint, de ijs quorum aliqua extant ueſtigia, agemus.

Theatrum Pompeij,

Ad campum Floræ, contiguum circo Flaminio, ueſtigia cernuntur in cella uinaria, & in equili domus Vrſinæ. Hoc Pompeius manſurum inſtruxit, igne conſumptum inſtaurauit Tiberius, perfecit Caligula, iterum ambuſtum reſtituit Claudius, uetuſtate collapſum refecit Theodericus rex Gotthorum. Adeò tenui & apta iunctura fuit, ut non compoſitum opus, ſed ex uno perpetuoq; lapide factum uideretur. Fuit & aliud Pompeij, uicinũ cãpo Martio, de quo Plinius li. XXXIIII. Vnum fortaſſe ex illis, de quibus Strabo loquitur.

Marcelli,

Intra

Intra Capitolium & Tiberim, in cuius ruinis hodie ædificatum eſt palatium Sabellæ familiæ, & ampliora eius ueſtigia ſunt, quàm Pompeiani, & forum Holitorium uerſus tabernas habet.

Statilij Tauri,

Intra portam Næuiam & Cœlimontanam, adhuc propè integrum, et urbis mœnibus incluſum, una eius parte intra, altera uerò extra murum. De his tribus loquitur Ouid. III. de Arte,

Viſite conſpicuis terna theatra locis.

Item III. Triſtium, quem locum ſuprà explicaui.

Tiberij,

Eius aliqua ueſtigia in priuatis ædificijs intra aquam Virginem, & columnam Cochlidem Antonini uiſuntur: nam iuxta ſepta fuit.

Titi,

Intra Cœlium & Eſquilinum, uulgus à mole ædificij Coloßeum appellat, urbe media, auctore Suetonio, ſitum: altitudinis tantæ, ut uiſio humana ad eius ſummitatem ægrè cõſcendat: quòd teſtatur in XVI. Marcellinus. In altum habuit fornices quatuor, alterum alteri impoſitum, tres inferiores in extremo columnis ſuſtentantur cum diuerſis capitellis: ſuperioris pars pro muro eſt, feneſtris aliquot lucem admittentibus. Adeundi

loca

loca uaria. Primus enim introitus eſt in ipſam aream circularem, quam nũc nominant harenam: proximus aſcenſus eſt ad ſedilia. ſequitur alius ad aream aditus, poſtremus deſcenſus in loca ſubterranea, ad quæ obruta iam perueniri nequit. Sedilium ratio non planè perſpicitur, muri tamen magis ac magis ſunt ad ſpectantium commoditatem decliues. Poſt ſedilia latus & ſpacioſus ſupra porticum ambitus. Ex ruinarum amplitudine, rectè ſcriptum à Martiale uidetur,

Omnis Cæſareo cedat labor Amphitheatro:
 Vnum præ cunctis fama loquatur opus.

De ludis Theatralibus, item de ſcenicis actionibus & originibus, M. Terentius Varro libros ſcripſit. Ludorum tempore contra æſtum theatra uelis tecta fuiſſe, & ſedilia croco conſperſa, prodiderunt præter Plinium libr. XIX. etiam poetæ, cùm ueterum frugalitatem laudibus efferunt. Vt Ouid. libro primo de Arte:

Tunc neq; marmoreo pendebant uela theatro,
 Nec fuerant liquido pulpita rubra croco.
Illic quas tulerant nemoroſa palatia frondes
 Simpliciter poſitæ, ſcena ſine arte fuit.
In gradibus ſedit populus de ceſpite factis,
 Qualibet hirſutas fronde tegente comas.

Item Propertius lib. IIII.

Nec ſinuoſa cauo pendebant uela theatro,

Pulpita ſolennes non oluere crocos.

Vas ipſum quo ſedilia ſpargebantur, Nimbus appellatur à Martiale, qui ad Agathinum pugilẽ his uerbis ſcribit:

Lubrica Corycio quãuis ſint pulpita nimbo,
Et rapiant celeres uela negata noti.

Fuit θεατρικὸν ἀργύρεον, quod extar latino uocabulo nuncupat Chariſius. Romanus populus ludos ſpectabat coronatus, ad quos omnis ætas & ſexus admittebatur. Quamuis autem theatra, Circi, Campus, ſingulares quæq; ac proprios ludos haberent, & exercitationes cuique loco accommodatas: tamen eadem ſæpe omnibus in locis peracta ſine diſcrimine fuerunt. Nam ut de circo dicam, in eo curſores, pugiles, luctatores, gladiatores, confectores ferarum uerſabantur. nam in eo bigarum quadrigarumq; curſus, & ludi taurides, & ferarum uenationes, et equeſtria ac pedeſtria prælia exhibebantur. Introducti etiã ſunt mimi, ſaltatores, citharœdi, hiſtriones, funambuli, qui in theatris ſolebant agere frequentius. Contrà in theatro nauale præliũ edidit Domitianus. Nunc de Circis breuiter dicendum eſt.

Circus Maximus,

Ex Palatini latere meridionali, quod Auentino eſt oppoſitum, iacet: cuius ruinæ cernũtur ab æde S. Anaſtaſiæ, uſq; ad Seueri ſeptizonium. Forni-

ces quadrupliciter altera alteri impoſita,& ſedilium directæ lineæ. Carceres olim & metæ ex topho lignoq́; fuerunt, quæ marmorea & aurata fecit Claudius. Ne quis autem alij ſedendo moleſtus eſſet, hæc dat præcepta Ouidius:

Tu quoque, qui ſpectas poſt nos, tua contrahe crura,
Si pudor eſt, rigido nec preme terga genu.
Sed pendent tibi crura, potes ſi fortè, iuuabit
Cancellis primos inſeruiſſe pedes. &,
Quid fruſtra refugis? cogit nos linea iungi:
Hæc in lege loci commoda Circus habet.
Tu tamen à dextra, quicunq; es, parce puellæ:
Contactu lateris læditur illa tui.

In circo ornamẽti cauſſa cùm Deorum imagines gypſeæ, tum detracta hoſtibus ſpolia ſuſpẽdebantur. Idem,

Siue erit ornatus, non ut fuit antè ſigillis,
Sed regum poſitas Circus habebit opes.

Ad circum in cellis ſubterraneis habitabant, qui quæſtum corpore facerent, ut ex Iuuenale colligitur, et apertè declarat in Vario Lampridius: Omnes de theatro, de Circo, de ſtadio, & omnibus locis & balneis meretrices collegit. Ad eundem res furto ſublatæ ſub crepuſculi tempus uẽdebantur, quod in Horatium, cum circum ueſpertinum uocat, annotauit Helenius. Serui per circum nu-

ces,& fractum cicer clamando ſolebant circumferre, item in cortinis aquam portare, quæ eſurienti ſitientiq́; plebi uenderent: quod adhuc in Italiæ ciuitatibus uſitatum eſt. Ad illud reſpexit Horatius, ubi equeſtrem, & patricium, & copioſorum hominum ordinem, ab infima plebe diſcernit, ſcribens ad Piſones:

Offenduntur enim, quibus eſt equus, & pater, & res,
Nec ſi quid fracti ciceris probat, et nucis emptor,
Aequis accipiunt animis, donant'ue corona.

Alterum in Pænulo oſtendit Plautus,

Ita replebo atritate, ut atrior multò ſies
Quàm Aegyptij, aut qui cortinam ludis per circum ferunt.

Tomentũ Circenſe erat culcitra ex gnaphalio, aut alijs herbis uel arundinibus conciſis facta, quæ ſubſternebatur multitudini: quod ex Suetonio & Martiale cõſtat. Circi nomine, etiamſi nihil aliud addatur, intelligitur Maximus: ut fori appellatione, Romanum accipimus: campi uocabulo, Martium.

Flaminius,

Incœpiſſe uidetur circa ædem S. Angeli in piſcina, protenſus ad campum uſq; Agonium. Eius inter ruinas plurimas, ueſtigia ſunt apud apothe-

cas

cas obſcuras, prope ædem S. Roſæ, & ſacellum ſepulchri ſancti. Ab Apollinis tẽplo, quod alijs magis conſpicuum fuit, alio nomine Apollinaris. In hoc circo uitri officina fuit, in qua pocula fierẽt, coloratis punctis quaſi gemmis inſignita, & cryſtallinis ſimilia: quæ ut precio gemmatis æquanda non erant, ita uſu reperiebãtur firmiora, quòd aquis calidis, ut ueræ gemmæ, non uiciarẽtur aut fluerent. quod Martialis in Apophoretis docet, diſticho Calices, & expreſſius lib. XII.

Cum tibi Niliacus portet cryſtalla cataplus,
  Accipe de circo pocula Flaminio.
Nullum ſollicitant hæc Flacce toreumata furem,
  Et nimium calidis non uitiantur aquis.

Floralium,

In ualle intra collem Hortulorum & Quirinalem. Ouidius de hoc V. Faſt.

Circus in hunc exit, clamataq; palma theatris,
  Hoc quoq; cum circi munere carmen eat.

Intimus,

Qui antiquiore nomine, Circus ad murum, ut Varro. In campo Figulino, & in Vinetis Tiberi adiacentibus, eius rudera ſpectantur.

Neronis,

In ualle inter Ianiculum & Vaticanum.

Antonini Caracallæ,

Ab alijs, Prætorianus, quòd ibi cohortis Prætoriæ ſtatio fuerit, extra Capenam. Veſtigia qualiacunq; apparent prope S. Sebaſtianum, & molem illam quæ nunc Bouis caput *dicitur.*

Alexandri Seueri,

Eo in loco, ubi campus nunc Agonius.

Antequam ad reliqua progrediamur, illud admonendum eſt, claris uiris, & ad populum gratioſis, in theatrum aut circum introëuntibus, clamore publico & plauſibus uulgi gratulationes factas. ut Mecœnati, *de quo* Horatius,

Datus in theatro cum tibi plauſus.

Et Ceſari Domitiano, *de quo in* VIII. Martialis,

Dum te longa ſacro uenerantur gaudia Circo,
Nemo quater miſſos currere ſenſit equos.

ODEVM,

Græco nomine dictum ᾠδεῖον, *publicum ædificium erat, in quo, ut in xyſto athletæ, in laniſtæ ludo gladiatores, ita citharœdi & tibicines à muſico, & reliqui fortaſſe ſcenici actores ab hiſtrione exercebantur antè, quàm in theatrũ prodirent.* Odea *in urbe quatuor fuerunt.* Vnum, *in monte* Auentino, *de quo ad* Atticum *loquitur* Cicero, *etiamſi locus mẽdo nõ uacet:* Monumẽtũ *illud (inquit) quod tu tollere laudibus ſolebas, ut* Odeum *laxaremus, & uſq; ad atrium* Libertatis *explicaremus, contempſimus.* Alterum *intra* Palati-

Palatinum & Cœlium, prope Metam ſudantem (hæc nunc intra amphitheatrum Titi, & arcum Conſtantini collapſa cernitur) cuius quidem nomen Seneca non exprimit, ſed ab uſu deſcribit ad Lucilium lib. VII. In ijs quæ me ſine auocatione circumſtrepunt, eßedas tranſcurrentes pono, & fabrum inquilinum, & ſerrarium uicinum: aut hunc qui ad Metam ſudãtem tubam experitur et tibias, neque cantat, ſed exclamat. Tertium prope theatrum Pompeij. quod innuere uidetur Marcellinus lib. XVI. cuius uerba, quamtumuis corrupta, quia locis aliquot eorum teſtimonio ſum uſus, cuncta ſubſcribam: Intra ſeptem montium culmina, per accliuitates planiciemq́; poſita urbis membra colluſtrans, & ſuburbana, quidquid erat primum, id eminere inter alia cuncta ſperabat. Iouis Tarpeij delubra, quantum terrenis diuina, præcellentia. Lauacra in modum prouinciarum extructa. Amphitheatri molem ſolidatam lapidis Tiburtini compage, ad cuius ſummitatem ægrè uiſio humana conſcendit. Pantheum uelut regionem teretem, ſpecioſa celſitudine fornicatam. Elatos uertice ſcanſili ſuggeſtus conſulum, & priorum principum imitamenta portantes. Vrbis tẽplum, & Pacis, Forum, & Pompeij theatrum, & Odeũ, & Stadium, aliaq́; inter hæc decora Vrbis æternæ. Verùm cùm ad Traiani fo-

rum ueniſſet, ſingularem ſub omni cœlo ſtructuram, ut opinamur, etiam numinum aſſenſione mirabilem, hærebat attonitus, per Giganteos contextus circumferens mentem, nec relatu effabiles, nec rurſus mortalibus expetẽdos. Hæc ille. Quartum inter cætera opera mirabilia & memorabilia fecit Domitianus, ut in uita eius Suetonius tradit: quamuis non planè indicet, extruxerit'ne an inſtaurauerit. nam (ut ait Sex. Aurelius) multa ædificia cœpta, multa à fundamẽtis ipſe cõſtruxit.

Stadium,

Locus curſoribus deſtinatus, & hoc extructum à Domitiano, eodem Suetonio teſtante. Etſi autem ubi fuerit, et unum'ne an plura extiterint, neſciatur: tamen inter maxima & præcipua urbis loca poni intelleximus è Marcellino, et è Lampridio: quorum uerba in hoc ipſo capite citauimus. Martialis lib. III. ad Matronam,

Gymnaſiũ, thermæ, ſtadiũ eſt: hac parte recede,
Exuimur, nudos parce uidere uiros.

Stadiodromũ quẽdam Aſtylõ nominat Plinius lib. XXXVIII. & multos celebrat Pindarus, & notus hiſtorijs eſt Milo Crotonitata, & eadem patria natus Iſchomachus: unde ſtudium ambitioſæ his in rebus Graciæ magis cognoſcas.

Xyſtus,

Græca

Græca quoq; appellatione locus dictus, in quo ſub tecto hyemis tempore uerſabantur athletæ. Vt autem Odeum theatri, Stadium circi, ita Xyſtus forma porticus erat exſtructus: inde & hypethras, hoc eſt (ut Plinius) ſubdiales ambulationes, neutro genere xyſta appellarunt Romani.

Odeum multa ſedilia, multasq; columnas habuit, cum pronis & decliuibus tectorijs, ut in Pericle deſcribit Plutarchus: ſtadium, carceres, & metas, non ſecus atq; circus: xyſtus columnas in latum directas. Qui concertantibus præerat, Xyſtarchus: qui ipſe certabat, Xyſticus nominatus, ut in antiquo marmore:

L. THENODORVS XYSTICVS
PARIDI THYMELICO BENE
MERENTI FECIT.

Factiones aurigantiū, qui ludis Circenſibus palmā quærebāt, fuerūt quatuor: quæ à coloribus, uiridis, cærulei, coccini, albiq; panni, quo donabantur, nomina acceperūt, Praſinæ, Venetæ, Ruſſatæ, Albatæ. Domitianus duas aurati purpureiq; panni ad quatuor priſtinas addidit, teſte Suetonio. Harum ſactionum ad reprehenſionem uſq; ſtudioſi fuerunt principes nonnulli, ut Caligula Praſinæ, Vitellius Venetæ: tum agitatores ipſos habuerunt in precio, ut Caligula Incitatum, Nero Praſinum, Domitianus Paſſerinum & Tigrim, Nerua Scor-

pum: quorũ uictorias prædicatione extollit Martialis, ut M. Aurelij Dioclis, et C. Pompeij Euſceni, & Fuſci, uetera epigrammata. Martialis tres factiones coniungit,

Si Veneto, Praſino'ue faues, qui coccina ſumis,
  Ne fias iſta transfuga ueſte, uide.

De Praſina ſeparatim Iuuenalis Satyra XI.

Totam hodie Romam circus capit, & fragor aurem
Percutit, euentum uiridis quo colligo panni.

Iuſtiniani temporibus ex contentione factionum Praſinæ & Venetæ, tanta Byzantij ſeditio exorta eſt, ut quadraginta ferè hominum millia ſint truci data: quod ex Zonora Monacho ſcripſit Cuſpinianus. Poſt illam cladem factionum nomina ſunt abolita.

DE PORTICIBVS. Caput XIII.

INter clara Vrbis ædificia porticus fuerũt, quæ uel ædibus ſacris, uel illuſtrium uirorum domibus, uel publicis ædificijs annexæ, aut neceſſitatis, aut ornamẽti uoluptatisq; gratia fuerũt. Velleius in ſua hiſtoria conqueritur, cum poſt bellum Punicum à Scipione cõfectum, in ſomnum à uigilijs, ab armis ad uoluptates, à negotijs in ocium eſſet cõuerſa ciuitas, tum primum familias illuſtres inter ſe

ter ſe certaſſe eiuſmodi ædificiorũ pompa, donec publicam magnificentiam ſecuta priuata luxuria ſit. Porticus nomina acceperunt, aut à deorum tẽplis, ut Concordiæ, Quirini, Herculis: aut ab auctoribus, ut Pompeia, Octauia, Liuia, itẽ Naſicæ, Metelli: aut ab ædificij qualitate, ut curua, miliaria, ſtadiata, porphyretica, Corinthia: aut ab hominũ actionibus, ut Margaritaria apud Victorẽ, Argentaria apud Vitruuium: aut à picturis, ut Iſidis, Europæ, Argonautarum: aut à locis adiũctis, ut porticus amphitheatri, porticus circi, porticus ſeptorũ, porticus campi Martij. In porticibus interdum res ſeriæ agebantur, ut cum in ijs haberetur ſenatus, cum ius diceretur, cum publica acta notarentur, cum legati gentium externarum exciperentur, cum ſponſalia fierent. Interdum in ijs lucri gratia conſiſtebant, qui res precioſas, gemmas ſcilicet, tabulas, ſigna, toreumata, aulæa uenderent. Plerunque animi cauſa, æſtiuis præſertim caloribus, ad captandam umbram ibidem inambulabant. Enumerabimus hic cùm eas quæ nunc extant, tum quæ à ſcriptoribus ſunt celebratæ.

Apollinis Palatini,

Ante celeberrimum illud templum ab Auguſto poſt Actiacam uictoriam conditum, in Palatino, circum Maximum uerſus, auro et columnis Numidicis, & ſtatuis, et picturis uarijs ornata, duorum poetarum

poetarum teſtimonio. Propertij lib. II.

Quæris cur ueniam tibi tardior? aurea Phœbi
  Porticus, à magno Cæſare aperta fuit.
Tantam erat in ſpeciem Pœnis digeſta colūnis,
  Inter quas Danai fœmina turba ſenis.
Hic equidem Phœbo uiſus mihi pulchrior ipſo
  Marmoreus tacita carmen hiare lyra.
Atq; aram circunſteterant armenta Myronis,
  Quattuor artificis uiuida ſigna boues.

Et Ouidij tertio Triſt.

Inde timore pari gradibus ſublimia celſis,
  Ducor ad intonſi candida templa Dei.
Signa peregrinis ubi ſtant alterna columnis
  Belides, & ſtricto barbarus enſe pater.
Quæq; uiri docto ueteres fecere, nouiq;
  Pectore, lecturis inſpicienda patent.

Dicit poeta, ſigna alterna ſtetiſſe, quia in una parte fuerunt filiarū Danai effigies, & è regione ſub dio totidē equeſtres filiorū Aegypti: ut inquit uetus Perſij interpres. Huius nulla extāt ueſtigia.

Iouis Vltoris,

Quæ poſtea ab æde, porticus Panthei: ab auctore, porticus Agrippæ dicta eſt. Reliquæ ſunt ex ea columnæ ingentes XVIII. pilæ XII. ita diſtributæ, ut primus ordo habeat columnas octo, inter quas aditus ad templi ipſius fores: poſt quem duo alij ordines, in ſingulis columnæ quatuor, quæ inæ

qualibus

qualibus primi ordinis, primæ ſcilicet & tertiæ reſpondent. Proximi ordines tres, pilas ternas habentes, longius inter ſe, quàm columnæ diſtant.

Quirini,

In ea Quirinalis parte, quæ Viminalem attingit, ubi hodie S. Vitalis templũ, Martialis lib. XI.

Vicinam pete porticum Quirini,
Turtam non habet otioſiorem
Pompeius, uel Agenoris puella,
Vel primæ dominus leuis carinæ.

Siluani,

De hac antiquum Epigramma, quod Romæ legitur.

SILVANO SANCTO L. VALLIS SOLON PORTICVM EX VOTO FECIT. DEDICAVIT K. APRILIB. PISONE ET BOLANO COSS.

De templo autem Siluani ſub Viminali, an de alio cui porticus adiuncta ſit, intelligatur, incertum eſt.

Herculis,

In aditu circi Flaminij, quam æde illa inſtaurata Martius Philippus Auguſti uitricus fecit. Vnde Philippi porticus dicitur à Martiale lib. V.

Vites cenſeo porticum Philippi.

Si te uiderit Hercules, *periſti.* Hanc Plinius *lib.* XXXV. *bis commemorat propter* Apellis *&* Antiphili *pictorum opera, & ædem* Herculis *cum hac porticu coniungit* Victor.

Mercurij,

Inter *circum* Flaminium *&* Tiberim, *ſemidiruta, ante templum* S. Angeli *in piſcina.* Hæc *&* Seueri, *&* Antonini *dicitur, ab imperatoribus qui reſtituerunt, aut ornarunt. Sub ea nunc porticu piſces, & ferinæ carnes uenduntur.*

Neptuni,

Ante eiuſdem ædem iuxta Septa, *ubi comitia fiebant, qui locus eminentior, iam* Mons acceptorius *&* Citorus *dicitur.*

Concordiæ,

Sub Capitolio *forum uerſus, de quo octo adhuc columnæ altiſſimæ extãt, breui inter ſe ſpacio diſiunctæ.* Hanc *penè integram ſe uidiſſe ſcribit* Poggius, *& columnas ad calcis uſum ſuo tempore diſiectas: id quod non rarò fit in urbe, etiam in maximis ædificijs.*

Veneris Erycinæ.

Ante portam Collinam, *eius deæ templo coniuncta.* Porticus *mentionem facit* Strabo, *templi* Ouidius II. De remedio.

Libertatis,

In

In Palatino, quam domo Ciceronis euerſa, fecit Clodius, ſed eadem paulo pòſt ſublata.

Scipionis Naſicæ,

Ab æde Saturni extenſa ad Capitolinum, quam inter magnificas enumerat Velleius.

Q. Metelli,

Idem: Metellus (inquit) Macedonicus, porticus quæ fuerunt circundatæ duabus ædibus, ſine inſcriptione poſitis, quæ nunc Octauiæ porticibus ambiuntur, fecerat. Plinius de eadem lib. XXXIIII. fuit hæc ad finem circi Flaminij, ut ex Varronis et Vitruuij ſcriptis coniunctis colligi poteſt. Viſuntur hodie inter S. Nicolaum de Funarijs, & S. Mariam de Sole, circum Flaminium uerſus, multæ marmoreæ columnæ: ſed huius, an alterius porticus ſint, nondum liquet.

Cn. Octauij,

Duobus nominibus alijs appellata: à structura, Corinthia: à pictura, Perſei. nam Cn. Octauius de Perſe Macedoniæ rege triumphum agens, ex manubijs porticum condidit, & res ſuas geſtas in ea depingēdas curauit. Vnde meritò amœniſsima à Velleio habetur: qui addit, eam in Circo fuiſſe: uerum, ne relinquatur in dubio, de quo loquatur, Plinius exprimit Flaminium. Extant ueſtigia intra ædem S. Nicolai de Chalcaria, & turrim Argentinam;

gentinam, columnæ ſemiobrutæ cum capitellis Cõrinthijs. Duplex columnarum ordo fuit, auctoribus Plinio et Victore. ab Auguſto, cum eſſet incendio deformata, in formam meliorem reducta eſt, quod ex Verrio tradit Pompeius.

Q. Catuli,

Quæ euerſa M. Flacci domo, qui Gracchanas partes contra Remp. fouerat, extructa de Cimbricis manubijs. Eam diruit Clodius, ut in orationibus & Epiſtolis teſtatur Cicero.

Hortenſij,

In Palatino ante ædes ipſius, breuis, & ex columnis Albanis, ſine ullo marmore. Suetonius.

Balbi,

Eius contigua theatro, circa illum locum, qui nunc Apothecarum obſcurarum nomen habet.

Aemilij,

Intra portam Trigeminam & naualia. Liuius.

Faberij,

In Auentino, auctore Vitruuio. Corruptè apud Victorem Fabraria, pro Faberia legitur. Faberij ſcribæ multa mentio apud Ciceronem.

Numicij,

In foro Romano circa Roſtra, & ædem Veneris genitricis. In hac Antonius Lupercus auream coronam Cæſari impoſuit, ut eſt in ſecunda Philippica.

pica. Videndum, num Numicia eadem ſit cum ea, quam Miniciam Velleius nominat.

Philippi,

In regione circi Flaminij, ut Victor: de ea paulo antè, de porticu Herculis Muſarum. Fuit picturis ornata, quia ad ſplendorem urbis Auguſto hortante facta eſt.

Pompeij.

Ad eius theatrum, omnium ſumptuoſiſſima, primum columnarum uarietate & multitudine, etenim ἑκατόνστυλος, ſeu (ut quidam) centenaria dicta eſt: tum platanorum ex utraq; parte nemoris modo ipſam ambientium diffuſa umbra: poſtremò aquarum illuc deductarum amœnitate, quæ ſingula prædicat lib. II. Propertius:

Scilicet umbroſis ſordet Pompeia columnis
    Porticus, aulæis nobilis Attalicis,
Et creber pariter platanis ſurgentibus ordo,
    Flumina ſopito quæq; Marone cadunt.

De eadem ſentire uidetur Martialis lib. III.

Inde petit centum pendentia tecta columnis,
    Illinc Pompeij dona, nemusq; duplex.

Aeſtatis tempore frequentes in ea ambulabant homines, ut primo & tertio libro de Arte Ouidius innuit. In eadem Pompeij imago populi uoluntate erecta: Plutarchus in uita Bruti.

M.Agrippæ,

Ante ædem Panthei, de qua paulo antè Horatius lib.I.Epiſt. — *cum bene notum*
Porticus Agrippæ, et uia te conſpexerit Appij.

Iulij,

Prope arcum in foro Fabianum. Huius porticus mentionem inueni apud Perſij interpretem, & Victorem.

Auguſti,

Plures unà in Cãpo, cuius ſolũ lithoſtrotũ, et latera myrto, lauro, ac buxo circũdata, perpetuæ uiriditatis. Alia duplicata in ipſius foro, in qua ſtatuæ uirorũ illuſtriũ triũphali habitu ſtatutæ erãt.

Liuiæ, uxoris Auguſti,

Ad uiam ſacram, ubi nunc ruinæ templi Pacis cernuntur, artificum tabulis ornata, & opaca fœcundiſsimaq́; uite inumbrata: de hac lib.XIIII. Plinius. de illis Ouidius,

Nec tibi uitetur, quæ priſcis ſparſa tabellis
Porticus, auctoris Liuia nomen habens.

Hanc inter præclara Vrbis ornamenta recenſet Strabo.

Octauiæ, ſororis Auguſti,

De eadem Ouidius I. de Arte,

Aut ubi muneribus nati ſua munera mater
Addidit, externo marmore diues opus.

Per

Per munera nati, Marcelli theatrum intelligitur, cui fuit Octauiæ porticus contigua: unde candē porticū Marcelli nominat Florus. Veſtigia eius inter S. Nicolaum in carcere, & S. Mariam in porticu: ubi locus ex ruinis eminentior. Quin ipſe uidi ibidē effodi lapides Tyburtinos, & fragmenta marmorea ingentium columnarum.

Claudij,

Vltra uiam ſacram, theatrum uerſus. Merula hanc & Liuiam eandem eſſe auguratur. Martialis à Tito & Domitiano fratribus ſignificat Claudiam reſtitutam: nam poſtquam de amphitheatro Titi, & thermis eiuſdem locutus eſt, addit:

Claudia diffuſas ubi porticus excipit umbras.

Vltima pars aulæ deficientis erat. ad eam quondam terminabatur domus aurea Neronis.

Neronis,

Intra ipſius domum æneo coloſſo addita, triplex fuit, & ſinguli ordines M. paſſ. complexi ſunt, ut ex Suetonij uerbis licet intelligere. Alij milliariam à ſpacio uocant.

Neruæ,

In ipſius foro cum columnis excelſis, partim rotundis, partim quadratis, quarum adhuc aliquæ relictæ ſunt, olim laminis ex orichalco tecta.

Traiani,

Eiuſdem foro adiecta, cui columnarum altitudine nulla nullius ætatis in urbe par fuit.

Antonij Pij,

Iuxta ædem S.Stephani de Truglio, de qua undecim marmoreæ columnæ ſtriatæ, magnæ & pulchræ extant. In ea nunc ædificata domus, in qua pueri orphani nutriuntur.

Fauſtinæ, uxoris Antonini,

Forum Romanum, et Palatinum montem proſpiciens. extructum in ea templum S. Laurentij in Miranda: ex ea decem columnæ reliquæ, forum uerſus ſex, utroq; ex latere binæ. In epiſtylijs extat inſcriptio.

Gordiani,

In campo Martio ſub colle, longa ped. M. in cuius lateribus uiridaria ex lauro, myrto, & buxo fuerunt, ut eſt apud Capitolinum.

Galieni,

In eodem campo uſque ad pontem Muluium extenſa, dicta πεντάστιχος, propter quinque ordines, quorum primus ex pilis, reliqui quatuor ex columnis fuerunt. Dicta etiam Flaminia, propter uiæ uicinitatem.

Conſtantini,

De hac nihil aliud, quàm quòd in Capitolio fuerit, legimus. Referuntur præter has & aliæ,

ut Mi-

ut Minitij à Velleio, Neronis per totam urbem à Suetonio, Vipſani à Tacito, Reguli à Plinio iuniore, Aſidata à Victore, Stadiata à Vitruuio, centũ columnarum à Martiale: quarum quia locus incognitus eſt, nomina ſaltem ex auctoribus nota eſſe uoluimus. Pergamus porrò ad alias quaſdam, dignas commemoratióne, & olim non incelebres.

Porticus Capitolij,

Hæ fuerunt in latere cliui Capitolini, per quem ex Velabro aſcenſus in Capitolium fuit: conſumptæ ſunt incendio factionis Vitellianæ. auctor Tacitus.

Amphitheatri,

Triplex fuit: in exteriore parte aditus nunc cernuntur XXXIII. in media XXXVI. in intima LXXII. Sed tota illa mole conſumpta, atque maxima ex parte collapſa, de uniuerſa ſtructura iudicare nemo niſi artifex poteſt.

Circi Maximi,

Et hæc triplex fuit, ſed ita, ut ex triplici ſtructura una circularis fieret: binæ exteriores ambulationibus patuerunt liberæ, altera officinis et tabernis opificum et inſtitorum occupata fuit. Circi ingentia rudera ſunt, porticus nullæ extãt reliquiæ.

Septorum,

De qua Cicero ad Atticum lib. IIII. & Plinius

lib. XVI. à M. Agrippa circũ ſepta cõſtructa fuit.

Campi Martij,

Hæ circum circa Campum ambierunt, ut Strabo teſtatur. Ex eis una fortaſſe fuit, quæ ſequitur.

Europæ,

Adiuncta Campo, non procul à ductu aquæ Virginis, canente Martiale,

Sed curris uitreas tãtum prope Virginis undas,
Aut ubi Sidonio taurus amore calet.

Vmbroſa fuit buxeto. Idem,

An delicatæ ſole rurſus Europæ
Inter tepentes poſt meridiem buxos
Sedet? Vnde idem ad hominem loca publica cœnæ cauſſa frequentantem, iocoſe ſcribit, lib. II.

Lotus ad Europes tepidæ buxeta recurrit,
Si quis ibi ſerum carpat amicus iter.
Per te, perq; tuam uector laſciue puellam
Ad cœnam, Selium tu, rogo, Taure uoca.

Idem Agenoris puellæ hanc porticum nominat, lib. XI.

Argonautarum,

A' pictura ſic dicta, à campo ad ſepta extenſa, auctore Martiale lib. II.

Si nihil Europe fecit, tum Septa petantur,
Si quid Phillyrides præſtet, & Aeſonides.

Poſt Quirini, Pompeij, & Europæ, tanquam

præcipuam

præcipuam hanc extollit idem poeta, quos uerſus de Quirini porticu retulimus. De eadem lib. III.

Hinc ſi receßit, porticum terit templi,
Aut ſpacia carpit lentus Argonautarum.

Iſidis,

In hortis Commodianis, à forma dicta Curua- à pictura, Iſidis. Nam Commodus Imp. cum Peſcẽ: nio Nigro, qui poſtea ad imperium aſpirauit, in ea depictus fuit, quaſi præſes ſacrorum Iſidis. Non ſolum autem pictura, ſed & muſico opere inſi- gnis fuit, ut ait Spartianus.

Miliarenſis,

In hortis Salluſtianis, exornata ab Aureliano, qui ſeceſſu illorum hortorum delectabatur, ut eſt apud Vopiſcum. Egnatius uult Milliariam dici, à mille paſſuum longitudine. quod nomen & Nero nis porticus habuit intra Palatinum & Eſquili- num, de qua paulo antè.

Porphyretica,

Et hæc memoratur à Vopiſco. In ea actorum publicorum ſcribæ uerſati ſunt. Videtur iuxta Cõ cordiæ ædem fuiſſe, in qua ſæpißimè Senatus ha- bebatur. nam prope ædem triplicis porticus fun- damenta ſuperioribus annis effoſſa conſtat.

DE ARCVBVS TRIVMPHALI- bus, & trophæis, Cap. XIIII.

ARcus olim honoris uirtutisq; cauſſa erecti ſunt ijs, qui externis gentibus domitis, ſingulares uictorias patriæ pepererant. Ii primùm rudes & ſimplices fuerunt, cum uirtutis præmia, non ambitionis lenocinia eſſent: ſeculo inſolẽtiore monumẽta uictoriarũ, et triumphorũ pompa, fuit in ijs inciſa. Erant aut latericij, ut Romuli: aut ex rudi lapide quadrato, ut Camilli: aut ex marmore, ut Cæſaris, in foro: Druſi cum trophæis, in uia Appia: Traiani, in eiuſdẽ foro: Gordiani, in Viminali: Gratiani, item Theodoſij, non longè à uia Triumphali: deinde etiam reliqui, quos iam nominabimus: de ijs enim tantum, de quibus adhuc reſtat aliquid, loquemur. Arcuum forma, primùm erat ſemicircularis, unde & nomen fornicis accepit: fornix enim Fabianus à Cicerone dicitur, qui à Victore arcus Fabianus nominatur. Poſtea quadrata, ita ut in medio ampla eſſet porta fornicata, & ex eius portæ utroq; latere aliæ minores additæ. Intra mediæ portæ fornicem Victoriæ alatæ pepẽderunt, quæ demiſſæ uictori tranſeunti coronam imponerent. In ſuperiore arcus parte ſpacia ſunt, in quibus aliquot homines, uel qui tubis canerẽt, uel qui inſignia trophæa oſtentarent, ſtetiſſe uidentur. Hæc magnificentia Auguſti temporibus, et paulo antè cœpit. nam de Cæſaris arcu, Seruius: de Druſi, Suetonius: de Germanici & Neronis,

Tacitus.

Tacitus. Nouitium hoc inuentum ait Plinius, non quòd arcus ante Cæſarum tempora non fuerint, ſed quòd tali ornatu non fuerint. Antiquißimi, de quibus extat aliquid, ſunt tres: nouitij Plinio, nobis ueteres quinq;.

Arcus Romuli,

Veſtigia inter S. Mariam de gratia, & S. Mariam de inferno. Bini fuerunt, quos, etſi latericij erant, tamen in marmoreos Romani non mutarunt, ne conditoris ſui memoria, et priſcæ frugalitatis monumentum interiret. Hos ſua tempeſtate primùm collapſos, tradit Blondus.

Camilli,

A uia lata eunti uerſus S. Mariam in Minerua, ex lapide quadrato, rudi, & nullorum ornamentorum, incluſus parti ædificiorum.

Fabij,

In uia ſacra, cuius fundamenta cum in urbe eſſemus, effodi dicebantur, prope S. Laurentium in Miranda. In eo ſcuta & ſigna Victoriæ fuerunt ſculpta.

Arcus Titi.

Marmoreus inter forum Romanum, & amphitheatrum, adiunctus templo S. Mariæ nouæ. In eo ab una parte ſculptus de Iudæis triumphus. Imperator in curru ſedens, ab alata Victoria coro

natur. currui præfertur arca fœderis, præcedentibus duodecim faſcibus conſularibus. Ab altera parte cãdelabrum aureum cum ſeptem lucernis, tabulæ Moſaicæ, *menſa aurea, & uaria tẽpli* Hic*roſolymitani uaſa.* In *medio arcus fornice,* Titus *ſedens aquilam alis expanſis utraque manu ſub genibus tenet.* In *frontibus,* Iud*æi uinctis poſt tergum manibus captiui aguntur.* Huius *ſplendidiſsimi arcus, & clariſsimi triumphi, lib.* VII. *belli* Iu*daici meminit* Ioſephus.

Domitiani, Titi fratris,

In *uia* Flamini*a, inter* S. Syl*ueſtrum, &* S. Lau*rentium in* Lucin*a, quatuor columellas habet in prima fronte.* In *eo urbis imago, &* Vi*ctoriæ, &* Domiti*anus nudus ſedens, corpore procero, & dormienti ſimilis, à* Miner*ua fouetur.* Martialis *libro* VIII.

Stat ſacer, & domitis gentibus arcus ouans.
Hic gemini currus numerãt elephanta frequẽter,
Sufficit immenſis aureus ipſe iugis.

Extru*xit plures per omnes urbis regiones, ut ſcribit* Suetonius*: & inſignem in uia* Appia, *de quo* Statius *in* Syluis.

Septimij,

Ad *radices* Capitolij, *propemodum è regione*

arcus

arcus Titi. Viſuntur in eo nauales & terreſtres pugnæ, cum machinis bellicis, uarijsq; armorum generibus. Ex utraq; parte uictoriæ, & milites geſtantes trophæa. Ad eius ſuperius ſpacium per gradus quinquaginta aſcendimus.

Gallieni,

In Cœlio monte, coniunctus templo S. Viti, nullis ornamentis, ex lapide Tyburtino.

Conſtantini,

In Palatini radicibus ad caput uiæ Appiæ, multi ornatus & artificij. res eius geſtæ in eo expreſſæ, & in primis bellum contra Maxentium: cui etiam iacenti, admiſſo equo inſultans, minitatur. Fuerunt ſupernè circumquaq; impoſitæ ſtatuæ, partim mutilatæ, partim collapſæ. And. Fuluius libro ſecūdo, quem carmine ſcripſit, plures recenſet arcus, quorū ne ueſtigia quidem relicta ſunt.

Trophæa Marij,

Inter tēpla S. Euſebij, & S. Iuliani, in Eſquilino. Moles lateritia, in qua bina trophæa ex marmore. Sunt autē trunca corpora cum ſpolijs, quorū alterum thorace ſquamoſo indutū, cū ornamētis militaribus & clypeis, ante ſe habens iuuenem captiuum, brachijs ad tergum reuinctis, & undique alatas uictorias. Alterum armis militaribus orna

tum,

tum, inter quæ clypei inæqualiter rotundi, galea aperta cum cono & criſtis, & altera ſine criſtis clauſa. In eodem ineſt forma chlamydis, & alia quædam, quæ marmore detrito & corrupto ſatis cognoſci non poſſunt. Locus ille hodie Cimbricum uocatur, quia de Cimbris à C. Mario tro phæa ſunt erecta.

DE TIBERI, ET FLVVIIS VRbis: & de ornamentis fontium, ac naumachijs. Cap. XV.

T*Iberis in* Hetruria *ex mõte* Apennino, *pau lò ſupra* Arnum *oritur, auguſtiore nomine* Tiberinus, *à poetis* Tibris, *in ſacris* Serra, *antiquiſsima appellatione* Rumon, *aliquando* Albula *dictus.* Virgi. VIII. Aen.

Amiſit uerum uetus Albula *nomen.*

In quadam urbis parte Terentum, *ut apud* Ouid. Mart. *Intra ſeptentrionem & occaſum in urbem influit, & meridiem uerſus apud* Oſtium *oppidum, in mare* Tyrrhenum *oſtio amplo, & proxi mè deducta foſſa, quæ ibidem efficit inſulam, infer tur.* Naturali *ſuo colore, albus: uulgari amnium, cœruleus eſt: propter terram quam radit, flauus, & leni pluuia turbidus. Aqua eius in urbe uendi tur,*

tur, & in fictilibus urceis, aut uaſis lapideis conti
netur, fitq; in eis limpidiſsima, potu amabilis, &
abſq; corruptione longo tempore pura. Nec mi-
nus aquarum eſſe huic amni, quàm Nilo, Plinius
tradit. Primum curſum habuit inter Palatinum
& Capitolinum, per Velabrum ſtagnans, & fori
partem. unde Ouidius:

Hic ubi nunc fora ſunt, lintres errare uideres.

Sed eum repreſsit Priſcus rex, & poſt eò alueo, quo nunc currit, laxauit Auguſtus. quò reſpexit ad Piſones Horatius,

Amnis Doctus iter melius.

Aurelianus Aug. ad Flauium Arabianum ſcribit, ſe Tiberinas extruxiſſe ripas, & uadum alueí tumentis effodiſſe. De Tiberis auctu extat libellus Ludouici Gometij, & uiſuntur in arce Romana, item ad templa S. Mariæ de populo, & S. Mariæ ſupra Mineruam, & ad S. Euſtachium, alijsq; in locis indicia marmoribus inciſa, ad quãtam altitudinem aliquoties creuerit. Interdũ aduerſo curſu influentes amnes impellit, & alienis aquis nocet cùm urbi, tũ uillis et agris. Illud Augusti tẽpore factũ ſcribit Horatius: hoc Traiani, Plinius. Auctus eius religioſus, quia futurũ malũ aut cladẽ urbi portẽdere creditur. Noſtra memoria, Clementis VII. Hetruſci, anno ſeptimo, VIII. Id. Octobris, ſereno cœlo, inopinato Tiberis incremento,

*crem*ento, tota Roma nauigabilis facta eſt. De amnibus in Tiberim influẽtibus, Plinius libro tertio, & Corn. Tacitus libro primo Annalium.

Riuus Appiæ,

Frontinus: Riuus Appiæ (inquit) ſub Cœlio monte & Auentino auctus emergit, infra cliuum Publicij Alſi, & inde eductus eſt in Naumachiam. Hodie per portam Gabiuſam (ut & antè dixi) ingreditur fluuius, qui fertur per uallem inter Cœlium & Cœliolum, inde per uiam Appiam in radicibus Auentini, ſub eo cliuo, quo ad S. Sabinam aſcenſus eſt, influit in Tiberim. A' Mariano oppido, aqua Mariana dicitur. Marlianus riuum Herculanum eſſe arbitratur.

Almo,

Extra Capenã, in quo religionis cauſſa quotannis ſexto calẽdas Aprilis ſimulachrũ & carpentũ & leones Cybeles, & cultri Phrygij à ſacerdotib. abluebantur: cuius mentio apud Ouidiũ, Lucanũ, Statiũ, Claudianum, Val. Flaccũ, Martialem. nam Coſmographi de eo fluuio, quod ſciam, nihil. Non procul autem ab urbe cum Tiberi miſcetur.

DE AQVIS RELIGIOſis in Vrbe.

Fuerunt & religioſæ aquæ: ut nihil unquam in Vrbe ſuperſtitione caruit. Mercurij, extra eandem

eandem Capenam,in qua qui lauabant,ſe à periu rio liberari credebant:modum lauãdi aliquot deſcribit uerſibus Ouid.li.V.Faſt. Petronia,quam magiſtratus auſpicatò tranſierunt,cum in campo agere quid uellent, ut auctor eſt Verrius Flaccus. Iuturnæ aqua in foro,quam ualetudinis cauſſa multi bibebant,& præ cæteris adhibebant ad ſacrificia. Fontem autem Iuturnæ in foro fuiſſe, lib. I. Faſt. oſtendit Ouidius,eumq; ſecutus Victor in octaua regione. Verſus Ouidij ſunt,

Fratribus illa Deis,fratres de gente Deorum,
  Iuxta Iuturnæ compoſuere lacus.

Templum uerò fuiſſe in cãpo,prope aquam Virginem,apertè idem indicat,

Te quoq; lux eadem Turni ſoror æde recepit,
  Hic ubi Virginea campus obitur aqua.

Facile igitur tolli controuerſia poteſt, quæ inter ſcriptores recẽtiores eſt,ſi uerba poetæ rectè conſideres.

DE ORNAMENTIS FONtium, atque aquarum.

Quia uerò de aquis ſermo eſt, de ornamentis fontium dicam aliquid,quorum non pauca ex antiquitate relicta ſunt monumenta. Fontibus igitur uaria appoſuerunt ſimulachra antiqui,uel propter religionem,uel propter ornatum.Religionis

gionis cauſa Apuli & Siculi Herculem, quia purgauit aquas extincta hydra: unde & thermæ Himeræ urbis in Sicilia, item Oetæ montis & Pylarum in Theßalia, in tutela Herculis fuerunt: quod Pindari & Sophoclis interpretes ſcribunt. et ſunt qui omnes thermas ei eſſe ſacratas uelint. Herculeæ thermæ Mediolani in primis nobiles, à quibus etiam uicus nomen traxit. M. Agrippa Romæ non Herculem, ſed Hydram ipſam ad lacum Seruilium poſuit, quod memoriæ prodidit Sex. Pompeius. Ornamenti autem gratia, fontibus appoſita fuerunt diuerſa ſimulacra, quorum & publicis in locis, & in nobilium ædibus adhuc plurima uiſuntur. Vſitatißimum fuit, deos fluminum apponere, qui formantur iacere ſemierecti, urniſq; brachio ſuppoſitis amnes, tanquam è fonte emittere, uelati plerũque ſerto harũdineo, & tecti carbaſo, quæ eſt ueſtis fluxa et ampla, umbilico tenus, ſuperiore corporis parte nudi. Talis cernitur Tiberis, in domo Cæſia: talis Arnus, in hortis pontificijs: et duo coloßi marmorei in area Capitolina, Nili & Tigris, uel (ut quibuſdam placet) Naris & Anienis, uel (ut alijs) Acheloi & Iſtri. Alter cubito innititur Sphingi monſtro, alter tygri animali: barba alter prolixa, alter modicè reſecta. Talis eſt coloſſus Rheni, prope forum

ſorum Romanum *iacens,quem alij* Niphatis *flu-uij eſſe putant:*Blondus *falſo uocabulo* Iouem *piſtorem, uulgus nouo* Marforium *nominat.* Talis *in ſcuto* Aeneæ *apud* Virgilium,

Amnem cælata fundens pater Inachus urna. In *domo Chiſiorum,extra portam Septimiam, ante* Deum *aquarum eo,quo diximus,modo cubantem,nuda mulier ſtans,dextramq́; mamillam manu comprimens,aquam in ſubiectum labrum immittit.*Ad *ortū* Virginis *in agro* Lucullano, *puellæ imago ad fontem ſtetit,ut* Frontinus *teſtatur: in* Vmbria, *Clitumnus prætextatus iuxta fontem ſuum, ut* Plinius:*in Surrentino* Pollij,*ante balneū,ipſe* Neptunus, *ut* Statius. *In domo* Cæſia,*de qua iam diximus,Syluanus barbatus è ſaxo paulatim ſtillante,quaſi ex utre aquam exprimit.* Reperiuntur *frequenter* Nymphæ *dormientes, quæ amphoris & crateribus (ea fuerunt* Hydriadum *inſignia) innituntur: quorum ſymbolorum in* Odyſſea *mentio apud* Homerum, *& latius exequitur interpres eius* Porphyrius. Antiqui *operis pulcherrimum monumentum uidi* Romæ, *in capite uiæ latæ,in priuata domo:erat autē* Nais *ſinu aperto,ſupina iacens, & uētre ad pubem nudo,capite incubans amphoræ.*Recentis *operis in agro* Neapolitano,*in uilla* Leucopetrea, Arethuſa *nuda adiacet fonti, in nympheo cōchiliato.*Le

k gitur

gitur de ſimili Nympha epigramma in hortulo Colotij:

Huius nympha loci, ſacri cuſtodia fontis,
Dormio, dum blandæ ſentio murmur aquæ.
Parce meum, quiſquis tangis caua marmora, ſomnum.
Rumpere: ſiue bibas, ſiue lauere, tace.

Et alibi in fontis margine hæc antiqua inſcriptio,

NYMPHAE LOCI
BIBE LAVA TACE.

Erant & alia ſimulachra. interdum enim totus aliquis fons abſorbebatur, quem Deus marinus ore excipiebat, ut ex illo Propertij diſcitur, libro II.

Et leuiter lymphis tota crepitantibus urbe,
Cùm ſubito Triton ore recondit aquam.

Nonnunquam rurſus euomebatur, uel per Nilum & Euripum: ita maiores minoresúe canales appellabant. uel per ſiphones conchasq́;, uel per certa uaſorum genera. De Silano Lucretius libro ultimo:

Corpora Silanos ad aquarum ſtrata iacebant.

De Cantharo uetus lapis, extra portam Oſtienſem reperta in uinetis, cum hoc diſticho,

Perdiderat laticum longæua iniuria curſus,
Quos tibi nunc pleno Cantharus ore uomit.

Sed

Sed ne prolixior ſim, dicam de Naumachijs, quas Romani, poſtquam cognouerunt externas gẽtes nauali certamine plurimum poſſe, primo bello Punico inſtituerunt, auctore Seruio. In his naualiũ pugnarũ, ut pedeſtrium in campo, circo, aut theatro, edebantur ſpectacula. Vnde Martialis:

Quicquid et in circo ſpectatur, et amphitheatro;
  Diues Cæſarea præſtitit unda tibi.

Res tota ſublata eſt, locorum notatio ad cognoſcendas ualles pertinet. Fuerunt naumachiæ quatuor. Circi Maximi, quæ & uetus à Suetonio nominatur: ea occupauit uallem inter Palatinum et Auentinum, de qua II. Faſt. Ouidius. Cæſaris Auguſti, in ualle Martia: de ea libro primo de Arte, Idem. Caij & Neronis, inter Ianiculum & Vaticanum, de qua Corn. Tacitus Domitiani eo in loco, quo Auguſti fuit, ſed ab eo perpurgata & ampliata, effoſſo etiam & circunducto ex Tyberi lacu: de hac apud Suetonium et Martialem. Hæ ualles noſtro iam tempore priuatorum hortis, poſſeßionibus, & ædificijs magna ex parte occupantur.

DE PONTIBVS TIBERInis. Cap. XVI.

IN urbe fuerũt curatores aluei et riparum Tyberis, qui non ſolùm fluuium coercebant, & ut

eſſet ſine ſordibus & impedimento, curabãt: uerumetiam terminos ſtatuebant, quo uſq; habitare in ripa, uel ædificare liceret. Ei *muneri aut ſinguli præerant, ut ſub* Traiano, T. Iulius Ferox: *ſub* Hadriano, A. Meßius Ruſticus: *quorum termini adhuc extãt, et titulos deſcripſit* Marlianus. *Aut præerant plures, ut ſub* Veſpaſiano, C. Calpetanus, Rantius Quirinalis, Valerius Ceſtus: *cuius termini titulus refertur in* Epigrammatis antiquæ Vrbis, *& nos ipſi talem inuenimus,*

C. VIBIVS C. F. RVFVS,
SEX. SOTIDIVS SEX. F. STRABO
LIBVSCID.
C. CALPETANVS CESTACIVS RVFVS.
M. CLAVDIVS M. F. MARCELLVS
L. VISELLIVS C. F. VARRO
CVRATOR. RIPARVM ET ALVEI TIBERIS EX S.C. TERMIN.

Ex *qua etiam inſcriptione docemur, Curatores alueí et riparũ* Tiberis, *non primùm ab* Auguſto *inſtitutos, ut* Suetonius *ſcribit: hic enim ex* S. C. *legitur terminus poſitus in alijs omnibus, quas cõmemoraui, in initio legitur,* EX AVCTORITATE IMP. Pontes Tiberis *primùm curarunt pontifices, qui* Sublicium *auguratò condiderunt, à quo ponte nomen illis inditum eſt:*

deinde

deinde cenſores, item Viarum curatores, ut pontis Fabricij titulus probat: poſtremò idem munus ſuſceperunt nominis & honoris ſui cauſa Imperatores. Antoninus enim Pius, Ianiculenſem marmoreum fecit, Gordianus Ceſtium reſtituit, Hadrianus nouum de ſuo nomine extruxit.

Muluius,

Vel (ut in antiquis Salluſtij libris) Moluius: non enim Miluius dicendum eſt, quod & Baſilius Zanchus probat. Ab Aemilio Scauro cenſore factus, ab Auguſto refectus, ad ſecundum ab urbe lapidem, in uia Flaminia. Claudianus de Honorij in urbem introitu, cùm ſextum conſulatum adeptus eſſet:

Omne Palatino quà pons à colle recedit
Muluius, et quantum licuit conſurgere tectis,
Vna replet turbæ facies. —

Fornices habet magnos quatuor, binos mediocres, totidem paruos.

Aelius,

Ab Aelio Hadriano, prope ſepulchri ſui molem factus: nunc pons Caſtelli, uel Pons S. Angeli. Fornices quatuor. In eo ponte equites aurati creari hodie ſolent.

Ianiculenſis,

Qui & Aurelius, & aliquando Pons ruptus,

nunc Pons Sixti:reſtitutus enim eſt à Sixto Quarto. Poſt hunc pontem ſe flumen diuidit, & inſulam circunfluit.

Tarpeius,

Qui olim Fabricius, nunc quatuor capitum, è regione theatri Marcelli, inſulam in flumine ſurgentem, quæ Lycaonia dicitur, urbi cõiungit. Fornices duos ingentes habet. Horatius II. *Serm.*

Atq; à Fabricio non triſtem ponte reuerti.

Hũc Paulus Tertius corruptũ refecit, et reſtituit.

Eſquilinus,

Quondã Ceſtius, nunc S. Bartholomæi, eandem inſulam regioni Tranſtyberinæ iungit. Forma arcus triumphalis factus, fornice in medio ingenti, & ab utraq; parte paruulo.

Palatinus,

Aliquando pons Senatorum, nunc S. Mariæ Aegyptiacæ: quia aquam ex inſula duabus partibus cum impetu defluentem accipit, reliquis maior eſt: fornices habet ſex, pilas quinque.

Leguntur & alij duo, qui hodie non ſunt: ſed qualiacunque eorum in flumine ueſtigia.

Triumphalis,

Inter Aelium & Aurelium. alio nomine Vaticanus, quòd in campum & montem Vaticanum duceret. Huius pilæ quatuor in Tyberi è regione

hoſpitalis

hoſpitalis S. Spiritus ex aqua eminent.

Sublicius,

Qui & pons Herculis, & pons Sacer, & Aemilius à Lampridio, et ab Antonino pons Lepidi dictus, circiter pedes ſexcentos à Palatino abeſt. Fundamenta parum ſupra naualia in fluminis alueo apparent, ex ſolido marmore: unde aliquando pons Marmoratus dictus eſt. Omnium primus & antiquiſsimus, hodie nullus.

DE AQVAEDVCTIbus, quorum ueſtigia nunc ſciuntur extare. Cap. XVII.

VRbi Romæ nullũ ex ædificijs opus, aut ad neceßitatẽ melius, aut utilius ad ſalubritatem fuit, quàm tot tãtiq; aquarũ ductus, qui quaſi amnes perpetui (ut Strabo inquit) eã inũdarũt. Aquæ uſibus publicis priuatisq; ſeruientes, nomẽ uel à fontibus lacubusq; acceperũt: ut Anio uetus, Anio nouus, Sabatina, Alſietina, Cymina, Cœrulea, quæ et Claudia: uel à deductoribus, ut Martia, Claudia, Appia, Iulia, Alexãdrina, Antoniniana, Hadriana: uel caſu illud inuenerunt, ut Virgo & Tepula. Spartianus ait, Hadrianum propter gloriæ cupiditatem multos aquæductus de ſuo nomi-

ne appellaſſe. inde factum eſt, ut ſæpe diuerſæ exiſtimentur, quæ una eſt. Vel propter inſtauratores, ut Martia dicta eſt Auſeia, item Traiana: Alſietina, Augusta: Alexãdrina, Neroniana: Sabatina, Aureliana. Vel propter fontes, ut Claudia, modò Cœrulea, modò Curtia appellatur: Anio nouus, aqua Herculana, à riuo Herculano. Aquas tuebãtur cenſores, itẽ ædiles, interdũ ipſi cõſules. Inter principes præcipua aquarũ cura fuit Augusto, eiusq; ſocero Agrippæ, præterea Neruæ, Traiano, Hadriano, Veſpaſianis, & (ut Caßiodorus tradit) Theoderico regi Gothorũ. Erãt uarij earũ cuſtodes, et magiſtratus. Duũuiri aquæ ducẽdæ, & curatores aquarum, leguntur in Aliſanis et Formianis inſcriptionibus. Agrippa, qui urbẽ aquis auxerat, ut eſt apud Suetonium, primus omnium conſularis operum ſuorum, & munerum perpetuus curator fuit. Conſularis autem aquarum legitur etiam in formula Hadriani, in qua dignitatum omnium tam ciuilium, quàm militarium nomina ſunt deſcripta. Procuratorem aquarũ curatoribus ipſis addidit Claudius. De Moſtro Auguſti liberto, à commentarijs aquarum: et de Clemente ſeruo Caſtellario, loquuntur inſcriptiones Romanæ: & de familia huic muneri destinata, ſcribit Frontinus, qui de aquæductibus Romanis duos libros edidit. Hæc cùm ſatis uideãtur

cùm de

cùm de appellatione aquarũ,tum de curatione dicta,rẽ noſtro inſtituto propriorẽ aggrediamur.

Virgo,

Reſtituta à Nicolao Quinto, opere arcuato quadrati lapidis per Campum Martiũ nunc fluit, ex agro Tuſculano, qui à Lucullo olim poßidebatur, deducta per Agrippam, uia Collatina, ut Frõtinus: & in Preneſtinam incidens, ut auctor eſt Plinius. Ouid. lib. III. Faſt. ait, eos qui in campo exercerentur, ea ſudorem & puluerem abluiſſe.

Nunc ubi perfuſa eſt oleo labente iuuentus,
Defeſſos artus Virgine tingit aqua.

Et Statius Anienẽ ad eũdẽ uſum cũ hac coniungit,

Quas præceps Anien, atq; exceptura natatus
Virgo iuuat.

Plinius lib. XXXI. Quantum, inquit, Virgo tactu, tantum præſtat Martia hauſtu: hanc bibenti ſalubrem, illam natanti & lauanti commodam ſignificans. Virgo cæteris frigidior fuit, quod Ouidius ſcripſit III. de Arte: et eandem liquorem Virgineum poetice appellat de Ponto, & aquam Virgineam in Faſtis.

Sabatina,

Reducta ab Innocentio Octauo, à Sabate lacu, uia Aurelia: huius primum deductorem non ponunt, qui de Vrbe ſcripſerunt. Eius nunc duo fon-

tes ſunt in Vaticano: alius intra palatium Pontificis cum cochlea, ex qua ſupernè ab omni parte deſpicere in fontem licet: alter in ipſo campo. Prudētius poeta Baptiſterium deſcribit in Vaticano, cui hanc ſeruiiſſe aquam, ueriſimile eſt. Recentiores modò Aurelianam, à uia: modò Septimianam, à porta nominant.

Alſietina,

Reſtituta ab Hadriano primo, ex lacu Alſietino, uia Claudia, deducta ab Auguſto. Huius ductus reliquiæ in naumachia Auguſti ſub Hortulorum colle cernuntur, ſed aqua mox conditur, & in regione Tranſtyberina prope S. Mariæ templum, publico fonte emiſſa, uulgi uſibus & quibuſdam hortis ſeruit.

Martia,

Ex fonte Piconia montium Pelignorum, per Marſos ducens, uia Valeria, ad ſeptem miliaria noſtratia: inchoata ab Anco Martio, perfecta à Publio ac Quinto Martiis, ut in Coriolano ſcribit Plutarchus: qui eundem ductum maximum pulcherrimumq; uocat, & inter miracula refert Plinius lib. XXXVI. idq; confirmat Statius I. Syluarum; Marſasq; niues & frigora ducens
Martia, præcelſis quarum uaga molibus unda
Creſcit, & innumero pendens trāſmittitur arcu.

Eadem

Eadem aqua per Fucinum lacum tranſijt plumbeis fiſtulis, ut idem canit,

Teq́; per obliquum penitus qui laberis amnem
Martia, & audaci tranſcurris flumina plumbo.

Hoc ſi uerè ſcribitur à Statio, id quod ars & opera hominum effecit, naturæ attribuit Plinius, qui ait, quod ita in Fucino lacu Martia inuehatur, ut in Lario Abdua, in Verbano Ticinus. Niſi aliud ſit Fucinus lacus Plinio, & Fucinus amnis Statio.

Tacitus & Martialis propter frigus Martiam natationi: Tibullus, Plinius, Frontinus, propter ſalubritatem potui eſſe aptam, ſcribunt. Propertius lib. III.

Non operoſa rigat Martius antra liquor. &,
— æternum Martius humor opus.

Aqua hodie non influit in urbem. ruinæ ductus intra & extra portam Eſquilinam ingentes cernuntur.

Claudia,

Ex duobus fontibus, Cæruleo & Curtio, qui et Albudinus, uia Sublacenſi deducta à Claudio, ex Simbriuinis collibus, ut Tacitus inquit XI. Annali. Fuit autem Simbriuium flumen in Equicolis, finibus Tyburtum. Silius VIII.

Quiq́; Anienis habent ripas, gelidoq́; rigantur Simbriuio. & Tacitus lib. XIIII. Apud Simbriuina

uina ſtagna, cui Sublaqueum nomen eſt. licet omnes Taciti codices his in locis ſint deprauati. Claudiam aquam Vitellius in delicijs habuit, & Alexãder Seuerus ieiunus bibit ad unum propè ſextariũ. In urbe in duas diuidebatur partes. unus enim ductus ex Cælio in Capitolium, alter in Auentinũ tendebat. Ruinas eius in Auentino prope S. Priſcam, et prope portam Næuiam in muro uidimus, canales ſcilicet ſaxeos tres, alterũ alteri impoſitũ, tãtæ amplitudinis, ut unus à me perreptari poſſet. In Cœlio monte intra monaſterium S. Ioannis & Pauli, fons reſtare dicitur, qui perenni aqua abundat: neq; procul inde Caſtellum aquæ eſt quadratum, & magna ex parte integrũ, forma diuerſum ab ijs duobus, de quibus mox in thermis dicemus. Hoc ſolum caſtellum non uidi, quo excepto nullus locus in urbe eſt, de quo Marlianus ſcribit, & ad quem acceſſus patet, quem non inſpexerim.

Iulia,

A'Iulio quodam inuenta, ab Agrippa ex uarijs uenis in agro Tuſculano collecta & deducta, uia Latina, reſtituta ab Aureliano: ductus in Eſquilino rudera apparent, intra portam & Marij trophæa.

Hactenus de aquis, quæ aut in urbem hodie ex uetuſtis introeunt, ut tres priores: aut quarum ali

qua

qua ueſtigia cernuntur, ut reliquarum. Locum *de aquis in poſtrema ſuorum librorum editione ex* Frontino *diligentiſsimè tractauit* Marlianus, *optimè de nomine* Romano *meritus.*

DE BALNEIS ET NYMpheis. Cap. XVIII.

BAlneæ in urbe plurimæ fuerunt, cùm priuatæ in locis diuerſis, tum publicæ in ſingulis regionibus. Si *quibus autem locis deeſſent, aut corruptæ eſſent, eas antiquitus ædiles, ſuis temporibus uel addiderũt, uel reſtituerunt* Seuerus *et* Gordianus *Impp. in primis populares, & lauationum ſtudioſi.* Cum *enim apud* Romanos *eſſet lini uſus rarior, ſudorem ſordesq; corporis ſæpius abluere neceſſe habebant.* Vſitato *more ante cœnã balneis utebãtur, item poſt ambulationes, exercitationes, operas, ſæpe neceßitatis, ut dixi, cauſſa, non rarò uoluptatis. ſiquidem* Cõmodum *in die octies,* Gordianum *iuniorem, &* Rhemnium *grammaticum ſepties lauiſſe legimus.* Balneas *mixtas haberi* Seuerus *prohibuit, quod* Commodus *non uetuerat,* Varius *permiſerat.* Sola *et parietes unguentis illinebantur. idq; nõ ſolum potentiores factitarunt, ſed in priuato quoque homine, ac demum in ſeruo* Plinius *notauit: &* Seneca *aquam argenteis epiſtomijs fundi in plebeis fiſtulis, et in libertinorum*

balneis

balneis gemmas calcari indignatur. Valerius & Macrobius Sergium Oratam, hominem uoluptuarium, etiam penſiles inſtituiſſe balneas teſtantur.

Balneæ Palatinæ.

A loco ſic dictæ: nam in dorſo Palatini fuerũt, quorum ueſtigia uiſuntur cum parietinis & fornicibus collapſis. Pauimentum ex duriſſimis lapillis quadratis, nigri coloris, teſſellarũ more cõpoſitis.

Neronis,

Intra ipſius domum, marinis & Albulis fluentes aquis, ut inquit Suetonius.

Agrippinæ,

A matre Neronis, in colle Viminali, quà reſpicit ædem S. Agathæ, Quirinalem uerſus. Ex ijs labri ingentis fragmentum uidimus ex marmore, in uia proiectum.

Stephani,

In ualle collis Hortulorum. Martialis lib. XI.

Octauam poteris ſeruare, lauabimur unà:
Scis quàm ſint Stephani balnea iuncta mihi.

Octaua igitur hora lauabant, & lauabant quadrante. quod ex Horatio & Iuuenale notum eſt.

Nouati,

In Viminali, ubi nunc templum S. Pudentianæ, in quo & canales fuliginoſi, & ſolum thermarum more teſſellatum.

Olympiadis,

Olympiadis,

In eodem monte, prope S. Laurentium in Paniſperna, in uineto quodam.

Pauli,

In cliuo Quirinali, ubi nunc monaſterium eſt, quod corrupta Romanorum lingua, Bagna Poli, quaſi balneæ Pauli dicitur. Prope has in proiecto lapide, formam ſtrigilis et ampullæ uidimus exculptam. Strigile utebantur ad fricandum, purgandũq; corpus: ampulla uaſe ad abluendas infuſione ſordes. Strigilis loco chirothecis ex ſerico factis ad eliciendũ ſudorem balneatores Italos uti uidimus.

Polycleti,

Prope ludum Aemilij Lepidi gladiatoris: de quibus Helenius & Porphyrio.

Claudij Hetruſci,

Libertini hominis, qui Claudij Imp. diſpẽſator fuit. Locus ignoratur, profuſiſsimus ſumptus ex Statio & Martiale cognoſcitur, qui eas & à marmorum uarietate, et ab ædificij magnificẽtia, et à luminis immiſsione, & argenteis fiſtulis laudant. Vtriuſq; uerſus ſubijciam. Statius I. Sylu.

Non huc admiſsæ Thaſos, aut undoſa Caryſtos,
Mœret Onyx longè, queriturq; excluſus Ophites:
Sola nitet flauis Nomadum deciſa metallis
Purpura, ſola cauo Phrygiæ quã Synnados antro,

Ipſe

Ipſe cruentauit maculis lucentibus Atys:
Quaſq; Tyros niueas ſecat, & Sidonia rupes.
Vix locus Eurotæ uiridis, cum regula longo
Synnada diſtinctu uariat, non lumina ceßant,
Effulgent cameræ, uario faſtigia uitro
In ſpecies animoſq; nitent. ſtupet ipſe beatas
Circumplexus opes, & parcius imperat ignis.
Multus ubiq; dies, radijs ubi culmina totis
Perforat, atq; alio ſol improbus uritur æſtu.
Nil ibi plebeium, nuſquam Temeſæa notabis
Aera, ſed argento felix propellitur unda,
Argentoq; cadit, labriſq; nitentibus inſtat,
Delicias mirata ſuas, & abire recuſat.

Martialis, VI. Epigram.

Nuſquam tam nitidum micat ſerenum,
Lux ipſa eſt ibi longior, dieſq;
Nullo tardius à loco recedit.
Illic Taygeti uirent metalla,
Et certant uario decore ſaxa,
Quæ Phryx & Libys altius cecidit.
Siccos pinguis onyx anhelat æſtus,
Et flamma tenui calent Ophitæ.

Seneca quoque ante hos nimiam balnearum luxuriam exagitauit, lib. XIII. ad Lucilium: cuius uerba, quia in ſuperioribus uerboſior fuiſſe uideor, non apponam. Martialis & alias nominat, ut Tuccæ, Fauſti, Fortunati, Grylli, Lupi, Pontici,

Seueri,

Seueri, Pœti, Tityi, Tigillini: quibus Lampridius addit Alexandri & Varij. Victor ultra octingentas cõputauit. Agrippa CLXX. gratuita balnea præbuit, quæ poſtea in infinitum, ut Plinius tradidit, ſunt aucta.

DE NYMPHEIS.

Nymphea autem quid ſint, duplex eſt opinio. Zonoras Monachus, qui de Græcorum imperatoribus ſcripſit, in Leone primo, Nymphea eſſe uult palatia publica, in quib. nuptias celebrarẽt, qui habitarent anguſtius: eaq́; ædificijs maximis, in quibus Senatus cogeretur, plerũq; adiũcta fuiſſe: qualia ædificia Romæ erant, curiæ, ſenatula, baſilicæ. Alij nymphea putant eſſe loca publica, delectationis gratia facta, in quæ non ut in balneas, aut thermas, propter uſum aqua deduceretur, ſed gratiæ potiſsimum atq; amœnitatis cauſſa: & à Nympharum ſtatuis, quibus ornata fuerunt, nomen traxiſſe. Verùm ut de forma aut uſu illorum operum non ſatis cõſtat, ita maximè inſignia fuiſſe, uel illud declarat, quòd aut ab ipſis Imperatoribus conſtruerentur, ut de Nymphæo Marci, ambitioſi operis, ſcribit Ammianus, de Alexãdri Victor, de Gordiani Capitolinus: aut ab urbis præfectis, quale Clearchus Valentiniano & Valente Impp. extruxit Conſtantinopoli, & Fla-

uius Philippus reparauit Romæ: ſed quo tempore, incertum eſt. nam antiqui tantum marmoris inuenimus teſtimonium,

FLAVIVS PHILIPPVS VIR CLARISSIMVS PRAEFECTVS VRBI NYMFIVM SORDIVM SQVALORE FOEDATVM ET MARMORVM NVDITATE DEFORME AD CVLTVM PRISTINVM REVOCAVIT.

De Nympheis ueteribus nullũ ad noſtra aut patrum uſq; tempora durauit. Recens nunc eſt intra Neapolim & montem Veſuuium in uilla Leucopetrea, cuius forma eſt talis. Aedificium ex marmore quadrangulare, ad quod una ſolummodo porta eſt aditus, & aliquot gradibus deſcenſus. Ad dextram introeunti ad caput, fons eſt aquæ limpidiſſimæ, ad cuius quaſi cuſtodiam accubat Arethuſa nuda ex candidiſſimo marmore, ſolum uarium & marmoratum, & canali circundatum, in quem aqua ex fonte effluit. Parietes ex conchis lapilliſq; albi, nigri, flaui, purpurei coloris, quaſi maltha illiti: in quibus ex concharum compoſitione, tanquam ductibus in pictura, anni menſes duodecim, & quatuor uirtutes politicæ expreſſæ. Item raptus Proſerpinæ, Pan canens fiſtula, & mulcens gregem. Præterea imagines

nes Nympharum nantium, nauigantium, in piſcibus ludẽtium: inter quas Helle inſidens arieti, Siren delphino, Europa Tauro. In eodem ad ſingula latera, quatuor ſtatuæ marmoreæ, Herculis leoninam geſtantis, Panis agnum baiulantis, Genij cani blandientis, Naiadis nudæ. Hæc nobis & de nomine, & de auctoribus, & de forma Nympheorum lectione atq; inſpectione ſunt cognita, cupidè & libenter audituris, ſi quis uel noſtra probauerit, uel ſtudioſos certiora docuerit.

DE THERMIS.
Cap. XIX.

IN nullis antiquorum operibus plus luxus et inſaniæ cernitur, quàm in Thermis Imperatorũ, quas in prouinciarum modum fuiſſe extructas, Ammianus conqueritur, & reliquiæ aliquarum adhuc teſtantur. Eæ aut æſtiuæ aut hyemales fuerunt, quales uno eodemq; in loco extruere inſtituerat Gordianus: ſed morte præuentus, non abſoluit. Hyemales trans Tyberim Aurelianus fecit. Primùm ſeruierunt imperatoribus priuatim, poſtea uulgatæ ſunt & populo, & aliquando patebant interdiu, corruptioribus temporibus etiam noctu. Conſueto more mixtæ & communes non fuerunt, quod tamen malorũ principum culpa aliquoties factum eſt, quorum ne nomina qui-

dem referre libet. Hodie omnia in urbe maiora ædificia ab imperitis thermæ uocantur, propter Diocletianas & Antoninianas: quod ſuo quoque factum tempore, non diſsimulauit Blondus. Ita inſignis illa baſilica, quam Auguſtus Caio & Lucio Agrippæ filijs, nepotibus ſuis erexit, in Eſquilino, corruptè appellatur thermæ Gallutij: item Corneliæ gentis domus ruinæ, ſupra Traiani forum, Corneliorum thermæ uulgo dicũtur. Thermis, ut & aquæductibus, adiuncta erant caſtella, in quibus aqua conſeruabatur: & ſubiuncti canales, per quos caduca aut inutilis efflueret. Caſtella in urbe ſunt quatuor. Vnum in Cælio, de quo antè dictum eſt: tum alia duo, prius ſub thermis Titi, alterum ſub Diocletiani: quartum intra portam Næuiam, et theatrum Statilij. Eorum parietes malthati ſunt, tam tenaci & dura materia, ut uix ferro frãgatur, qualẽ maltham in pluribus alijs uidimus caſtellis, ut in Preneſtino, in portu Oſtienſi, in mõte Miſeno, in piſcinis ſinus Baiani. Thermas ſecundum ætates Imperatorum ponemus, ordinem alium obſeruare ſecundum ſitum urbis non poſſumus. Thermarum ſola, ut & balnearum, interdũ ſternebantur uitro, ut de Agrippæ dictum eſt: frequentius lapide aut cruſtis marmoreis latis, aut teſſellis quadratis uarij coloris: nigri, ut balneæ Palatinæ: nigri albiq;, ut ther-

mæ Commodi & Antonini: quod ipſarum adhuc demonſtrant ueſtigia.

Agrippæ,

Quas inter præcipua urbis ornamenta effert Plinius, arcus & pauimenta habuerunt ex uitro: & ipſe uidi eo in loco uitrea fruſtula effodi. Apparent in ijs ſedilia, & ſcamnorum ordines. Sitæ ſunt inter templa S. Mariæ rotundæ, & S. Mariæ ſupra Mineruam. Martialis lib. V.

Laſſus ut in thermas decima, uel ſerius hora
Te ſequar Agrippæ.

Ante has ſignum Apoxyomeni fuit, quod cum Tiberius in cubiculum ſuum tranſtuliſſet, magnis populi in theatro clamoribus reponere coactus eſt: teſtis Plinius.

Neronis,

Quarũ fornices & arcus altiſſimi extant prope S. Euſtachium. De ijſdem Martialis libro VII.

Quid Nerone peius?
Quid thermis melius Neronianis?

Titi,

Quarum ruinæ in uineto S. Petri in uinculis, & iuxta S. Martini ædem multæ magnæq; uiſuntur. Idem lib. III.

Titi'ne thermis, an lauatur Agrippæ?

Eas breuiſſimo temporis ſpacio in tantam am-

plitudinem extructas, idem prodidit lib. II.

Hic ubi miramur uelocia munera, thermas,
Abſtulerat miſeris tecta ſuperbus ager.

Nam in parte domus Neronianæ ſteterunt. Harum thermarum caſtellum, uulgo ciſternas capaces, & ſeptem ſalas nominant. Sunt autem nouem ſub terra cameræ fornicatæ, quarum unaquæuis portas aliquas habet, & per unam introiens, ſimul per multas ei obliquè oppoſitas uno ordine oculos inferre potes.

Domitiani,

Inter portas Flumentanam & Pincianã. Cernũtur in parietinis picturæ, ſed uetuſtate abolitæ.

Traiani,

Earum ruinæ in Auentino, in uineto quodam prope templum S. Priſcæ monſtrantur.

Commodi,

Ad radices Viminalis, in quibus ædificatũ nunc eſt S. Pudentianæ templum: in eiuſdem templi pauimento adhuc teſſellæ ſunt, quibus ſola thermarum ſternebantur.

Seueri,

In regione Transtyberina, prope S. Chryſogonum, & S. Cæciliam.

Antonini,

In latere Auentini, uia Ardeatina, ab oriente

adiacet

adiacet templum S. Nerei & Achillei, à ſeptentrione S. Priſcæ, iuxta uiam S. Balbinæ, è regione S. Sixti. Tanta mole & artificio ſtructæ, ut etiam docti architecti tales fieri poſſe negarent, ſi Spartiano creditur. Videntur earum incredibiles ruinæ, parietinæ ingentes, altiſſimi fornices, pulcherrimæ columnæ ſemiobrutæ, maxima peregrinorum marmorum fruſta proiecta, pauimentum teſſellatum albi nigriq; coloris, uaria & ampla conclauia, & in aliquot locis profunda aqua, ex ductu Appiæ fœdato & obruto fortaſſe adhuc reliqua.

Varij,

In Auentino, circa Traiani & Decij thermas: has neſcio quo auctore Syriacas dictas, ſcribit Albertinus. commemorat eas Victor, & repetit Volaterranus.

Alexandri,

Quæ iuxta Neronis fuerunt, & habuerunt adiunctum nemus, auctore Lampridio. Alij Neronis et Alexandri eaſdem fuiſſe ſcribunt, quòd alter fecerit, alter reſtituerit.

Gordiani,

Leguntur duplices. Priores in monte Eſquilino, quarum ruinæ iacent prope S. Euſebium, uia Preneſtina: hæ fuerũt ſumptuoſiſſimæ, adeò ut Ca-

pitolinus ſcribat, tales præter Vrbem, nuſquam orbem terrarum habuiſſe. Poſteriores in campo Martio, quas cum Miſitheo extruere uoluit: ſed morte præuentus, non fecit.

Philippi,

In Eſquilino, poſt Titi thermas, inter ortum atque occaſum.

Decij,

In Auentino, orientem uerſus, in quarum ruinis nunc S. Priſcæ templum dicitur extructum.

Aureliani,

Trans Tyberim, infra Ianiculum, in ea ualle, ubi nunc S. Franciſci templum eſt.

Diocletiani,

In Viminali, quæ bonam montis partem occupant. Earum ruinæ tantæ cernuntur, quantæ maximæ eſſe poſſunt, fornices altiſsimi, columnæ admirabiles, ædificia concamerata ampliſsima, quorum duo penè integra extant, unum prope S. Suſannam, alterum uerſus uallem Eſquilinam, ad quod ex interiore parte per XL. gradus aſcendimus. Caſtellum harum thermarum figuræ mathematicæ, quæ ſcalenos dicitur, formam habet, pilis quadratis fultũ, in prima ſerie pilæ quindecim, totidem in ſecunda, in tertia decem, in quarta quinque. Videntur in iiſdem thermis ambulatio-

nes, xyſta, & uaria conclauia ad delectationem facta.

Conſtantini,

In Quirinalis deſcenſu, ſeptentrionem uerſus, ex ſententia Læti et Marliani. Earum magnæ ruinæ, ædificia quædam quadrata, quædam rotunda, altißimis fornicibus extant: quorum unum per centum ferè gradus aſcendimus.

DE LOCIS SEPVLCHRORUM, et de inſignibus quibuſdam ſepulchris: item de ſepulchrorum ornamentis, ac ratione conditarum urnarum. Cap. XX.

IN *urbe olim neminem more Athenienſis populi ſepelire legibus licebat, niſi Veſtales, aut Imperatores, qui legibus nõ tenebantur: aut eos quibus id honoris uirtutisq; cauſſa tribuebatur, ut Val. Publicolæ, & P. Poſthumio Tuberto contigit, de quibus ſecũdo de Legibus Cicero. C. quoq; Fabricius iuxta Veliã in foro ſepulchrum habuit, de quo Plutarchus: C. Poblicius ſub Capitolio, de quo eodem in loco lapis Tiburtinus: Claudia familia ſub eodem Capitolio, de qua Suetonius. Seru. Sulpitio in campo Eſquilino ſepulchrum decreuit*

 Cicero,

Cicero, de quo ipſe in Philippicis. Reliqui aut priuatim in agris ſuis condebantur: aut in uijs, extra portas, tumulos habebant. Earum uiarum nomina, & exempla quædam adiungere placuit.

Flaminia,

In hac fuit ſepulchrum Paridis pantomimi Aegyptij, Neronis liberti. Martialis lib. XI.

Quiſquis Flaminiam teris uiator,
Noli nobile præterire marmor.

Item Glauciæ, liberti Melioris. Idem libr. VI.

Hoc ſub marmore Glaucias humatus,
Iuncto Flaminiæ iacet ſepulchro.

Et de eodem Statius II. Sylu.

— Plebs cuncta nefas, & præuia flerunt
Agmina, Flaminio quæ limite Muluius agger
Tranſuehit. —

Fit eiuſdem uiæ mentio in libello Velij Fidi Lubentij, quem cum Antiquitatis aliquot monumentis edidimus.

Salaria,

In hac ad ſecundum lapidem fuit ſepulchrum magnificentiſsimũ Licinij, tonſoris Auguſti, quem Satyrici inſectati ſunt, & Varro hoc epigrammate, ut eſt apud Cornutum,

Marmoreo tumulo Licinus iacet: at Cato paruo,
Pompeius nullo: credimus eſſe deos?

In

In eadem fuit Marij ſepulchrum.

Tyburtina,

In hac intra primum lapidem fuit ſepulchrum Pallantis, Claudij Cæſaris liberti, ſplendidum, & arrogãtiſſimo titulo: de quo libro ſeptimo et octauo Plinius ad Montanum.

Preneſtina,

In hac ſecundo ab urbe lapide ſepulchrum fuit Q. Attæ, Togatarum ſcriptoris.

Lauicana,

In hac ſepultus Didius Iulianus Imp. ut in eius uita ſcribit Aelius Spartianus.

Campana,

De qua ſuprà inſcriptionem ex epigrammatis Romanis poſuimus.

Latina,

In hac à Phyllide nutrice ſepultus Domitianus Imp. & in eandem inferri uoluit teſtamento Sempronius Tucidanus. Ex ſepulchro uiæ Latinæ hoc epigramma refert Auſonius,

Non nomen, non quo genitus, non unde; quid egi,
Mutus in æternum ſum cinis, oſſa, nihil.
Nec ſum, nec fueram, genitus tamen è nihilo ſum:
Mitte, nec exprobres ſingula, talis eris.

Appia,

In hac (ut in Parad. ſcribit Cicero) Calatini, Scipionum,

num, Seruiliorum, Metellorū ſepulchra uiſa ſunt, item Ennij & Archiæ poetarum: de hoc idem Cicero, de illo Ouidius. Pomponij Attici, quinto ab urbe lapide: M. Tullij Ciceronis, ſexto. Gallieni Imp. nono. In eadem Theſſali, medici Neronis, qui in monumento ſuo ſe ἰατρονίκην inſcripſit, ut ait Plin. lib. XXIX. Idem lib. X. inquit, in hac uia ſepulchrum fuiſſe Corui auis, qui duorum Aethiopum humeris elatus ſit, præcedente tibicine, & prælatis coronis omnium generum. Sulpitius Verulanus & Raphael Volaterranus memoriæ prodiderunt, uidiſſe ſe integrum mulieris cadauer in hac uia effoſſum, oblitum craſſo unguento, & incorruptum, quod alter ſuſpicatur fuiße Tulliolæ M. Tullij Ciceronis filiæ: alter certum nomen non addit, ſed ex erutis marmoribus uicinis colligit, ante annos plus mille & trecentos fuiße depoſitum.

Laurentina,

In qua Auguſtus Cæſar ancillæ ſuæ, quinque liberos uno partu enixæ, monumentum fieri iußit. Gellius libr. X. In hac, ut recentiores hiſtorici ſcribunt, ante quingentos annos cadauer effoßum eſt, ſtatura ingenti, & ingenti uulnere in medio pectore, quod Pallãtis Euandri filij aſſerunt fuiße. Hoc cum illi hiſtoriæ inſeruerint, ne hoc quidem in loco piguit referre.

Oſtienſis,

Oſtienſis,

De Oſtienſi, ut & Caßia & Numentana, apud ſcriptores nihil inueni: ſed in ſingulis multæ epitaphiorum inſcriptiones effoßæ ſunt.

Aurelia.

In hac ſepultus Galba Imp. in priuato monumento, teſtante Suetonio. In eadem duorum Germanorum militum deſcripſi Epitaphia, Ionij & Heſperi Batauorum, qui Tib. Claudij Cæſaris corpori cuſtodes fuerunt. In hac, ut in Flaminia, Appia, Latina, plurimi loculi et urnæ adhuc uidētur.

Dicam nunc de ſepulchris inſignibus illuſtrium uirorum intra urbem, & de ornamentis quorundam ſepulchrorum, quæ paßim per urbem uiſuntur: & ut quaſi abſoluam hunc locum, addam etiam pauca de modo condendarum urnarum.

SEPVLCHRVM SCIpionis Africani.

Sub pinu ænea honorarium: nam Liternenſes hoſpites de uero ſe meritò iactant. Dicitur autem in Vaticano pinus altißima ænea fuiſſe erecta, Carthaginem uerſus: de qua una adhuc nux aliquot pedum altitudinē, ante baſilicā S. Petri cernitur, uetuſti operis, & inaurata.

Auguſti Cæſaris.

In Mauſoleo, quod exemplo Cariæ regis extructum

ctum eſt, in ualle Martia, inter uiam Flaminiam, & ripam Tyberis, poſt ædem S. Rochi. Moles rotunda ex immenſis aggeribus, marmore olim Lunenſi incruſtata, cum circumiectis ſiluis, & amplis ambulationibus. Ad latera poſiti erãt bini obeliſci. Habuit plura oſtia, & loculorum ſeriem intra aggerem. quorum adhuc ueſtigia apparent. Ante molem res geſtæ Auguſti æneis tabulis inciſæ erant, quod ipſe teſtamento mãdauerat. A' tergo lucus erat cum porticu. Interior murus reticulato opere uariatus, & in media area Auguſti tumulus ex niueo marmore ferreis cãcellis incluſus: in cuius ſummo ſimulachrum ipſius æneum. Intra tumulum & murum interiorem conſitæ populi. Vt autem Auguſti in medio ſepulchrum ſtetit, ita cognatorum & amicorum, cum quibus communem eſſe illum locum uoluit, à lateribus in muro loculi effoßi erant. Ouidius ad Liuiam:

Vidimus erepta mœrentem ſtirpe ſororis,
  Luctus ut in Druſo, publicus ille fuit.
Condidit Agrippam, quo te Marcelle ſepulchro,
  Et cepit generos iam locus ille duos.
Vix poſito Agrippa, tumuli bene ianua clauſa eſt,
  Perficit officium funeris ecce ſoror.
Ecce ter ante datis iactura nouißima Druſus,
  A' magno lachrymas Cæſare quartus habet.

Vide

Vide de Mauſoleo Strabonem libro quinto.

Ceſtij,

In Pyramide, proximè portam Oſtienſem. Eſt autem Pyramis moles quadrata, quæ flammæ more, è lato ad ſublimitatē acuminando gracileſcit: à qua figura nomen traxiße iudico. Alij à genere lapidis Thebaici, apud Aegyptios, quem πυῤῥοποικίλον *uocant Græci, dictam autumāt. Stephanus aliam rationem fabulæ magis, quàm uerò ſimilem attulit, quam omitto.*

Hadriani,

In mole ad Tyberim, duos habuit ambitus, & duplicem columnarum ordinem. Primus ambitus quadratus ex ſolidis lapidibus fuit, interior moles oblonga & præalta ex Pario marmore. Ex hoc duplici ambitu arx nunc eſt extructa, quæ caſtrum S. Angeli uocatur. Columnæ quæ circūpoſitæ fuerunt, ad S. Petri baſilicā ornandam tranſlatæ ſunt, & earum loco ad arcis munitionem alius murus circundatus. Fuit olim commune omnium Antoninorum monumentum: id quod inſcriptiones ex antiquitate reliquæ teſtantur.

Seueri,

Supra Septizonium, inter Palatinū et Cœlium. De ſeptena columnarum ſerie, ex qua aſſurgebat, tres ſeries iam uiſuntur, una alteri ſuperimpoſita.

Integra

Integra ſeries illa eſt, quæ Eurum ſpectat, in cuius prima ſecundaq́; parte ſuperſunt columnæ octo, in tertia ſex. Intra illas columnas moles ex quadratis lapidibus aſſurgit, quæ in altum, pyramidis aut obeliſci more, magis magisq́; contrahitur atq; acuitur. Opus ſanè mirum & magnificum.

Omitto hoc loco molem pyramidalem, quæ prope Hadriani ſepulchrum fuit: eam enim diruit Alexander ſextus. Item alteram quadratam, ſupra Mauſoleũ in uia Flaminia, Campum uerſus, quam demolitus eſt Paulus Tertius. nam etiamſi conſtet ſepulchra fuiſſe, tamen quorum fuerint, incertæ & diſſentientes ſunt ſcriptorum opiniones.

In ſepulchris autem, quæ hinc inde per urbem in multis locis inueniuntur, uaria rerum ſimulachra ſunt exſculpta. Ludorum curulium, quale eſt ante S. Coſmam & Damianum, in foro Romano. & in S. Ioanne Laterano, in quo etiam nocentes obijciuntur beſtijs, ut in alio quodam ante S. Mariam in uia lata. Equeſtrium certaminum, ut in S. Maria in ara Cœli, montis Capitolini. Pugnarum, ut in S. Gregorio montis Cœlij. Venationum, ut in S. Laurentio in Lucina, campi Martij. Triumphorum, ut ante S. Laurẽtium in Paniſperna, montis Viminalis, & triumphi Venerei in S. Ioanne Laterano. Sacrificiorum, ut in S. Maria de Strada, inter Octauij porticum et Capitolium: & in

& in S.Laurentio extra Eſquilinam. Deorum ludentium, ut Apollinis canentis, & Narciſsi iaculantis diſcum, in domo Auguſtini Maphæi: Satyrorum puellæ dormienti inſultantium, in horto S. Marci: Amorum equitantium, in domo Columnenſium: deorum marinorum in piſcium caudas deſinentium, et uehentium in eis Nymphas, ut in S. Ioanne et Paulo in Cælio, in hortis S. Sabinæ montis Auentini, ante S. Thomã in regione Harenulæ: Plutonis Proſerpinam rapientis, in S. Syluẽſtro prope arcum Domitiani, & ante S. Mariam in Coſmedim, prope Velabrum. Ventorum quatuor ſimulacra, in ſepulchro domus Cæſiæ: laborum Herculis, in domo Sabellorum, ſupra Marcelli theatrum: ſeruilium ſuppliciorum, in quibus alij capite plectuntur, alijs brachium ſaxo impoſitum alio ſaxo frangitur, in S. Maria in ara cœli, & ante ædem S. Stephani de Cacabo, in regione Pineæ. In quibuſdam ſepulchris exculpta ſunt ædificia, partim ianuis apertis, quibus dicunt animæ æternitatem ſignificari, cuiuſmodi eſt in palatio Triumuirûm in Capitolio: partim clauſis, qua interitus eius unà cum corpore notatur: talẽ in tranſtyberina regione in domo ciuis cuiuſdam cernitur è regione pontis Fabricij. Hæc è multis retuliſſe ſatis ſit, quæ non ita accipi uolo, quaſi unius tantum rei imago aut effigies ſit expreſſa, ſed

alia multa quæ oratione depingi in hac breuitate nequeunt, ſpectaculi loco addita. quod ut intelligatur, duobus exemplis declarabo. In ſepulchro ſacrificantium in S. Maria de Strada: Mulier in bigis quæ à rhinocerotibus trahuntur, uehitur: ipſis animalib. duo iuuenes inſident, & animalia à Faunis naſo ducuntur. Præcedit Thuſcus fidicen, & uiri nudi & mulierculæ, donec ad aram perueniatur, cui fidicen canens aſtat, & inter cætera ludicra Faunus cornibus cum hirco concurrit. Item in altero apud S. Silueſtrum: Pluto quadrigis uectus, raptam Proſerpinã amplexu tenet, exanimi ſimilem, ſupra quam uolitat alatus Cupido, currũ præcedit Mercurius alato pileo & caduceo. In altera parte, Ceres bigis inuehitur, tractis à ſerpentibus, pinea tæda quam ſiniſtra geſtat, inueſtigans amiſſam filiam. Inter hæc, ab utraq; parte comites Proſerpinæ flores collectos geſtant, ueſte ultra pubem ſublata. À lateribus Hercules eſt, leonis exuuio indutus, dextra tenens clauam, ſiniſtra anum quandam inuadens, cui uerbera minitatur.

Faciendorũ loculorũ et urnarũ condendarũ, nõ admodũ diuerſa fuit ratio, cùm in Vrbe, tũ in reliqua Italia, atq; etiam in Græcia ipſa. Marlianus ſcribit, antra concamerata foßionibus eſſe aperta, in cãpo Eſquilino quædã unius teſtudinis, quædã duplicis concamerationis, ita ut ex ſuperiore in infe-

inferiorem deſcenderetur. Pauimenta interdum teſſellata, interdũ uermiculata: in parietibus circũ circa loculos extitiſſe, ſingulos cũ binis urnis: Alia quoq; fuiſſe antra plurium parietum, modico interuallo diſtantium, in quibus totidem urnas fuiße contiguas, & exiguo poſt ſpacio rurſus alias, hisq; alias impoſitas: has pauperum, illas diuitum fuiſſe opinatur. Nos in agro uiæ Appiæ in profundum fornicem ſub terra deſcendimus, plenum loculorum inter ſe diſpoſitorum, ex ruina autem parietum cognoſci uerè non potuit. Intra Puteolos & Atellam, ad utraq; uiæ ſilicibus ſtratæ latera, plurima ſepulchrorum luſtrauimus monumenta: quorum ædificia partim quadrata ſunt, partim rotunda. Inter cætera pulcherrimum eſt, quòd Arcum cellæ nominant accolæ. Parietes eius tetragoni, cum laqueari uermiculato: in cuius medio cẽtauri imago puerũ uehentis. Loculi ultra ſexaginta, medij ampli, fortaße patronorũ: laterales cõtracti, libertorũ libertarumq;. In loculis urnæ ſingulæ pluresúe diſpoſitæ fuerũt, clauſæ exterius tabellis marmoreis, in quibus nomina depoſitorum, de more fuerunt aſcripta. Teſtatur Cyriacus Anconitanus (cuius ſcriptas quaſdam chartas euoluimus) ſe Patris in Achaia ad ædem S. Andreæ antrum ſubterraneum ex integro ſolidoq; lapide uidiſſe, miro artificio fabricatum, in quod

m 2 per

per gradus ſedecim deſcenſus fuerit, quodq́; ſub una teſtudine ad tetragonos parietes habuerit loculos quatuordecim, in quibus ſingulis binæ aut ternæ urnæ funerales fuerint locatæ, ex quibus teſtimonijs non multo diuerſam Græcorum *&* Romanorū, *ut diximus, urnas cōiungendi rationem fuiſſe, eſt perſpicuum.*

DE IIS, QVAE NVNC in urbe ſunt præcipuè uiſenda. Cap. XXI.

R*Omanæ urbis cadauer, omnibus penè* Barbaris *lacerantibus ante oculos hodie iacet: ſed gloriæ ſplendor & nominis claritas, doctis pro ea propugnātibus, extingui nunquā poterit.* De *eo in ſuperioribus, ex* Græcis Latiniſq́; *ſcriptoribus multa ſtudioſè collegi: & ne quem prolixitate offenderem, modo quodam retuli. In hoc capite nonnulla etiā alia cognitione digna, quæ à maioribus & præſentibus hominibus ad urbis ornamentum comparata ſunt, ſtudioſorū hominum gratia addam.* Antiquitatum *igitur cupidi habent domum* Angeli Colocij, *in campo* Martio: Cæſiorum, *ſub* Ianiculo: Porciorū, *in regione* Pineæ: Vallarum, *ad circum* Flaminium: *in primis uerò* Triumuirûm *in* Capitolio, *& hortos* Palatinos *in* Vaticano. Literarum *amantes, inſtructas bibliothe-*

bibliothecas. Pontificias tres, unam clauſam, cui adiuncta proximè eſt altera, item clauſa: tertiam certis diebus & horis patentem, & Græcis ac Latinis ſcriptoribus refertam. Præter has aliæ quoque ſunt: apud S. Mariam in ara cœli, apud S. Mariam de populo, apud S. Mariã ſupra Mineruam, apud S. Auguſtinum. Tumuli in urbe clarorum uirorum, qui ingenijs ſibi decus pepererunt, cum ſuis epitaphijs ſunt hi.

BLONDI FLAVII, IN *ara cœli, ante introitum templi.*

BLONDO FLAVIO FORLIVIENSI, HISTORICO CELEBRI, MVLTORVM PONT. ROMANORVM SECRETARIO FIDELISS. BLONDI QVINQVE FILII PATRI BENE MERENTI VNANIMES POSVERE. VIXIT AN. LXXV. OBIIT PR. NON. IVNII. ANNO SALVTIS CHRISTIANAE M. CCCC. LXIII. PIO P. M. SIBI NATISQVE FAVENTE.

Nicolai Vallæ, in ipſo templo.

NICOLAO DE VALLE LEG. D. BASILICAE PRINCIPIS APOSTOLORVM CANONICO, LAELIVS IN MEMORIAM DVLCISSIMI FILII POSVIT. HIC IN VITA SVA NVLLI MALEDIXIT, SINE VOLVNTATE PARENTIS NIHIL FECIT. MAGNO ET EXCELLENTI CLARVIT INGENIO. ILIADEM HOMERI ET HESIODVM HEROICO CARMINE IN LATINVM VERTIT. OBIIT PRIMO IVVENTVTIS FLORE, MAX. OMNIVM MOESTICIA. M. CCCC. LXXIII. VI. CAL. OCTOBRIS.

Ibidem Bartholomæi, Petri, Philippi, Andreæ Vallarum. Item Ioan. Iacobi Buccabellæ poetæ, Lud. Grati Margonij mathematici, Seraphini Oductij philoſophi, Manilij Britanorij fatorum præſcij.

Laurentij

Laurentij Vallæ, in S. Ioanne Laterano.

LAVRENTIO VALLAE HARVM AEDIVM SACRARVM CANONICO, ALPHONSI REGIS ET PONTIFICIS MAXIMI SECRETARIO APOSTOLICOQVE SCRIPTORI. QVI SVA AETATE OMNEIS ELOQVENTIA SVPERAVIT, CATHERINA MATER FILIO PIENTISS. POSVIT. VIXIT ANN. L. OBIIT ANNO DOMINI M. CCCC. LXV. CALENDIS AVGVSTI.

Beſſarionis Græci, in S. Apoſtolo, in regione Triuij.

BESSARIO EPISCOPVS TVSCVLANVS, S. R. E. CARD. PATRIARCHA CONSTANTINOPOLITANVS NOBILI GRAECIA ORTVS ORIVNDVSQVE SIBI VIVENS PO-

SVIT. ANNO SALVTIS M. CCCC. LXVI.

τοῦτ' ἔτι Βησσαρίων ζῶν ἄνυσα σώματι σῆμα,
πνεῦμα δὲ φεύξεται πρὸς θεὸν ἀθάνατον.

Laſcaris Græci, in templo S. Agathæ, ſub Viminali.

λάσκαρις ἀλλοδαπῇ γαίῃ ἐνικάτθετο, γαίην
οὔτι λίην ξείνην ὦ ξένε μεμφόμενος.
εὕρετο μειλιχίην, ἀλλ' ἄχθεται, εἴπερ Ἀχαιοῖς
οὐδ' ἔτι χοῦν χεύει πατρὶς ἐλευθέριον.

Petri Marſi, in S. Laurentio in Damaſo.

QVAE SOLA ELOQVII SVPERABAT GLORIA, ET ILLAM PERDIDIMVS, TECVM VIXIT, ET INTERIIT.

Hieronymi Alcandri apud S. Chryſogonum, trans Tyberim.

HIERONYMO ALEANDRO MOTTENSI È COMITIB. LANDRI IN CARNIA, PETRAE PILOSAE IN ISTRIA ORIVNDO, CARD. BRVNDVSINO, PHIL. ET THEOL. DOCTORI, HEBRAICE, GRAECE, ET LATINE, ALIQVOTQVE

QVE ALIARVM LINGVARVM EXOTICARVM ITA EXACTE DOCTO, VT EAS RECTE ET APTE LOQVERETVR AC SCRIBERET, MOX DIVERSIS LEGATIONIBVS PRO SVMMIS PONTT. AD OMNES FERE CHRISTIANOS PRINCIPES FIDELITER ET DILIGENTER PERFVNCTO ET IDEO IN TABEM DELAPSO, QVANTI HVMANAM MISERIAM FECERIT, SEQVENTI DISTICHO DE SE EDITO TESTATVM POSTERIS RELIQVIT.

κάτθανον οὐκ ἀέκων, ὅτι παύσομαι, ὧν ἐπιμάρτυς
πολλῶν, ὧνπερ ἰδεῖν ἄλγιον ἦν θανάτου.

ANNO CHRISTI M. D. XLII.
AETATIS SVAE LXII. MINVS DIEBVS XIII.

Valerij cordi, qui ſepultus eſt in S.Mariæ de anima, regione Parionis.

VALERIO CORDO SIMESVSIO HESSO, EVRICII FILIO, MORIBVS INGENIO COMITATE PRAESTANTISS. DOCTORVM OMNIVM ADMIRATIONEM MERITO, QVI NATVRAE OBSCVRITATEM ET HERBARVM VIRES ADOLESCENS SENIBVS EXPLICAVIT, CVM EXPLERI CVPIDITATE COGNOSCENDI NON POSSET, PERLVSTRATA GERMANIA ITALIAM ADIIT, VENETIIS IN HONORE HABITVS, ET ROMAM VIX INGRESSVS, SVBITO MORBO INTER AMICORVM LACHRYMAS NON RECVPERABILI STVDIORVM IACTVRA OPT. AETATE EXTINGVITVR, ANNO SALVT. M. D. XLIIII. VII. CAL. OCTOB.

INGE-

INGENIO SVPEREST CORDVS, MENS IPSA RECEPTA EST
COELO, QVOD TERRAE EST, MAXIMA ROMA TENET.

Tumuli Pontificum ænei ſunt, Martini Quinti in S. Ioanne Laterano: & Sixti Quarti in S. Petro Vaticano. Marmorei, Sixti Quarti, Piorum Tertij & Secundi, Hadriani Sexti. Sedes pontificiæ ſæpius ſunt mutatæ. Aliquando fuit apud S. Sabinam in Auentino, item apud S. Mariam maiorem, in Eſquilino: ſuperioribus annis apud S. Ioannem Lateranum, in Cœlio: nūc apud S. Petrum in Vaticano. Aeſtiuam habitationem apud S. Marcum in capite uiæ latæ exædificauit Paulus Secundus: in quo loco cellis uinarijs impoſita ſunt equorum ſtabula, ſtabulis hortus cum proceris cupreſſis, in horto circumcirca extructæ habitationes. Aliam in Capitolino, ſupra templum S. Mariæ in Ara cœli extruxit Paulus Tertius, ad cuius tēpli introitum, ex montis planicie per CXXXIX. gradus aſcenditur, unde de altitudine noui ædificij fieri coniectura poteſt. Poſt ſedes pontificias nihil admirabilius, laudeq; dignius mihi uiſum eſt, quàm

quàm tot per totam Vrbem, ut uocantur, xenodochia, non ſolum publica omnium, ut ampliſſimũ S. Spiritus, in campo Vaticano: S. Saluatoris, in Cœlio: S. Mariæ de conſolatione, in Velabro: S, Iacobi de Auguſta, in ualle Martia: uerumetiam propria ſingularum ciuitatum aut nationum, ut Florentinorum, apud S. Ioannem Baptiſtam: Germanorum, apud S. Mariam de anima: Hiſpanorum, apud S. Barbaram: Gallorum, apud S. Ludouicum: Anglorum, apud S. Thomam: Flandrorũ, prope turrim Argentinam: Vngarorum, prope S. Petrum: ut alia omittam, in quibus locis infiniti homines grauibus morbis laborantes domeſtici atq; externi curantur et alũtur. Cryptæ ſubterraneæ, quæ latebræ et ſepulchra Chriſtianorũ fuerũt, ſæuiẽtibus in eos tyrãnicis principibus, tribus in locis ſunt. Maxima omniũ, apud S. Agnetẽ, extra portam Viminalem: altera, apud S. Sebaſtianum, extra Capenã: poſtrema apud S. Pancratiũ, extra Aureliam: plena uenerationis loca, quorum D. Hieronymus & Prudentius faciunt mentionẽ. De domibus nobilium, & purpuratorum palatijs nihil dicam: quæ ut ſplendida & ſumptuoſa ſint, tamen cum ueteribus ruinis hæc noua magnificentia uix uidetur comparanda.

FINIS.

BASILEAE,
Ex officina Ioannis Oporini, Anno
Salutis P. M. D. L I. Men
ſe Martio.

GEORGII

FABRICII ITINERVM
Liber unus, quo hæc continentur:

Iter Romanum primum.
Iter Neapolitanum.
Iter Romanum ſecundum.
Iter Patauinum.
Iter Chemnicenſe.
Iter Argentoratenſe.

ITEM,
Locorum ueteres & recentes appellationes.
Index rerum memorabilium, quæ in locorum appellationibus poni non potuerunt.

BASILEAE, PER Ioannem Oporinum.

GEORGIVS FABRICIVS CHEMNICENSIS *Philippo & Antonio Vuerteris, opt. & ſtudioſiß. fratribus, S. D.*

NOnus iam agitur annus, cum ego ſum in Italiam cum Volfgango fratrè ueſtro profectus. quamuis enim ille, ut ſcitis, rè familiari impeditus, ſtudia doctrinæ, in quibus erat, deponere aliquãdiu coactus fuerit, noluit tamen unquam lèuiora illis, aut minus liberalia anteferre. Nam ut primùm ſeſe ex curis & moleſtijs, quas paterna illi mors penè puero attulerat, expedire potuit, conſilium cæpit & prudens et ſalutare, de ijs ſtudijs continuandis & excolẽdis, ſine quibus gloriam & ſplendorem, quem à maioribus præſtantiſsimis atque clariſsimis uiris acceperat, minimè ſe tueri poſſe exiſtimabat. Etenim cum ea de re mecum ageret, ut ad cõ-

municanda in literis conſilia iter Itali cum unà ſuſciperem, dicere eum meminì, ſe in re domeſtica negociorum quidem nullum ſentire onus, aut moleſtiam, ſed in otio tamen ſæpius requirere maiorem & magis ſinceram delectationem. Quę ſanè uox indicio mihi erat, & laborem illum amare, & eiuſmodi deſiderare ocium, quo etiã negotium iucundius efficeretur: tale autem in uariarum rerum cognitione & tractatione bonarum literarum poſitum eſſe, rectiſsimè iudicabat. Quanto uerò opere, animi impetu, induſtria, labore, in ſtudijs uigilauerit, quàm magno et excelſo animo omne uoluptatis genus contempſerit, uos eſſe teſtes potuiſtis, ab eo tempore, quo nobiſcum uerſatus eſt Argentorati. nam in ſtudijs nemo noſtrûm ardẽtior, nemo in laboribus tolerãtior, in exercitationibus nemo conſtãtior eo fuit: quodq; Plato ſcribit in quodã de Republica ſermone, φιλοπονίᾳ οὐ χωλὸν δεῖ εἶναι τῆς φιλοσοφίας ἁπτόμενον, τὰ μὲν

ἡμί-

ἡμίσεα φιλόπονον ὄντα, τὰ δὲ ἡμίσεα ἄπονον. Ea profectò in re fratris ueſtri fortitudinem ſingularem, & incredibile ſtudium admirati ſemper ſunt omnes, qui eius familiaritate uſi, tantam in eo cupiditatem & aſsiduitatem perſpexerunt. Cum autem nõ modò literarum ſcientiam, ſed & hominum atque morum, ad eas quas colebat diſciplinas, utilem eſſe cognitionem animaduerteret, quarto pòſt anno, quàm Patauiũ uenerat, primùm Inſubriam & Ligùriã cum alijs peragrauit, mox reliquæ Italiæ maximam partem mecum perluſtrare inſtituit: in primiſq; curauit illud, ut ad iter ſibi talem præterea adiungeret comitem, qui iiſdem rebus delectaretur, & cognoſcẽdi ſtudio nõ diſsimili flagraret. Facilè id autem impetrauit à Volfgango Meurero, quem & Lipſiæ ut uirum doctum & excellentem coluerat, & tum ut hominem ſibi notum ac familiarem uehementer diligebat. Mihi uerò inter eundum autor fuit, ut profe-

ctionem literis diligenter conſignarem. quod etſi mihi laborioſum & arduum uidebatur, in tanta præſertim barbarie, quæ omnia ferè locorum ueterum nomina mutauit: tamen rem tentare auſus fui. Et quoniam M. Catonem, aut Iul. Higinum, qui de urbibus Italicis, multis libris pleniſſimè ſcripſerunt, quòd eorum opera intercidiſſent, non liceret ſequi: alios autores, eos'que probatiſsimos, ſecutus, quàm ſimpliciſsimè potui, rationem itinerum atque profectionis noſtrę expoſui. Quam expoſitionem ad uos, Philippe & Antoni, mitto uniuerſam: primùm, ut in fratrem, quaſi ferè alterum intuētes, quemadmodum cœpiſtis, exēpla præclara ſequamini, & hoc quaſi Gratiarum uinculum, quo coniunctiſsimis uoluntatibus, & amore planè fraterno conſociati eſtis, nullo unquam tempore diſſolui, aut uiolari ſinatis: deinde, ut ijs aliquando locis inſpectis, ipſi uos faciatis iudicium de hoc ſcripto,
quod

quod tum uobis ſpero futurum mini-
mè iniucundum. Non ſolum aũt, (ut
dixi) fratris ueſtri hortatu, ſed uetu-
ſtiorum etiam ſcriptorum exemplo
excitatus, hunc laborem ſuſcepi. No-
uiſtis enim & Iulij Cæſaris poema,
quod Iter inſcribitur, à Suetonio com
memorari, ex urbe ſcilicet in Hiſpani
am citeriorem. Item Alexandri Seue
ri, ab Acolio, qui ei à memoria erat, i-
ter eſſe mandatum literis: nec non per
uarias orbis terrarum partes ſcitis ex-
tare profectionem Antonini. Brun-
duſinum Horatij poetæ è Roma ex-
curſum, & Ouidij in Miletum nauiga
tionem, quid referam? Firmianus Ho
dœporicon de Africa Nicomediam
uſque, hexametris edidit uerſibus. &
ſimile uero eſt, à pluribus olim fuiſſe
eiuſmodi conſcripta uolumina, preſer
tim cum Grecorum philoſophi Ocea
ni nauigationes tentauerint, & itine-
ra ualde longinqua, ad extremas terra
rum oras, ſint ingreſsi: quorum cæ-
teris in rebus utilem & ſpectatam
 diligen-

diligẽtiam, ne hac quidem in parte deſideratam fuiſſe arbitror. Facite autem optimi Fratres, ut cum morum diſciplina, & cultu literarum, et ſtudiorum elegantia, hanc ſimul partẽ, quantum ſatis uidebitur, periclitationis & experientiæ cõiungatis, quæ multas & magnas cõmoditates adfert, cùm ad prudentiam & ad humanitatem, tum ad uitam bene & feliciter inſtituendam: idq; uos mirabiliter cupere, & earum rerũ fructum & utilitates aliquas iam tenere, tũ mihi uidere uiſus ſum, cum ultimũ iter, quod hoc in libro deſcribitur, uobiſcum ego, & Blaſius frater meus, ante triẽnium confecimus. Sed eſſe prolixior hoc tẽpore non debeo, neq; etiã laude uel adhortatione uti uolo. quid enim laudem eos, quos cõmendat naturalis quædã uirtus & bonitas? aut quid multis horter, per ſe incitatos, ac ſponte ſua currẽtes? Illud tamen non dubitabo uobis recipere, & confirmare, fore ut aliquando ueſtris honeſtiſsimis laboribus, ac pulcherri

mis

honeſtus la

mis ſtudijs, ſitis plurimũ gauiſuri: quę ut gubernet atq; prouehat ad ſalutem & patriæ & ueſtram Deus, ex animo precor, uotisq; omnib. uehemẽter exopto. Nicolao GERBELIO, optimo ſeni, & doctiſsimo uiro, & amico noſtro integerrimo ſalutem opto. Valete. Ex ludo illuſtri Miſenę. XIX. Cal. Sept. Anno à nato Chriſto, M. D. XLVII.

MATTHIAS MARCVS Dabercuſius.

Καλὸν μὲν δοκέει διοδεύειν ἔθνεα πολλὰ,
  Πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἄστεα καλὸν ἰδεῖν.
Τοῦτό γ' ἐὰν ποιῇς οὐχ ἕνεκα τέρψιος οἴης
  (Τῶν ἀποδημούντων ᾗς πλεόνεσσι μέλει.)
Ἀλλ' ἵνα παντοίων ἐν τοῖσιν ἔθος τε, νόον τε
  Γιγνώσκῃς λαῶν, μυρία τ' ἄλλα μάθῃς,
Ὧν ἂν ἐπιστήμῃ ψυχήν τε μάλιστα δύναιτο
  Κοσμεῖν, τῷ κοινῷ λυσιτελεῖν τε βίῳ.
Οὕτω λαέρτου πολυμήχανος υἱὸς ὀδυσσεὺς
  Πλάγχθη, ἐπεὶ Τροίης πρῶτον ἔπερσε πόλιν.
Οὕτω φαβρίκιος μετὰ βορτηροῖο διῆλθε
  Γερμανῶν κλειτὴν, αἰσονίων τε γέαν.

Ὡς δὴ ἐμμελέως καὶ θεῖος ἔδειξεν ὅμηρος,
  Καὶ νῦν δείκνυσιν βιβλία μικρὰ τάδε.
Μνήματα δ᾽ αὖ δείξει, συνέγραψεν ἃ πάρτα παλαιὰ
  Φαβρίκιος γαίῃ ξεῖνος ἐν οἰνοτρίῃ.

ADAMVS SIBERVS.

Auſoniæ cultus quæ ſunt uiſenda per oras,
  Oppida, rura, arces, flumina, ſtagna, lacus:
Mœnia ſeu Patauí, Troiani Antenoris *urbem,*
  Seu Romam, Roma Parthenopenq́; *petas:*
Siue iter Hetruſcum *carpas, reptes'ue per* Alpes,
  Explicat hæc lector pagina docta tibi.
Pagina quæ certans Venuſinis *æmula chartis,*
  Cur longinqua docet ſint adeunda loca.
Non cœlum ut mutes, ceu grus, quæ Strymona *pennis*
  Quod fuerat tranat, quod fueratq́; redit.
Sed ſtudia & mores hominum, ſolertis Vlyßis
  Exemplo, uarijs perſpeculere locis.
Vnde uſus rerum uenit, & prudentia maior,
  Quis ſine quid tandem, uiuere, laudis habet?
Hanc tibi Fabricius Latio *dat ab orbe reuerſus:*
  Fabricius *patriæ gloria rara ſuæ.*
Quam ſi mente legis, qua ſcripſit & edidit ille,
  Crede mihi, fructu non pereunte leges.

ITER

ITER ROMANVM PRIMVM, AD ANTONIum Carcheſium.

TRoiani egreſsos nos primùm Antenoris urbe, Patauium urbs
Excipit Adriaci regnatrix inclita ponti,
Vrbs Venetûm, fœcunda uiris, ueneranda ſenatu Venetiæ urbs
Purpureo, & magnæ uirtutib. æmula Romæ.
Hæc quamuis medio fundata ſit æquoris æſtu,
Tot tamen excelſas ædes, tot regia tecta
Vna habet, Europæ quot noſtris nullæ ſub annis.
Pro portis illi eſt Nereus, pro mœnib. æquor,
Quadrupedumq́; loco celeres ſubiere carinæ.
Hic loca, nō bene nota prius, uecti omnia circū,
Tēpla, forum, turrim, cāpos, nauale, tabernas,
Cernētes ſtrepitūq́; urbis, populosq́; frequentes,
Artificumq́; manus uariorū, hominūq́; labores,
Vnam collectum mundum miramur in urbem.
Inde ſumus Clugias uelo remisq́; profecti,
In quas Foſſa uetus mutauit Clodia nomen. (nis Foſſa Clodia oppidū
Primus erat ſuperare labor, quod Rheticus am Brundulum
Oſtiū, et alter adhuc Patauinis auget ab agris, oſtium
Quodq́; Philiſtinæ gaudet cognomine foſſæ. Philiſtina foſſa
Hinc urgemus equos per ſiccas littore harenas,

Perq́;

Perq; uias planas traiectibus interruptas,
Padus fl. Quaſe populifer pleno cum flumine miſcet
Gorum, Volane, oſtia. Eridanus pelago. hic inter Gorū atq; Volanen
Penè ſibi fregit Meurerus crura, cadente
Lapſus equo, ferro nimium & calcaribus uſus.
Nec fuit alterius melior fortuna diei,
Capraſiæ. Inter Capraſias, euerſaq; mœnia Spinæ,
Spineticum oſtium Antequā ad uluoſæ ſtagnantia culta Rauēnæ
Rauēna urbs Venimus: hic feſſos paulū reparauimus artus.
Contemplati humiles muros, & templa deorum
Ardua, et inſignes antiquo marmore poſtes,
Auguſtæ in primis monumēta ſuperba puellæ,
Cui mores placidæ mater dat nomina Gallæ,
Atq; tuum Dantes quoq; Florētine ſepulchrū.
Plurima præterea Gothico quæ marmora bello
Trāſtulit Auſonia rex Theodoricus ab urbe.
Ceruia opp. Hinc ſe digreßis oſtendit Ceruia nobis
Parua, ſed inſolito Muſis dignißima facto.
Audacis iuuenis uim paſſa inuita puella,
Dedecus eſt confeſſa ſuum, teſtataq; duos
Præfecto coram & multum cōqueſta, rogauit,
Quo precio dignus, qui talia facta patraret.
Virtutem miratus, ait: Si filius eſſet
Hic meus, ipſe darem feriendum colla ſecuri.
Illa oculos demiſſa: Fuit ſed filius (inquit)
Hic tuus. indigno motus ſermone puellæ
Ipſe pater, natum ad pœnam pro laude uocauit.

Hoc

Hoc mihi dum quidam factum narraret eunti,
Interea foſſas ſalſas, & Sapidis undam, Sapis fl.
Et prope candentes Ceſenæ ſulphure montes Ceſenæ portus
Traijcimus portum, ſed nõ intrauimus urbem.
Hinc uentũ ad parui flumẽ Rubiconis, et urbẽ Rubicon fl.
Herculeam: prope quam ſcelerato Iulius auſu, Ariminũ op.
Cum peteret patriam, uiolans mandata Senatus
Torſerat in patrios haſtilia pila penates.
Põs hic ab auguſto cõſtructus Cæſare, et arcus
Cui titulum uicti, nomenq; dedere Liburni.
Poſtea Cruſtumioq; cito, placidaq; Quadẽna, Cruſtumiũ, Quadẽna fluuii
Non curſu ſegni ſuperata, & montibus altis,
Multum nitentes Vrbini aſcendimus arcem. Vrbinũ urbs
Hoc Fridericus opus Phœbo, Muſisq; dicauit:
Et docuit, forti quid ſit ſapienteq; dignum
Principe. quàm mores mutarũt tẽpora priſcos.
Nam quod pro uirtute ſua Fridericus agebat,
Nemo agit, in luxu nũc tempus perditur, et res.
Hæc uia recta quidem quamuis non eſſet ituris,
Fama tamen clari commouit principis, atq;
Librorum ueterum multa et precioſa ſupellex.
Inter Iſaure tuas ripas, interq; Metaure, Iſaurus, Metaurus, fl.
Ad mare deinde uias cœptas deflectimus, et nos
Accipit antiquo celebratum uate Piſaurum: Piſaurum oppidum
Vel quòd ab appenſo Gallorum dicitur auro:
Vel tenet à fluuio, uelut oppida plurima, nomen:
Hinc amne, ac firmis munitum mœnibus illinc.

Principis

Principis huic Mariæ Frãciſci ꝓxima uilla eſt,
Cauſa animi, quam dilecto Leonora marito,
Ex bellis poſuit redeunti, dulce laborũ (uamẽ.
Poſt graue Martis opus, poſt aſpera bella le
Tunc aliud placuit Vuertero, ne quid inauſum
Linqueret, ignoto uitam committere ponto.
Tres tamen aduerſus dum ſoles detinet Eurus,
Et negat Adriaci Neptunus tuta profundi,
Argilla fluuius — *Rurſus equo uectis trãſmiſſa* Argilla, *ꝓpinquas*
Fanum fortunæ opp. — *Deſpicit hic ualles urbs, et memorabile Fanum*
Metaurus fl. — *Fortunæ, Haſdrubaliſq; notatus clade* Metau-
Qui uagus ambiguis curuãs ſe flexib. errat, (rus,
Petra pertuſa — *Non procul hinc ſectæ dicuntur uiſcera rupis,*
Nomina Pertuſæ nunc nacta recentia petræ.
Iam ſuperatus erat rapidi pons ligneus amnis,
Mox atro denſos effundens Iuppiter imbres
Aethere, labentum de montibus auxit aquarum
Miſa fl. — *Curſus: uix ope ſum Miſæ ſeruatus in undis*
Vectoris, quia me torta uertigine cæcum,
Iam uortex celeri raptabat in æquora curſu.
Senogallia opp. — *Lætius intrata eſt Senonum de nomine dicta*
Gallia, quam iuxta non magno Nebia portu.
Altera lux etiam cœlo non orta ſereno,
Atq; infauſta fuit Vuertero, qui prope ripam
Aeſis fl: — *Aeſidis, in foſſam fortuna lapſus iniqua eſt.*
Ancona urbs — *Sed tandem Anconam delatis, longa malorum*
Oblita eſt ſeries: nanq; aſpera ferre recuſans,

Segnis

Segnis inerſq; domi ſedeat ſtertatq; neceſſe eſt.
Nō ſecus ac uaſtum iactatus nauta per altum,
Cum ſubijt portu, non amplius ille pericli eſt,
Ventorumq; memor: ſic nos in gaudia curas
Soluimus, à ſuperis deinceps meliora precati.
Viſus ibi portus Traiani, uiſa locorum
Ornamenta alia, & quæ Paulus Tertius addit
Clauſtra mari magno, ac ualidis munimina por-
Viſa etiã piſcis cuiuſdam coſta marini, (tis.
Qui uiuus turres æquarat, & alta domorum
Tecta (fide maius) Cimmeræ in uertice montis. Cimmera promont.
Vtq; Syracuſijs urbs hæc fundata colonis,
Sacrilegi imperium regis fugientibus, annis
Sic quoq; pòſt lōgis creuit Muſionis ad amnẽ, Muſio fl.
Sylua loco notum tribuit cui laurea nomen,
Chriſtiparæ oſtentans templum ſublime puellæ,
Diues opum uariarum, & multis nobile donis,
Aduena quæ ſacro ueniens in poſte reliquit.
Ricina unius poſt Aelia cognita noctis Aelia Ricina oppidum
Hoſpitio, ac uario ſinuoſa Potentia flexu Potentia fl.
Præterita, & poſitũ prope collẽ Sanſeuerinũ, Sanſeuerinũ oppid.
Vrbs noua poſt Gothicũ lõge ædificata furorẽ,
Quales non paucæ ſunt in regionibus iſtis.
Deinde uetus retinẽs, ingreſſa Matilica, nomẽ Matilica op.
Quæq; in Sentinæ fertur fundata ruinis Sentina opp.
Faberianæ, urbes inter non ultima paruas, Faberiana opp.
Aptauijs, cãpo fœcunda, frequensq; domorum.

Turris

Turris in urbe fuit media, par illius, unde
Troiã omnẽ poteras, & Dorica caſtra uidere:
Ante dies aliquot uiolentam paſſa ruinam.
Chi entus fl. *Huic etiã ad liquidũ ſua propria dona Chientũ,*
Charta papyrifero certãs pulcherrima Nilo.
Poſtera purpureos aperit Tithonia uultus,
Mortales miſeros reuocans ad munera uitæ,
Apenninus mons *Cum per difficilem reptauimus Apenninum,*
Aſis fluuius *Linquentes tetricis ſubiectum montibus Aſim,*
Tibris fl. *Et leni Tibrim manantem flumine: donec*
Peruſia urbs *Lumine cum lunæ, Peruſinam acceſſimus urbẽ:*
Vrbem infelicem, quæ dum ſe uindicat armis,
Seruitijq; iugum uult declinare, quod ante
Iuris & arbitrij reſtabat, perdidit omne:
Viribus ah nimium, rebusq; animoſa ſecundis.
Hîc mihi Carcheſi peperit res mira ſtuporem.
Nam cum uiſendi ſtudio, atq; labore diurno,
Danda eſſent placidæ iã languida mẽbra quieti,
Nocte ferè media nos exigit ædibus hoſpes,
Non aliquo noſtri uitio, culpa'ue, ſed uxor
Imperioſa domum, famulosq;, uirumq; premebat.
Cum iam turrigeram mẽs eſſet linquere terram,
Auguſti portas retinentem Cæſaris altas,
Pieridumq; bonam multo iam tempore alũnam,
Thraſymenus lacus *Tũ multũ incerti, lacus an Thraſymenus, et albi*
Sanguinei cãpi *Oſſibus, ac dicti campi de Sãguine, an Vmbris*
Montibus impoſitũ curſu propiore petendum
Aſſiſium:

Aſsiſium: potior tandem ſententia ſedit, Aſsiſium op.
Templũ auguſtũ, ingens, atq; inclyta tecta uidere
Diui, haud exiguos meriti uirtutis honores:
Cui ſine crine caput, nodoſaq; cingula reſtis,
Calceus ex ligno, & ſignatum uulnere corpus.
Prona ualle iacens Hiſpellum ignobile, non eſt Hiſpellũ op.
Paſſus adire dies, & clauſis mœnia portis.
Fulginia in patulis poſt hoc quà ſternitur aruis, Fulginia op.
Quaq; fluit Tiniæ riuus, Tiberina fluenta Tinia fl.
Qui ſubit exiguus, cum largo uenimus imbri.
Viſaq; maxima uallis, oliuiferæq; Mutuſcæ, Mutuſcę op.
Quas Treuias uulgi malè cœpit dicere ſermo.
Nec Clitumne tuum non eſt memorabile nomen, Clitũnus fl.
Propter aquas cuius lætiſsima gramina, et eruũ,
Detondẽt patulo candẽtes ore iuuẽci. (umbram
Quem ꝓpe Bacchi hederas, myrtũq; et Daphnidis
Serta tibi Muſæ nectebant docte Properti,
Cynthiaq; Aonijs decima addita diua deabus.
Huic bona uerba loco dicentes, inde ſubimus
Spoletum: & faciles nacti per tempus amicos, Spoletũ op.
Magnifici primùm ſuſpeximus ardua templi,
Atq; ubi culta fuit ueteri Concordia fano.
Theoderice tibi tum ſtructa palatia: quæ pòſt
Diruta, non paſſus Narſes inculta iacere.
Veſpere lætitia, & dulci ſuperante Lyæo,
Duximus in ſeram riſus & gaudia noctem.
Manè petita fuit, negat hoc quæ carmine dici, Interamnẽ opp.

B *Quæq;*

Quæq; ſita inter aquas, & roſea rura Velini,
In qua fingebat ſe Clodius urbe fuiſſe,
Sacra inceſtarat cum puluinaria diuæ.
Hic quater irrigui ſtipant fœnilia campi,
Vnius agricolam ditantes meßibus anni.
Narnia, Ocriculū, oppida. Impoſita excelſo nō magna urbs utraq; colli,
Narniaq;, Ocriculūq;, gradu properata citato:
Sed trepidos curſus iter impediebat iniquum.
Nāq; in equis mora nulla fuit: neq; Cyllarus iſſet
Sic, uel Achillis equus uel præpete Pegaſus ala.
Via Flaminia. Flaminiæ inde uiæ magnam inter rudera partem
Roma urbs. Trāſgreſſos, perq; innumeras nos Roma ruinas
Suprema laſſos Octobris luce recepit.
Carminis hæc noſtri finis fuit, atq; uiarum.

Cal. Nouemb. Romæ,
M. D. XLII.

ITER NEAPOLITANVM, AD Caſp. Næuium.

PAruū iter ingredior, ſed nō et gloria parua
Scribentis, ſi quis deſcribat ſingula Næui,
Quæ maiora fide, atq; oculis uix credita noſtris,
Per dominam imperij paßim cognouimus urbem:
Ac foret Auſoniæ contexenda Ilias Vrbi,
Inſignes ſi quis uellet memorare ruinas.
Nam ſiue aſpicias memorabilis Amphitheatri
Structu-

Structuram, templi ſeu tecta foresq́; rotundi,
Pacis & euerſæ molem, artificesq́; columnas,
Seu ductas tot aquas, tot regia ſtrata uiarum,
Inprimis thermas, luxus monumenta: tot arcus,
Pyramides, ſtatuas, obeliſcos, ſigna, coloſſos,
Ingenia artificum teſtantia, facta uirorum,
Non licet iſta breui percurrere ſingula uerſu.
Quòd ſi etiam luſtres ſuſpenſos aere colles,
Sub terris aliam inuenias (mirabile) Romam.
Hæc nobis aliquot uix menſibus explorata,
Viſum eſt inde alias, aliasq́; exquirere terras.
Tempus erat, uarios quo fundit terra colores,
Graminibus campus ueſtitur, frondibus arbor,
Cùm nos à priſcis de nomine dicta Ferenti — Ferẽtina porta
Porta, ferè lentos dimiſit ab urbe Latina:
Mox obiectum oculis opus admirabile noſtris
Ductus aquæ, fuerat cui quõdam Tepula nomen, — Aqua Tepula
Vicinosq́; rigans amnis Cybeleius agros,
Almo, intra Romæ qui iungi mœnia Tibri — Almo fl.
Collis Auentini ſub plano, atq; æde Dianæ
Dicitur: at ueterum pugnat ſententia diſcors.
Vidimus inde Lamum decliui in colle uetuſtum, — Làmum op.
A' Marij ulla modò dictum (ut fama) Marinũ.
Hinc Antemnatum deſerti tempore fines, — Antẽna op.
Atq; infeſta fero ſilua eſt peragrata latrone.
Mox Auguſte tuis habitata parentibus arua,
Hoſpitium prima tribuerunt nocte Velitræ. — Velitræ opp.

 Sed

Sed tantum hoſpitium.nec enim locus ille quieti
Aptus erat, propter turbas, ſtrepitumq́; ſequentũ.
Nymphęus fluuius — Manè graues pluuia Nymphæũ liquimus amnẽ,
Sermoneta opp. — Et Sermonetæ noua mœnia: quam prius urbem
Ereptam dominis, natæ donauit auaræ
Sextus Alexander, quam ſponſam fecerat idem,
Atq; nurum, ſacro præfectus paſtor ouili.
Per graue mõtis iter poſt prãdia deinde profectis,
Pontini campi — Viſa eſt Pontinos deſpectans Setia campos,
Setia opp. — Non intrata tamen: quia tectum proxima uilla,
Hoſpitiumq́; dedit, Setini & munera Bacchi
Sponte propinauit.nondum lux altera cœlo
Orta erat, è duro cum ſtrato membra leuantes,
Scabroſas cautes ſuperamus, & aſpera montis
Priuernum opp. — Saxa, ad Priuernum, pharetratæ laude Camillæ
Nobile, Amazonijs quæ par uirtute puellis,
In mortem patriæ pro libertate ruebat.
Amaſenus fl. — Tum tranſmittentes Amaſeni fluminis undam,
Forũ Appii opp. — Nũc monachis habitatũ: aſpeximus inde forũ Ap
Deq; trib. quæ ſunt olim loca dicta Tabernis, (pi,
Circęus mõs — Circæasq́; domos, altiq; cacumina montis.
Hîc ubi non hominum Titanis ſubdola formas,
Cantibus et uirga mutauit, ut inquit Homerus:
Sed cœleſtem animum fraude, incautoq; ueneno,
Tranſtulit ad leuium miracula turpia rerum,
Atq; uoluptatum damnoſa perdidit eſca.
Id factum docuit nos præſens. altera nanq;

Circe

Circe erat in noſtro comitatu, Græca puella,
Quæ poſtquam Hiſpanis Italisq; ruentib. in ſe
Certatim, blanda porrexit pocula dextra,
Non ſecus ac capti ſenſu ebria turba furebat,
Nec pudet oblitosq; ſui, immemoresq; decori,
Turpiter imperijs dominæ parêre ſuperbæ.
Hæc dum indignantes animis, tacitiq; tuemur,
Interea anguſtas per ualles turbidus Oufens, Oufens fl.
Qui in mare quærit iter, tū proxima Foſſa palu- Foſſa paluſtris.
Præterita eſt, uiridiq; olim Feronia luco, (ſtris Feroniæ lucus
Tollentesq; caput candentes Anxuris arces: Tarracina
Nunc mons et tellus, quondā maris inſula tbuſci. opp.
Hæ contra fluctus ingentis fragmine montis
Munitæ, tumidas contemnunt æquoris iras,
Nereaq; undiſono tundentem ſaxa fragore.
Hic quondam moles hominum collapſa theatri,
Viginti infando deleuit millia caſu.
Tum comites, dubia falſos regione uiarum,
Cernere nō potui, quàm Fundos uenimus, omnes. Fundi opp.
Vrbs parua in plano, poſitu pulcherrima, campo,
Collibus hinc, atq; inde lacu, ſimul æquore cincta, Fundanus lacus
Citria cui florent hortis, & littore myrti,
Heſperidum decus, & bene olentia culta Diones.
Hæc dedit hoſpitibusq; locum, feßisq; quietem.
Preſſa tamen Fundis cum uina adponeret hoſpes
In cœna, ad ſtomachum minimè facientia noſtrum,
Cæcuba non paruo clamore popoſcimus illum.

 Nam

Nam crudos propter piſces, oleumq́; comeſtum,
Nauſea propoſitas prohibebat tangere menſas.
Sed prius Alcidæ clauam, fulmenq́; tonanti
Eripias, quàm optata feras mali ab hoſpitis ira.
Hinc uia fumoſum nos Appia duxit ad Itrum,
In quo fœmineis ceciderunt turpiter armis
Galli, Arragoneo cum arſit Campania bello.
Appia ſed longis uia iam corruptior annis,
Deteriorq́; imbri, noſtrum premit æmula uotum.
Repentes per iter non abſq́; pauore malignum,
Caieta opp. *A' dextra Aeneæ nutricis habentia nomen*
Mœnia proſpicimus: monumēta antiqua, ſiniſtra.
Formiæ op. *Attigerat medium proles Hyperionis axem,*
Extructam deinceps cum à forti gente Laconum
Intramus, noſtris pugnantem uerſibus, atq́;
Infamem Læſtrygonijs cultoribus urbem.
Hic ubi ſæpe forum fugiens, ſtrepitusq́; clientum
Tullius, optatos quærebat ab urbe receſſus,
Aut inter ſiluas Academi, interq́; Lycei
Verſans, aut aptās grandis Demoſthenis arma.
Hormus fl. *Tūc ubi equi ſaturati eſſent, Hormūq́; bibiſſent,*
Scauli uicus *Dulci cannarum ſucco uiridantia prata,*
Quæ cum Sicanijs certare liquoribus auſint,
Minturnæ opp. *Minturnasq́; udas, teneris loca fœta ſiletis*
Tranſimus, Marij ardentis celebrata latebris,
Quas prope ductus aquæ, & moles erecta theatri,
In cuius pecora, & ſcandentes ſaxa capellæ
Gramina

Gramina nunc carpunt, et lenta arbuſta ruinis.
Quid uobis igitur (comitum ſic turba ferebat)
Profuit Auſonidæ, regna exhaurire, potentem
Atterere Italiam, et tam fluxam quærere laudẽ?
At non his pectus Bruti, integritasq; Catonum,
Scipiadumq; decus fuit immortale: ſed una
Virtutis fama, quam nulla intercipit ætas.
Talia dicta dabant. taciturnum Lyris ad amnem Lyris fl.
Ventũ erat, hic captus Laurẽtis amore Maricæ
Spumea lambit adhuc dilectæ littora Nymphæ.
Néue putes ueteris flammam ceßiſſe furoris,
Nunc quoq; ſulfurea lentus palleſcit harena.
Hoc traiecto humilem Gauri in radice ſubimus Gaurus mõs
Terram, conſpicui nil hortum præter, habentem.
Nocte ſatis placidos carpentes pectore ſomnos,
Summo mane in equos attollimur: antè ſerena
Incipit in uarios mutari luna colores,
Et uolitare leui candentes aere flammæ.
Nondum tacta fuit uicini littoris unda,
Horriferi ſubitò funduntur ab æthere nimbi,
Cum tonitru: terrentur equi, timidiq; ſodales.
Bis quoq; tam claris micuerunt ignibus aſtra,
Vt lucem eriperent oculis, rebusq; colorem.
Vix talem ſenſit uim flammæ, fulminis alis
Adflatus, Veneris thalamo amplexuq; ſuperbus.
Poſtea harenoſum Vulturni legimus amnem, Vulturnus fl.
Veſtinis uiolenter aquis, ſimul imbribus auctum.

Liternũ op. *Literni madidas ueſtes ſiccamus ad ignem:*
Vrbs quæ Scipiadæ, cui fecerat Africa nomen,
Præbuit exilium, & paruæ ſolatia uillæ.
Hic epulis functi, ſubitò calcaria tardis
Cume op. *Subijciuntur equis: fatorum haud inſcia Cume,*
Prochyta inſul. *In terra, inq; mari Prochyta, Inarimeq; ſiniſtra*
Inarime inſ. *Obſcuro cœlo uix uiſæ. deinde cauatum*
Pauſilypus mons. *Pauſilypi in tenebris, & iniquo lumine montem*
Egreſſi, albentis templa ardua Mergillinæ
Mergillina mons *Ad mare conſpicimus, cygno fundata ſonoro:*
Cuius uox ultra Gangen audita, Tagumq;,
Dulcibus impleuit uaſtum concentibus orbem.
Nec poterant magnis alia oſsibus oſſa Maronis
Coniungi melius, quàm quæ ſunt iuncta. relicto
Patulcis hortus *Hoc igitur templo, nymphæq; Patulcidis horto,*
Diuorum in templis turres, & celſa domorũm
Neapolis urbs *Parthenopes ſeſe oſtendunt: hac urbe recepti,*
Quæ nunc Campanæ palmam fert unica terræ,
Idem ſcribendi, qui factus finis eundi eſt.

X I. Cal. April. Neapoli,
M.D.XLIII.

ITER ROMANVM SECVNdum, ad Leonardum Badehornum.

N*On iniucundus circum uaria oppida uexit*
Nos error, Latiũ et Cãpani littoris orã

Dum

Dum ſpectare iuuat, terræ monumenta beatæ.
Mollia Parthenopes fugientes ocia primùm,
Oſtriferam Megarim, ſortitam nomen ab ouo, Megaris inſul.
Legimus, ut perhibent, Luculli diuitis olim
Gaudia, & Icario uillam ſolamen in æſtu.
Extat adhuc rupes intus caua, fonsq; perenni
Dulcis aqua, ſtatio barbatis commóda mulis,
Quos caris poſuit Romana potentia menſis.
Gaiolæ hinc antrum montis, tacitosq; receſſus, Gaiola inſul.
Importune tuas fugimus pirata latebras.
Poſt has aſparagis plenam Neſida uidemus, Neſis inſula.
Multus ubi ſeruat furtiua cuniculus antra,
Antra Typhoneos quondam ſpirantia fumos,
Et circà Eumenidum nebuloſo triſtia luco.
Mox ſocij Aeneæ dictum de nomine montem,
Ventoſa Triton qua perſonat æquora concha,
Miſenum afferimur: ſtatio propè nauibus olim Miſenus mons
Romanis fuerat, dum res Auguſtus haberet.
Non erat hunc ſuperaſſe, etiã non lumina circum
Quaq; tuliſſe ſatis: iuuat inſpectare meatus,
Et uacuos ab aquis penitus circumire Tracones.
Inde æquor ſtagnans, ampli & ueſtigia portus,
Pennatæq; caput tranſuecti: naue relicta,
In lato erramus luſtrantes littore cuncta. Pennata inſula
Quid memorem miræ piſcinæ nomen habentes,
Totq; pilis fultas intus, ſaxisq; ruinas?
Quid'ue tuo ductos ſub terra à flumine riuos

 Sarne:

Sarne: Neronis opus, maculati ſanguine matris?
Deinde decem decies cameras tellure repoſtas,
Ac ſupra impoſitas uaria ratione columnas?
Deniq; quid templi molem, ſpeciémue rotundi,
Quo Neptune tibi uotas ſuſpendere ueſtes
Mos fuit, aut pulchrũ Phœbo mactare iuuencũ?
De ſocio nomen quæ nacta Ithacenſis Vlyßis,
Baiæ op. *Proxima Baiarum, nunc alto condita monte*
Arx fuit: hic ueteris luxus monumenta referre
Velle, ſinu eſt illo conchas numerare marinas,
Ruderá ue in multis uix perreptanda diebus.
Sed licet ipſa loci iacet interijtq; uoluptas,
Non tamen utilitas ceßit quoq;: Cynthie parce,
Nam tua Baiani ſuperant inuenta receſſus,
Eſtq; uapor radice, atq; unda potentior herbis,
Cumq; Salute illos colit ipſa Salatia fontes.
Verùm deceptus ne quiſquam errore locorum,
Grata ſalubris aquæ ſentiret munera tardus,
Morborum uariæ facies, & nomina mille,
Aſtabant foribus pictura aut marmore claræ,
Quæ nunc inuidia penitus ſublata minorum.
Multa alia in toto uſu digniſsima tractu:
In primis celſo ſita Sudatoria monte.
In tria diuiſus ſpecus eſt ceu brachia: quorum
Sulphureos extrema tenent fumantia fontes,
Solis inacceſſos radijs ſub rupe cauata.
Ingreſſu uia longa patet, cinis impedit albus

Atq;

Atq; calens mediæ gradientes agmine foſſæ.
Ingrediendo caue tollas caput: arduus undam
Fumus agit, totoq; fluunt de corpore riui,
Viſceribusq; trahẽs animam uapor æſtuat intus.
Sin ſubmiſſus eas, & cautè lumina ſerues,
(Nam ſine luminibus nulli eſt intrare poteſtas)
Victor eris. nimium ſed non tentare ſiniſtram
Dira tibi mens ſit: necat intus peſtifer aer,
Profuit & nulli tacitas quæſiſſe latebras.
Ne uerò Alcidæ mirere bouilia Baulos Bauli op.
Interijſſe, uiæ quoq; ſunt ſublatæ ſuperbæ Herculea uia
Indicia, atq; lacus perierunt, fracta Lucrini Lucrinus lacus.
Clauſtra, tuiq; operis Cæſar miracula Iuli.
Nondum ſudor erat membris deterſus et ori,
Quem toto excierat Tritolini montis hiatus (læ Tritolinus mons
Corpore: nauta ſtatim, nõ hinc ꝓcul antra Sibyl
Vatis, et umbroſus graueolentis lucus Auerni. Auerni lacus
Cimmerij prope quem Stygia caligine preßi, Cimmerii populi
Obſcuris quondam traxere mapalibus æuum.
Quos nunquam radijs ſol uidit lucidus aureis,
Siue ille aſtriferum ſe matutinus ad axem,
Seu rurſum in terras ſe ueſpertinus agebat:
Sed nox incubuit miſeris mortalibus atra.
Hic dum fixi, oculos ferimus per ſingula circum:
Quid, Vuerterus ait, fumantes littore harenæ, Mare bulliens
Quid'ue noui inſolitus mõſtri fert æquoris æſtus? Mõs nouus
Cui nauta: Informem quem cernitis undiq; mõtem Puteolanus

Fumare,

Fumare, & clauſo auditis gemere intus ab igne,
Cãpus agerq́; fuit Baccho, Cerere atq; Minerua
Fertilis, oppidulo, thermis, clarusq́; theatro.
Quintus ab hoc agitur luſtris labentibus annus,
Quo madidi ſpirare ſolent uiolentius auſtri
Tempore, turbaturq́; hœdis pluuialibus aer,
Ecce ſub occaſum metuenda incendia ſolis
Emicuere, uolant Aetnæo murmure flammæ,
Saxaq́; cum tonitru magnum per inane rotantur.
Terra tremit, reboant crebris mugitibus auræ,
Et non uicini tenuere cacumina montes.
Inſequitur cinerũ glomeratus ab æthere nymbus,
Inuoluitq́; globos flammarũ, et in æquora mergit.
Aenariam, Prochytenq́; illis ego fortè diebus
Liqueram, & Aeoliã Liparen iamiamq́; tenebã,
Vix ſcapha me tanto ſubduxit inutilis imbri.
Nunc leuibus tophis oppleri & pumice littus,
Atq; uado feruere fretum, riuosq́; calentes
Monte uidetis adhuc emergere, & ardua ſaxa
Amphitheatralem ieciſſe ad ſidera molem.
Quod cãpus, mare quodq́; fuit (mirabile) mons eſt.
Vos nimis incepto non indulgete labori.
Nam quib. iſta uenit primùm explorare cupido,
Triginta periere uiri, quos tetra uorago (bras.
Sorbuit, & Stygias per Auernum miſit ad um-
Dixerat, & montem dux antè præibat in ipſum.
Murmur agunt intus uenti, ſpiracula fumum
Emittunt,

Emittunt, ſcrobibusq́; latet Vulcanus opertis,
Exercetq́; nouo fabrilia corpora in antro.
Tandem ad craterem feſſi deuenimus, unde
Dux Herebi immũdum uomuit Saturnius ignẽ.
Quis neget hic ſæuos bellum geſſiſſe Gigantes,
Amphitryoniadæ fractos uirtute, manuq́;, Phlegræi cãpi.
Campis Phlegra tuis? tentant Titania monſtra
Rũpere adhuc duras ferri luctando cathenas,
Et Iouis imperijs iniectos tollere montes.
Suſpirans propriam tellus timet ipſa ruinam,
Lemniacumq́; forum, & luctantes fortiter euros Forum Vulcanium.
In ſua teſtatur graſſari uiſcera mater,
Ac ius conceſſi rumpi inuiolabile regni.
Vnde nouos etiam contra Iouis arma tumultus
Crebra mouet, parteſq́; ſuas irata tuetur.
Conſcenſo rurſus uia carpitur uda phaſelo,
Iamq́; tuos flãmis querimur Tripergula ciues, Tripergula opp.
Cum natis, cariſq́; uxoribus interceptos.
Et docti uillam quondam Ciceronis, & hortos,
Palladioq́; ædes Academi nomine dictas,
Secula Cæſareo claras poſt longa ſepulcro.
Præcipuè tot aquæ fontes perijſſe ſalubres,
Quas inter tenuit primas aqua Tullia, quæq́;
Vel ſteriles utero faciebat creſcere matres,
Quando clauſa diu genitalis mollijt humor
Corpora, & ad Veneris redierunt munera lætæ.
Inde petebamus ueterem Dicæarchidos urbem, Puteoli opp.

Quæ

Quæ calidis ab aquis puteisq́; eſt nomen adepta.
Hanc Samij poſuere uiri, Delonq́; minorem
Dixerunt, uarijs populis & merce frequentem.
Vidimus innumeras templis domibusq́; ruinas,
Quas tremor, et ualidi dederant per mœnia uenti:
Hic Auguſte tibi ſurgentia marmore templa
Concuſſa, & magni moles operoſa theatri.
Sulfureis bibimus hic Maßica uina lagenis,
Maſsici colles — *Maßica uicinis naſcentia collibus, & nunc*
Vberiora, noui poſt uaſta incendia montis.
Quis uerò æquoreis minitantem fluctibus, altum
Calligulæ pontem non audijt? ille per æquor
Iunxit Dulichijs Dicæarchûm mœnia Baijs,
Atq; pilas bis ſex nunc erigit æquore magnas.
Leucogęi colles — *Hinc uia nos, albæ telluris nomine colles*
Adduxit, loca flammiuomis exeſa caminis.
Valle ſub hac ſulfur fons atq; bitumen anhelat,
Phlegethon, fons ardens. — *Et Phlegethonteis exultat feruidus undis.*
Haud ſecus ac Silæ, aut ingentis ligna Taburni
Subiecta augerent uiuacis ſemina flammæ.
Oraxi fontes — *Non procul inde etiã fontes memorãtur Oraxi,*
Affectis medicina oculis, medicina cerebro.
Palus Agnana — *Mox Agnana palus, orbataq́; piſcibus unda,*
Turpis hirundineisq́; glomis ranaq́; loquace,
Atq; obſeßa malis ripa omnis aditur ab hydris.
Charonœ ſcrobes — *Inde ſcrobes, Stygij funeſtum nomen habentes*
Vectoris, uiſæ: Cocyti inamabilis antrum.

Pandi-

Panditur horrendus celſi in pede montis hiatus,
Pallentiq; umbra ruptisq; Acheronte cauernis
Peſtiferùm ſpirans: quem non intrare uolantes,
Non audent alijs defenſa animalia luſtris.
Sin fortè intrarunt, aut ui coniecta fuerunt,
Exanimes triſti ſubitò retrahuntur ab antro.
Immerſas quoq; fert uicinæ fama paludi,
Et motum & uitam tacita reparare ſub unda.
His ſimulatq; aliquot uiſis per littora thermis,
Sole parante ſuos iam ponto mergere uultus,
Parthenopē placido Zephyro, & rumore ſecūdo
Delati, optata recreamur corpora cœna,
Exhauſtosq; illa narramus luce labores.
Nec minus interea tota luſtramus in urbe,
Quicquid erat dignum ſpectatu: maxima templa,
Inter quæ ſacra eſt Ledæis fratribus ædes,
Heboniq; deo: cui propria uota tulerunt.
Inſpicimus ueterum ſedem & penetralia regum,
Quatuor excelſis munitam turribus arcem,
Aeratasq; intus inſcriptas carmine ualuas,
Hoſtem ut Troianis Ferdnandus fuderit aruis.
Nec non inſignem portum, tot nauibus aptum,
In quo Cæſareæ pandebant uela triremes,
Inferret duro cum bellum triſte Sicambro.
Mox imus circum aucta urbis pomœria latè.
Quis memorare ducum tot celſa palatia poſsit,
Nobiliūq; domos? quis'ue intra mœnia & extra

Magnificè

Magnificè ſtructos immenſis ſumptibus hortos?
Iamq́; dies aliquot circum loca cuncta profectis,
Rurſum exire placet Vuertero: nec mora, frenis
Sebethus fl. *Impediuntur equi. Sebethi flumina primùm,*
Atq́; Arragonei regis prædiuitis hortos
Delioli horti *Deliolos, Gallo uaſtatos milite & armis,*
Attigimus, uacuas uia quà ducebat Acerras.
Leucopetræ antiquis certantia gaudia uillis
Póſthac intramus, mirati mœnia, turrim,
Nymphæum, et conchis ſtructũ fulgentib. antrũ.
Naiadum hic luſus, & amantis fiſtula Panis,
Nereidesq́; omnes, atq́; Oceanitides omnes:
Tuq́; Arethuſa iacens, luctantes nuda papillas,
Nuda genu, gelido poſita es cuſtodia fonti.
O` tali liceat uitam mihi degere in antro,
A` uulgo, & uana procul ambitione remotum,
Aonidumq́; choros ſectari, & diſcere iura
Viuendi, ac uarias rerum cognoſcere cauſas.
Tu uerò Badehorne forum, tu limina regum
Lautè colas, ad res nobis magis aptus agendas.
Veſeuus mõs *Hinc iuga prærupti Veſeui ſcandimus: antè*
Quàm tamẽ adſummi peruentũ eſt culmina mõtis,
Ter ſuperanda fuit fœcundis herbida campis
Planicies, quæ uitiferi lætiſſima Bacchi
Munere, Campanis paſſim celebratur in agris.
Ipſe biceps geminũ iacit ad ſupera ardua cornu,
Quàq́; patet bifido ſpacioſus uertice Crater,

Emittit

Emittit rarum per cæca foramina fumum.
Conuulſi circà ſcopuli, depaſtaq; flammis,
Atq; extruſa iacent mirando pondere ſaxa.
Thracibus eueniant tam uaſta incendia crudis,
Diſijciantq; tuam ſic barbare conifer aulam,
Littore ut obruerat Pompeios ignis in illo, Pompeii op.
Deq; tuo Alcide uocitatam nomine terram. Herculanũ opp.
Ne tamen hic partes ferremus lumina in omnes,
Cernentes patrios Samnis tibi & Appule fines,
Quas fert aerij montis ſublime cacumen,
Impediunt fuſæ circum nos undiq; nubes.
Longius ire uetant uenientis tempora noctis,
Quadrupedesq; uijs quærebant pabula feßi.
Paucos inde dies Sirenis in urbe morati, Neapolis urbs.
Venimus Atellam: cuius comœdia quondam Atella opp.
Pectora laſciuo mollibat ruſtica luſu,
Atq; tuos Megaris ſuperabat Achaica riſus.
Ergo theatra iuuat regali educere ſumptu
Vrbibus, ut morum corruptio publica laudem,
Præmiaq; à cano mereatur larga Senatu? (urbe
Non ego nũc Capua alta tuum memorabo, quod
Cernitur euerſa, conſtructum marmore, et amplis
Porticibus, ferroq; intus, plumboq; coactum. (lim
Quid Troiane Capy nũc urbs tua? quæ caput o-
Cum Roma æquauit, quæ cum Carthaginis arce,
Cuius nulla ſatis decantet Pieris agrum,
Delicias'ue ſoli, & cultißima frugibus arua.

 En iacet

Capua uetus *En iacet immenſis urbs obruta tanta ruinis,*
Vandalico (exemplum fortunæ) euerſa furore.
Effodiũtur adhuc nũmiſmata, marmora, gemmæ,
Sub terra agricolis, & luxus ſigna prioris.
Laborini cã pi *Inde Laborinos campos, Tifataq; montes*
Tifata montes *Tranſgreßi, Capuæ alterius noua tecta ſubimus,*
Capua noua. *Ad rapidum flaui Vulturni condita flumen,*
Vulturnus fl. *Pulchra quidem, ſed uix priſcorum æquãda ruinis.*
Antonine tuo ſignatum nomine pontem,
Aſpicimusq; uiæ, quam gens dedit Appia, partem.
Sunt Aegyptiacæ, murũ intra, templa iuuencæ,
Quæ nunc relligio in meliores tranſtulit uſus.
Quis tamen illius ſit conditor urbis & auctor,
Incertum eſt: ciues non mutauere ſuperba
Pectora, luxuriamq; nepos imitatur auorum.
Poſt hanc intrata Auruncis habitata uetuſtis
Pometia, Sueſſa. *Pometia, hæc alio poſt nomine dicta Sueſſa.*
Quæ noſtro eximio celebrata eſt tempore ciue,
Cui gens Nipha fuit, multas mẽs culta per artes.
Falernus ager *Adpoſuit facilis nobis hic uina Falerna*
Hoſpes, & Aonij monſtrauit rura Lyæi.
Hinc Auruncanum põtem, mox inde Calenos
Sinueſſa op. *Colles, teq; frequens niueis Sinueſſa colubris,*
Quæ nunc eſt nõ culta magis, quàm littus & aer.
Lyris fl. *Altera lux placidum Lyris deduxit ad amnem,*
Scauli uicus. *Et celebres dulci cannarum munere Scaulos,*
Formiç opp. *Antiphatæq; domum, Læſtrygoniosq; penates.*

Donec

Donec ad excelſas Caietæ uenimus arces, Caieta opp.
Ingenio, poſituq; loci, domibusq; decoras
Magnificis, ſtructisq; tenace bitumine muris.
Hæc Veneris uultus profert & corpora tellus,
Atq; puellari gaudens excellit honore.
Quis ſciſſum promontorium non ſignet, biantemq;
Aequoreum ſcopulum: formoſæ Tethyos antrū,
Atq; indignantes montem perrumpere fluctus?
Burbonius, Latiæ dux non incognitus urbi,
Marmoreum excelſa tumulum nūc poßidet arce.
Poſtmodo Tyrrhenum metimur naue profundū.
Subtrahitur ſubitò cœlum, & caligine ſolem
Obſcurante, dies mutata in tempora noctis.
Donec nos dubiosq; uiæ, oblitosq; locorum,
Mitior antiqui lux urbem miſit ad Anci, Oſtia opp.
Quà Tyberis uoluens flauā ſub gurgite harenā,
In mare cum multo ſonitu prorumpit Hetruſcū.
Vidimus hic clari portus quæcunq; ſuperſunt
Indicia, ingentem murum, ingentesq; columnas: Portus oſtiēſis
Quē non Sarracena manus, nō Vādalus atrox,
Gotthorumq; furor, Latia ſed præſul in urbe
Diruit, & latas æquauit uomere foſſas.
Fortè animi inde tulit nos ardor adire uetuſti Tuſculū op.
Mœnia Telegoni, fama celebrata Catonum.
Quæ prope uilla fuit Ciceronis tertia, claris
Decantata libris, qui nunc uerſantur in ore
Pectoribusq; hominū, æterni monumenta laboris.

Nunc iacet hac ipſa cum uilla Tuſcula tellus,
Albanus mons *Albano fundata iugo, deleta furore*
Romulidûm: quoniam fauiſſet Cæſaris armis
Teutonici, damnumq; dediſſet ciuibus ingens.
Haud procul Argolico peragentes omnia ritu
Sacra, cucullati celebrant templa ardua patres.
Auentinus mons *Hinc ad Auentini montem, tua Cæcule regna,*
Preneſte op. *Nomen ab ilicibusq; tenens Preneſte uenimus.*
Quo primùm diuæ, quæ nullo tempore, nullo
Certa loco perſtat, miramur nobile templum,
Pluribus in templo lithoſtrotaq; ficta figuris.
Deinde tot effoſſos tecta tellure meatus,
Qui finguntur adhuc Mariana cæde rubere.
Verrheſtis fl. *Proxima Verrbeſti fluuio, ſiluaq; relicta,*
Tibur opp. *Nos uia Tiburti feſtinos ſiſtit in urbe.*
Illa ſupercilio cliuoſi montis agreſtes
Fundit opes, quib. Alcinoi quoq; ſplẽdidus hortus,
Heſperidumq; fuit: non hic tam grandia ſaxa,
Pyramidum in morem quæ rupibus excinduntur,
Aſcendiſſe iuuat, quàm magno monte uolutas
Anio fl. *Contemplari Anienis aquas: ut præpete lapſu*
Fument, ac multa ſudent aſpergine cautes.
Templum fatidicæ conſcendimus inde Sibyllæ.
In deſcenſu aliud Iunoni (ut fama) ſacratum
Argiuæ, forma quoq; ſplendidiore, ſubimus.
Lucanus põs *Pons ſuperabatur Lucanus, Plautius olim*
Quem fecit, domitis Baſtarnis, atq; Scytharum
Gentibus,

Gentibus, Illyricoq́ ferens ex hoſte triumphum.
Aelia uilla dehinc multis oſtenſa ruinis,
Vrbis opus, uaria ſtructura & fonte ſuperba
Irriguo, priſcisq́ tenens par nomen Athenis.
Vnda ſalutares poſt offert Albula fontes, Albulæ aquę
Læſaq́ ab infeſto medicatur corpora ferro.
Tandem pons alius, dictus de matre Seueri Mammæus pons
Mammæus, feſſos Romanam mittit in urbem. Roma.
Quæq́ uiæ ambiguæ finem dedit, atq́ quietem,
Prolixæ impoſuit quoq́ iuſta ſilentia cartæ.

VI. Cal. April. Romæ,
M. D. XLIII.

ITER PATAVINVM, AD VAlerium Cordum.

CVm rurſus Pataui uiſendi cura ſubiret,
Corde, Machaonias iuuenis memorate per artes,
In Veietanum Roma peruenimus agrũ.
Iamq́ egreſſa fuit Baccanis proxima ſilua Baccanæ
Arſia, quæ lucis olim uicina Capenis, Lucus Capenus
Cũ Cremerã exiguũ properãdo reliquimus: amnis Cremera fl.
Hic erat, in tenuẽ eſt ſiccatus tempore riuũ,
Sicut & Hectoreus Troianã Xanthus ad urbẽ.
Hunc prope de Fabia perierunt gente trecenti,
Qui ſocijs auſi defendere uiribus Vrbem,
Pro patria atq́ ſuis ceciderunt fortiter omnes.
Tum ſaxis dictum de rubris, parte diei Mõterosſum.
Iam media, atq́ aliud cognomine Roncilionum, Roncilionum opp.

Sutrium op. *Vidimus oppidulũ, prope quod ſunt mœnia Sutrĩ*
Cyminus lacus *Antiqui, Latio quæ quondam cauſa triumpho.*
Mox Cymini cũ monte lacũ, quẽ dextera magni
Herculis, abſtruſo ſe tollere fecit ab antro,
Fixa ſolo uellens nodoſæ pondera clauæ.
Non dicam calidos fontes, & olentia ſulfur
Balnea, Baianis hic certat Thuſcia thermis.
Lacus Vadimonis *Vlterius lacus eſt, prope quẽ Romanus Hetruſcas*
Fregit opes, uſus belli melioribus armis.
Qui latera exeſus præcelſi grandia montis
Inſula natans *Stagnat, & inſtabili cui fluctuat inſula motu.*
Heſperijs Phœbo radios condente ſub undis,
Viterbũ op. *Præcipiti ingredimur poſitũ ſub monte Viterbũ,*
Germanũ quod habet non prima ab origine nomẽ:
Vetulonia opp. *Nam quondã hoc circa tenuit Vetulonia muros,*
Mæonijs habitata uiris, Lydoq; colono.
Hic feſſis molli cum iam recreanda quiete
Membra eſſent, epulas in noctẽ prorogat hoſpes:
Nec ſolum dulci fraudauit corpora ſomno,
Verùm mane locabat equos, uix terga ferentes
Arida, & hærentem detrita cum cute pellem.
Non bene præteritis per prata calentibus undis,
Ad Iunonicolas habitantes colle, ſuoq;
Faliſcum op. *Portantes ritu gentilia lina, Faliſcos*
Venimus, & Baccho felicia rura ſecantes.
Vulſinenſis lacus *Inde lacum, cuius Vulſinia littore quondam,*
Bis ſex Tyrrhenas inter caput extulit urbes,

Piſciſe-

Piſciferum, atq; oleis circundata pinguibus arua,
Et pendentis aquæ ſeruantem nomina terram, Aqua pendēs opp.
Tranſimus, fluuiosq́; duos: quorum Vrcius ipſis Vrcius fl.
Eſt tranſmiſſus equis, ſed pontes Prila per altos. Prila fl.
Vilia deinde loca, & cauponum luſtra, tabernas
Tam longæ tota fugientes luce diei,
Sub noctem uillæ cuiuſdam tecta ſubimus. Scala uilla
Hic autem præter ſolitum lautiſsima morem
Cœna datur, dantur certantia uina Falerno,
Non uno deprompta cado, neq; montibus ijſdem
Lecta, ſed ex uarijs quæ hinc inde releuerat hoſpes
Cellis atq; locis: tum potu epulisq́; refecti
Sternimur in lectis. & quamuis plurimus illam
Per noctem Boreas ſpirabat, non tamen aufert
Mollem importunus, licet eſſet parua, quietem.
Nam prius à cano quàm ſurgeret orta marito
Memnonis, & croceos proferret lutea uultus,
Nos in equis montem conſcēdebamus Oſennam. Oſenna mõs
Pòſt autem pedites tria millia repſimus ægri,
Clamoſus nobis quia lentè equitantibus hoſpes,
Pegaſeos uolucres irata uoce negabat.
Tum Boneconuentum pedites intrauimus: ingens Boneconuentum opp.
Tellus crimen habet, Germani morte notata
Cæſaris Henrici: quem quando uincere ferro
Impia non ualuit, uiolare eſt auſa ueneno.
Nec ſcelus hoc potuit monachi niſi fraude parare.
Mox in equis rurſus poſtquã Arbia frigida curſu Arbia fl.

Senæ urbs *Præterita eſt, altam Senæ ſuperauimus urbem,*
Blandus fl. *Delicias Italûm: cui flauis Blandus harenis*
Defluit, atq; rigat ſuppoſita roſaria colli.
Cui calidæ manant uenæ, tellure ſub ima,
Non Apono, Euganea qui feruet ualle, minores
Vſibus: in primis cerebro, neruisq́; ſalubres.
Hic ut corda uirûm non ſunt inimica Camœnis,
Externosq́; omnes digno amplexantur honore:
Sic quoq; non duris tribuit natura puellis
Ambroſiasq́; genas, & eburnea colla, comasq́;
Vel quales habuit Daphne, uel candida Iole,
Quamq́; Deûm tauri decepit imagine rector.
Vidimus hic ſedem Muſarum, & docta uirorum
Nomina, qui cultas paßim celebrantur ob artes.
Vidimus & Pario ſurgentia marmore templa,
Et certans operi, uel quo Preneſte ſuperbit
Arte pauimentum, et longo ordine Romulidarũ
Pontificum facies, Chriſtoq́; dicata & egenis
Tecta, quibus tota nil magnificentius urbe.
Stagia fl. *Hinc Stagiam, pontemq́; Peſæ, dictumq́; ab eodẽ*
Peſa fl. *Oppidulum, & Thuſci ſcriptoris nomine clarũ,*
Certaldũ op. *Certaldum, atq; Arni conſortem fluminis Elſam*
Arnus fl.
Elſa fl. *Linquentes, Elſam quæ obducit cortice ſaxi*
Quicquid apud fontẽ in liquidas proieceris undas.
Hinc ſine labe fluit, peregrinæq; inſcia lymphæ
Excipitur læti cupidis amplexibus Arni.
Per noctem uillæ fumoſæ non ſatis apto

Hoſpi-

Hoſpitio fruimur: tenebras noctemq́; fugarat
Lucifer, ad gelidæ pontem peruenimus Eræ. Era fl.
Ter madidi pluuia, ter ab ipſo ſole uiciſsim
Siccati, Alpheæ claram cognomine Piſæ, Piſæ urbs
Tantalidæ Pelopis deſertam pergimus urbem,
Quondam diuitijs & nobilitate ſuperbam.
Sed dum inſana ſuam petit ultra plurima ſortem,
Amiſit propria, & dominis nunc paret iniquis,
Vti libertate & rebus neſcia magnis.
Non tamen Aonides ceſſerunt inde puellæ,
Atq; metus ferri contra Martisq́; furorem
Integra ſceptra ſui tenuit Tritonia regni.
Altera templa ibi ſunt ingentibus alta columnis,
Hetruſcas inter gentes notiſsima fama.
Turris item, cuiuis operi æquiparanda uetuſto,
Aeria, inq́; unum latus inclinata, minansq́;,
Si procul aſpicias, alia plus parte ruinam.
Nec non quo placidam carpunt in morte quietem
Corpora, ſpe uitæ melioris, marmore ſtratus
Eſt locus, & multa cum relligione uerendus.
Præterea inſigni celebrandum fonte ſacellum,
Cuius lympha, Dei uerbo accedente, repurgat
Contractam prima maiorum ab origine labem.
Flumine mox Thuſco ferimur, rumore ſecundo,
Donec harenoſi rapidum ſulcauimus Arni Arni oſtium
Oſtium, & æquoreis luctantes fluctibus undas.
Deinde mari turres fundatas molibus altis

Proſpicimus: quarum tres ſulphuris igne, globiſq;
Diſiectæ, alitibus dant aſpera tecta marinis.
Labro portus. Occiduo tandem Labronem ſole ſubimus:
Quem portum fama maiorem accepimus, ac res
Ipſa fuit: nobis hic propugnacula uiſa
Hiſpanis circa muros ducentibus, atq;
Turris iter monſtrãs nocturnaq; lumina nautis.
Hinc ꝓcul oſtenſa eſt Chalybũ generoſa metallis
Ilua, Capraria, Oglaſa inſulæ. Ilua, tenensq; feris à capris inſula nomen,
Oglaſa præterea, conſuetaq; uiuere rapto
Corſica, Gorgonis. Corſica, et à clypeo quæ flauæ dicta Mineruæ eſt.
Mane rubẽte polo, & turbantibus æquora uẽtis,
Per loca plana, uiam Piſas tellure remenſi,
Atq; dies aliquot nolentes penè morati,
Anſeris fl. Auſeri, & accliuis ſuperato uertice montis
Luca urbs Legibus antiquis florentem & nomine Lucam
Poſtea peruentum eſt: hanc perluſtrauimus urbẽ
Templis magnificã, populo domibusq; frequẽtem,
Exiguamq; loci ſpacio, ſed diuite cenſu.
Vndiq; fœcundi circundant mœnia colles,
Atq; ſilex latas ornat quadrata plateas.
Comiter excepti, non mente auellimur æqua.
Peſsia fl. Peßia tum uitreis delabens molliter undis,
Bentinus lacus Inde palus Bentina, lacus nunc nomen adepta,
Viſa manũ ad dextram: ſupremũ Cynthius axem
Tangebat, cum nos in plana ualle tuemur
Piſtoriũ op. Piſtorium, dulci contraria monſtra quieti

Iſta

Iſta tulit tellus, & maxima damna potenti
Intulit Italiæ. nam barbara nomina primùm
Hoc audita loco, queis arſit noxius ignis
Irarum, nondum poſt tot delebilis iſtis
Secula temporibus. ſed quæ tam dira cupido
Vindictæ? quæ tanta animis abiectio? quæ uos
Heſperiæ proceres agitat crudelis Erinnys?
Sat letho ſunt miſſæ animæ, deponite agreſtem
Morem, nec uitam duri reuocate ferinam.
Trux decet ira feras: at præſtantiſſima quæq;
Natura, ad ſcelus & uindictam lenta uidetur.
Mœnia uix urbis nobis egreſſa fuere, (phis
Cũ ſubitò Vmbronẽ & Stellã, gratiſſima Nym Vmbro fl. Stella fl.
Flumina, et adſociũ properantes curſibus Arnũ, Arnus fl.
Liquimus: hic uallis longiſſima, qua nihil uſquam Vallis Florẽtina
Vberius campis, cui circumiecta ab utraque
Parte tot oppida ſunt, tot uillæ, tot loca Faunis,
Ruricolis, & Oreadibus, Genioq; dicata,
Vt citius numeres arentis corpora puluis
Exigua, & ſparſas bibulum per littus harenas,
Nomina quàm iſtorum percurras cuncta locorũ.
Diuidit hanc ipſam riguo Viſentius amne, Viſentius fl.
Quo traiecto altas monſtrat Florentia turres, Florentia urbs
Hetruſcis caput in populis, pulcherrima rerum.
Hic decora illius regionis, tertia templa
Marmorea, & nitidum ſacrato fonte ſacellũ eſt,
Cuius portæ auro fulgent, atq; ære coruſcant,

Antiquis

Antiquis plenæ hiſtorijs: non Iuppiter auro
In gremium Danaes ut minxerit, utq́ labellis
Tyndaridis mendax immerſerit oſcula cygnus:
Sed tener ut natus ſit paupere uirgine Chriſtus,
Et quæ diuino cecinerunt pectore uates
De puero, ueri perſonam hominisq́ Deiq́
Qui tulit, & lapſam reparauit morte ſalutem.
Proxima cui ſurgẽs de marmore turris ad aſtra,
Nobile opus, cui uix noua magnificentia quidquã
Par habet, & priſcis celebrari digna poetis.
Hæc ut magna, parum laudis tamẽ ipſa merẽtur:
Sed tot doctorum monumenta uetuſta uirorum,
Græcorum in primis, quorum permulta latêre,
Nondum excuſa tibi inuentis Germania formis,
Veridico nobis retulit Victorius ore.
Scilicet hæc uni Mediceæ gratia genti
Debetur, per quam ex Aſiæ Europæq́ ruinis
Seruati tot ſunt heroes, & addita diuis
Nomina, qui totam præceptis poſteritatem
Formarent, animosq́ rudes poſt fata docerent.
Quos ne Coſme premas, per te immortalia facta,
Per patriumq́ caput, per publica uota precamur.
Nos uerò ſtudijs & Muſis dedita turba,
Aeternis ueſtra inſcribemus nomina cartis.
Cætera quid referam, lautam uiſenda per urbem?
Ordine nam ſtructos uicos, camposq́ patentes,
Et pontes Arni deſcribere, Cæſaris arcem,
Stroza,

Strozarum Medicumq; domos, regalia tecta,
Patriciam ſedem: tum nil quibus extat Hetruſcis
Clarius in populis, ædes, ubi plurima turba
Viuit egenorum, & ſine ſumptu paſcitur ullo,
Ingenij maioris opus. Munione relicto, Munio fl.
Qui Florentinæ portas breuis alluit urbis,
Haud procul aſpicitur, ſeclis celebrata uetuſtis
Vrbs, à cœlifero quæ condita fertur Atlante. Feſulæ opp.
Hæc auium expoſuit linguas, & fulguris ignes:
Nunc eius curuo ſulcatur collis aratro,
Diuitibus plumbi qui uenis intus abundat,
Inq; breui ſpacio quæ ſunt effoſſa, reponit
Tempus, inexhauſti ſeruans alimenta metalli.
Vallis amœna, ferax poſt Mugellana recepit, Vallis Mugellana
Præteritusq; fuit Sebæ pellucidus amnis. Seba fl.
Hinc parua intrata eſt fabris urbs plena moleſtis Scarparia opp.
Paſſa malum, & motu quaſſata prioribus annis
Terræ terribili: ſed dum poſt prandia aditur
Iudex, ac lites intentat perfidus hoſpes,
Nubiferi interea cæca caligine montes Apēnini mōtes
Condūtur, labor auctus: iter nam præter iniquū,
Ac præceps, in nos imbres cœlumq; ruebat,
Fulguraq;, & rapidi miſcentes frigora uenti.
Et qui montanis Vatrenus creuerat undis, Vatrenus fl.
Mille locis ſuperandus erat: nam flexibus errat
Per uallem uarijs. cum ueſpere terra ſubitur,
Cui dedit exiguum mater Florentia nomen,

Fidentia op. *Veraq́ ſi memorant, olim Fidentia dicta eſt.*
Hic aptum hoſpitium qui quærit, fallitur, inter
Apennınicolas, ſimiles qui montibus illis
Quos habitant. ſolis primo cum lumine, montem
Scandimus, & nebula ſubitò probibente, nec illum
Mons ardẽs. *Qui luce emittit fumum, nocte emicat igne,*
Conſpicimus. duras cautes, ſiluamq́ malignam
Egreßis, poſita recreantur corpora menſa.
Bianorũ op. *Iamq́ Bianoreo retinens cognomen ab Ocno*
Oppidulum apparet: qui Thuſci filius amnis,
Cognato poſitos defendit littore muros,
Aeneæ ueniens comes ad Laurentia bella.
Sauenna fl. *Hinc ad arũdiferæ peruentũ eſt plana Sauẽnæ,*
Bononia urbs *Et per Felſineam placidus qui labitur urbem,*
Rhenus fl. *Feſſos lauit equos illimi flumine Rhenus.*
Contactum uix limen erat, portæq́ potentis
Terræ, à iucundis ſubitò reuerenter amicis
Excipimur, ſtudioq́ omni curaq́ iuuamur.
Viſæ nobiliumq́ domus, & templa deorum
Digna loco, & multis uix demonſtrata diebus.
Sed iam penè tenent iſtarum tædia rerum,
Nec tam tecta animos capiũt, quàm moribus atq́
Iuſticia, & rectis fundatæ legibus urbes.
Quas inter meritam tenet alta Bononia palmam,
Sceptra Theodoſius ſua cui ſubmiſit, & eſſe
Virtutis iußit doctrinarumq́ magiſtram,
Magnanimus uerè & ſapienti pectore princeps.
Hic

Hic eſt Germanos inter, mos optimus, illos
Queis Heliconiades amor & ſolatia Phœbus,
Vt ſua dent uni qui præſit nomina, ſeq;
Auxilia obſtringant ad mutua, opemq; ferendam.
Qua moti quandam pietate, hodieq; mouentur
Ipſi pontifices, auguſtaq; nomina Regum,
Quiq; probauerunt tam candida iura, probantq;.
Inde uigent moresq; boni, & concordia felix,
Creſcit honor patriæ, laus genti & fama paratur.
Hunc etiam Pataui dum nos inducere morem
Nitimur, illorum tulimus ludibria, qui ſe
Lege uolunt nulla, Cyclopum more, teneri.
Hic quoq; dū tumulis legimus perſcripta uetuſtis
Nomina, Cæſareū iuuenem Mutinenſibus olim
Adiunctum auxilio, captum per prælia, fulgens
Aes loquitur: cuius pro libertate daturum
Tortile Felſineos aurum circum undiq; muros
Promiſiſſe patrem nil iuuit: quattuor ille
Luſtris, dimidioq;, tulit non debita uincla,
Donec eum fatum melioribus intulit oris.
Bis ter flammiferum Titan circumegerat orbem,
Nos præteruecti piſcoſæ ſtagna Paduſæ, Paduſa lacus
Et lapſu audacis Phaetontis nobile flumen
Eridani, Veſuli quod manat origine montis. Eridanus fl.
Tum procul apparet latis Ferraria campis, Ferraria urbs
Non tam coctilibus, quibus eſt circūdata muris,
Non domibus, templis, non arce uijsq; ſuperba:
Quam

Quàm uatum ingenio, natiq; patrisq;, duorum.
Quos patria pulſos, gremio ſic fouit amico,
Dicere ut eſſe ſuos nequeat Florentia Strozas.
Herculis hic ſtructũ Ducis eſt Eſtenſis Aſylũ,
Nomine quem ſtatua populus decorauit equeſtri.
Delius hic uates quoq;, Theſpiadesq; puellæ,
Perpetuis ſacris, & feſta fronde coluntur.
Inſula ab Eridani ſinuoſo cingitur amne:
Vrbis opus, Ducis Alfonſi lætiſsima ſedes,
Cui nec Perſarum regis, nec Adonidis horti
Ceßiſſent, eadem ſi cura nepotibus eſſet.
Hac uiſa, & uiſo, qui multa factus ab arte eſt,
Monte, locisq; alijs, quæ cõmemorata per urbem,
Athefis, Padus, fl. *Continuata uia eſt, Atheſiq; Padoq; relictis,*
Rhodigium opp. *Ceu quendam referens illis regionibus Iſthmon,*
Rhodigium petitur, uarijs tibi cognite Cœli
In ſtudijs natale ſolum: hinc ſuperata beata
Planicies, almæ Cereris Bacchiq; uoluptas:
Quæ non antè ſuos habuit longiſsima fines,
Patauium urbs *Quàm Phygia aſpicimus, triplici circũdata muro*
Medoacus fl. *Tecta, & Medoacum flumen, notosq; penates*
Euganeos, culti loca nobilitata Lycæi
Fama, quod Cæſar Rufæ cognomine barbæ,
Felici auſpicijs felicibus extulit æuo.
Dux bonus, & ſapiẽs, qui fouit ſacra Mineruæ,
Nec minus eſt Martis ſtudijs operatus in armis.
Ille tuam Liui patriam, qui munere tanto

Auxerat,

Auxerat, ore tuo dignus ſcriptisq́; fuiſſet.
Nec mihi fas paucis perſcribere uerſibus, ortum
Antiquum, foſſas amplas, pomœria lata,
Patricij'ue artem, uel plumbea tecta palati,
Siue noui templi molem, molem'ue uetuſti,
Attila quas clades, quas ſæue Ecelıne dediſti
Heu urbi infauſtæ: ſed priſtina Carrarienſes
Damna, dein Venetus reparauit cuncta ſenatus.
Salue terra meis indulgentiſsima Muſis,
Quam, ſi non patriæ alterius reuocarer amore,
Optarem feſſæ portum requiemq́; ſenectæ.

Patauij, Cal. Iunij,
M.D.XLIII.

ITER CHEMNICENSE ad Volfgangum Meurerum.

QVæ prius emenſæ ſint terræ, quas'ue per urbes
Iuerimus, patrias quàm cernere cõtigit ædes,
Curarum conſors Meurere ô fide mearũ
Accipe: poſt dulces amplexus, poſt tot amica
Verba, datasq́; manus, ſtudiorum matre relicta — Patauium urbs
Vrbe Antenorea, nos Pluuicus excipit augens
Medoaci curſus. paruum hinc Muſonis ad amnẽ — Pluuicus fl. Muſo fl.
Venimus, & patriam tibi Totila barbare terrã,
Manat ubi placidus piſceſo flumine Silus, — Taruiſium urbs
Et miſcens ſocias Gagnanus uitreus undas. — Silus fl. Gagnanus.

D Poſtea

Blaua fl. *Poſtea cæruleæ linquentes aſpera Blauæ,*
Primolanum opp. *Prouehimur ſubitò Primolanum, Scalaq́; longè*
Scala arx *Monſtrat inacceſſas uno niſi tramite turres.*
Intrata eſt ſæuo nimium damnata rigore
Feltria op. *Feltria, Cæſarea quondam reprehenſa Camœnas*
Nondum ueſper erat, ſed nubem fecerat imber,
Cum Veneti imperij fines poſt ardua montis
Egreßis, rurſus ſtagnantia flumina noti
Medoacus lacus. *Medoaci occurrunt: cui Nereis, & pater ipſe*
Oceanus, Nymphæq́; adſurgunt æquoris omnes,
Quem propter magnus Patauina Lazarus urbe
Aonios aperit fontes, diuinaq́; morum
Ac uitæ præcepta, docens dignißima Phœbo,
Et Venuſine tuos æquans cantando libellos.
Nec procul illius caput, interrupta profundi
Stagna lacus: illa defeßis nocte quietum
Tridentum urbs *Præbuit hoſpitium, depreſſa in ualle Tridentum;*
Vidimus hic amplam profuſi præſulis arcem,
Artificumq́; manus multorum, operumq́; laborem,
Et luxum in tectis, non illo nomine dignum,
Officioq́: licet nihil iſtis omnibus actum eſt.
Nam qui tam inſanis erexit ſumptibus aulam,
Ipſe iacet lutea non cognoſcendus in urna:
Heroes inter numerandus iure beatos,
Si tanta cura, & tam magni pectoris auſu,
Chriſticolûm in terris ornaſſet uiuida templa.
Athesina uallis. *Mox Atheſis uallē, ſparſasq́; in montibus arces,*
Salurnū

Salurnum, & dictã Neomarchæ nomine terrã Salurnũ arx.
Liquimus, alterius media iam parte diei. Neomarchã opp.
Externa petimus tum plenum merce Bocenum, Bozenum
Quod fœcunda Ceres placido deſpectat Olympo,
Nobilitatq; ſolum Campana fertile zea.
Aeſacus hinc uaſto per cautes murmure labens, Aeſacus fl.
Præteritus, rapidiq; ruentes montibus amnes,
Brixinaq;, antiquum nomen (niſi nomina fallunt) Brixina op.
Sublauionis habens: quid enim nõ tempora mutãt?
Regna ruunt, pereũt gentes, nec nomina mirum
Mutari, aut cadere, aut rebus ſuccedere priſcis
Sæpe nouas: & nos aliquid neſcire locorum
Concedent, quibus Aeneas aut Inachus auctor.
Quis uerò argenti uenas in montibus illis
Eruit inuentas? quas nunc Stercingia tellus Stercĩgum opp.
Suaciacis ſimiles gremio de diuite fundit?
Comiter hic habiti: nec enim gens aſpera cultu, &
Moribus, Alpinis quamuis in montibus erret,
Viſa fuit: magnis mox imbribus atq; graui auſtro,
Scandimus aerij latera ardua Pyrenei. Pyreneus mons.
Incertum Hiſpanis an nomen traxerit ille
Montibus, aut alia qua ſit ratione uocatus:
Huic niue tincta coma, & glacie riget aſpera barba.
Rurſus in arua fuga ferimur, ualleſq; profundas
Sicanio ueluti deprenſus in æquore nauta,
Cum Boreas, Euruſq;, freto fera prælia miſcent,
Fluctibus ad cœlum modò tollitur, & modò ſeptus

Molibus undarum, manes deſertur ad imos.
Hic poſt longa duo congreſsi tempora fratres,
Carolus Heſperijs uictor, Ferdnandus Eois,
Cum patrijs cuperent propellere finibus hoſtem
Iſmarium, atq; Ducum longas componere lites.
Steinachium opp. *Poſtea Steinachium, Matreioq;, parua locorum*
Nomina prœterita, at nō planè incognita priſcis.
Matreio op. Oempons urbs *Donec Iulæi Pontem peruenimus Oeni,*
Quā ſemper nebulæ, et malus urget Iuppiter ur-(bē
Attamen egregijs tectis, aulaq́; decoram:
Curia conſilio patribus quæ facta uerendis,
Aurato latè reſplendet fulgida tecto.
Milda pagus *Non procul inde Ducum ſurgentes ære coloſsi*
Auſtriadûm, & longo uictores ordine Reges:
Quos ſi fata uiros in tempora noſtra tuliſſent,
Non tot regna ſuis deleſſet Barbarus armis,
Thraciaq; ante ipſam fixiſſet caſtra Viennam.
Poſtera rore leui uirides Tithonia campos
Cirellum pagus *Sparſerat, ad ſcopulum curſu peruenimus altum:*
Hic ubi ſectatus ter maximus Aemilianus
Alta in rupe capras, finiſſet turpiter æuum,
Ni Deus ad maiora uirum ſeruaſſet, opemq́;
Auxilio agricolæ penè ipſa in morte tuliſſet.
Progreſsi inde uiæ modicum miracula ſancta
In pago Sehefelde tuo, monſtrauit ad aras
Sehefeldum *Sacrificus, duro manuum ueſtigia ſaxo.*
Hæc etſi quæſtus (quid enim non efficit aurum?)

Prodigioſa

Prodigioſa nimis, uerıq; expertia finxit,
Diſce tamen moderari animis, cõtemnere nullum, "
Quiſquis es, atq; homines alios reuerenter habeto. "
Excipimur lauto clementer ab hoſpite Inutri, Inutrium.
Implemurq; boni Bacchi, pinguisq; ferinæ.
Iſara mox Boerum per fines, atq; Loiſſa, Iſara fl. Loiſſa fl.
Alpinis rapidi currentes fontibus amnes
Traiecti: inde lacus cui nomen Coccherus indit, Coccherus
Et mons & fluuius, dextra eſt à parte relictus. lacus.
Quid memorem paruam, ſed priſci nominis urbem
Parthanũ, irriguæq; Ambræ uiridiſſima Tẽpe? Parthanum oppid.
Aut quod pulchra Lyci reſonãtis flumina ꝓpter Ambra fl. Lycus fl.
Altera Theſſalico tempe digniſſima Pani? Schonga op.
Quæ non una tenet, uelut Itala littora, Circe,
Sed tres in iuuenum iuratæ damna ſorores,
Eumelis, & Glycere, & flauo Charieſſa capillo,
Monſtrantes pictis inſignia mille tabellis
Pendula parietibus, ceu capta ex hoſte tropæa.
Hic riſum adueniens mouit prandentibus hoſpes.
Namq; foro turdos uno uix aſſe coemptos,
Lina ferens, captos à ſe iactabat, ea arte
Nos retinere parans. hinc per dumeta malignũ
Continuamus iter, donec cum mœnibus urbem Landsbergũ opp.
Humani altricem populi proſpeximus, in qua
Dulcis aquæ fons eſt, ornans urbemq; forumq;.
Landsbergi portas egreſſis campus obitur,
Nõ qualis Tiberinus erat, uel ad Elidis urbem,

Sed maior ſpacio, atq; ad ludos aptior omnes,
Siue rotis, uel iturus equo, uel ludicra ſumis
Lyci campus Arma pedes, cymba'ue Lyco decurris aperto:
Siue animus, Martis totas effundere uires.
Non cæſi hoc docuit clades triſtiſsima Vari,
Sed fracta Hunniadum Germano milite uirtus,
Pannoniæ & fuſus Sueuis exercitus armis.
Auguſta Vindelicorum Poſt hunc aſſequimur, quã Rhetus cõdidit urbẽ,
Extulit Auguſtus, iam nomine gaudet utroq;
Vindelicæ caput, & nunc unica gloria gentis.
Nõ memorabo domos, nõ ſplẽdida tecta potentũ,
Non una tot in urbe Midas: non turris ad altæ
Frigidulis undis eductum culmina fontem.
Non in quo proceres tumulo de rebus agendis
Conſultant, Phariæ quondam loca ſacra iuuẽcæ.
Non fora, nõ tẽpla, et præclaros cõſulis hortos,
Ornatumq; recens monumentum fortis Othonis.
Nõ dicam, poſuit quas diues Fuggarus ædes,
Hoſpitiumq; laremq; uiris, quos cana ſenectus
Inualidos premit, aut inopes grauis urget egeſtas.
Non quibus à claro iam Bibliotheca ſenatu
Sumptibus extruitur. curſus hic ſiſtat Apollo,
Non capit anguſtũ tantæ urbis pondera carmen.
Cynthus, Virdo, fl. Hinc tenues campis riuos, Cynthumq; paluſtrẽ,
Virdonemq;, aliosq; obſcuri nominis amnes,
Longa referre mora eſt: properãtes, ultimus olim
Danubius fl. Excipit imperij Romani terminus Iſter,

Qui

Qui centum populos, & magnas alluit urbes,
Abnobio per plana iugo, tot ab amnibus auctus
Euxinum irrumpit bis terno flumine pontum,
Cornuaq; in limo frangit ſeptena paluſtri.
Primum Alemannorũ coluit quẽ Martia pubes,
Poſt frameam portans in prælia Sueuus acutam,
Vinclorum impatiens, & libertatis amator.
Inſula cum rapido quam cingit Bernicus Iſtro, Bernicus fl. Donauerda opp.
Lene dat hoſpitium, & iucundæ gaudia noctis,
Cantus & choreas, ſed non ad barbiton, ullam
Aut citharam, uocem ſed ſaltabatur agreſtis,
Augentis riſum non triſti fronte puellis.
Inde ædem monachis cultam tranſiuimus, in qua Caſſa monaſt.
Curatos uideas, pinguesq; abdomine uentres.
Id ne Lycoſtomios comites uoluiſſe putandũ eſt,
Cũ facerent tantos in tecta hæc ſplẽdida ſumptus? Monhemiũ opp.
Hoſpita Monhemij cum prandia lauta dediſſet,
Auſa uiris certare mero, atq; immania poſcens
Pocula, penè fugam dare fecit Amazonis omnes.
Proxima nos uia fert Alemannũ ad flumẽ, et urbẽ Alemãnus fl. Vueiſſenburgum urbs
Noriciam, niuea cognomen ab arce trahentem.
Ad quam Pipini quondam fortiſſima proles
Carolus, ingentem magno molimine foſſam
Ducebat, fluuiũ hunc ut cum ſuperaſſet, & illum,
Qui fuerant medij, Rhenum coniungeret Iſtro:
Grande opus, & cuius locus hic ueſtigia ſeruat.
Suabacchum Cereris laudatum munere potus Suabacchum opp.

Noriberga urbs
Retro abit, excelſas urbs mõſtrat Norica turres,
Qua non Germanis eſt ulla celebrior oris,
Seu leges ſpectes, & ſancti iura ſenatus,
Et ſic unanimi uiuentes fœdere ciues:
Siue tot artifices claros, æquandaq́; priſcis
Ingenia, & uarios iuuenum ſenumq́; labores.
Sed ne nos humili minuamus carmine laudes,
Mæonio uati dicendas, contrahe frena
Muſa, nec Heſiaco te credas dicere plura
Poſſe ſene, aut Frãco, ueterũ qui primus honorẽ
Daphnea meruit uiridem de fronde coronam.
Hic aliquot ſoles cum duxiſſemus, amicis
Quam potuere moram nobis facientibus, imbre
Vorchemum opp.
Vorchemum madidi petimus, noctemq́; moramur.
Vorchemum, primis quo cunis uagijt Heltus,
Multorum ſtudijs natus, doctusq́; bonusq́;.
Pegneſus fl.
Excipit hinc rurſus Pegneſus, Noricus amnis,
Mutato gaudens dici Radiantia uerbo.
Inde Berengarij cantatam tendimus urbem
Paberga urbs
Exilio, uel dictam auium de uoce Pabergam:
Vel de Saxonica ius illi dante puella.
Hæc ſpacio inferior nulli eſt, uel ciuibus, urbi
Finitimæ, atq; alti ſublimis culmine templi,
Impenſis tantis Heinricus fecit id olim,
Vt cultus uerbi diuini in gente maneret,
Exempla et memores celebrarẽt ſancta nepotes.
In primis Ioachime tuo nunc nobilis illa eſt.

Ingenio,

Ingenio, liquidas ad nos qui Phocidis undas
Trāſfers, et Graias trahis ex Helicone ſorores.
Iam ſatis, & quantum uiſum fuit, urbe morati,
Nuda, nec alta illum naſci uirgulta per agrum
Cernentes, flexasq; comas, tranſuerſaq; lapſu
Brachia multiplici radicis: nunquid ea illa eſt
Nota (aio) radix, alijs non cognita in aruis,
Eſt nomen quæ de dulcedine nacta Pelaſgum?
Piſciferi porrò delabimur ad uada Mœni, Mœnus fl.
Qui fluit ex altis gemino de fonte Nariſcis, Nariſci pop.
Ante hac Francorum limes, quàm plurima uirtus
Illorum externas gentes ſubiecerat armis.
Longius euecti, Coburgi uidimus arcem Coburgum opp.
Illuſtrem, atq; arci ſubiectam intrauimus urbem.
Hoſpitis hic nobis animus uultusq; benigni
Defuit: Eisfelda tractamur lautius urbe. Eisfelda
Hinc Hermæ petitur ſacratus numine quondam Irmenkirch.
Lucus, adhuc ueteris retinens ueſtigia templi.
Huius ſacra Dei coluere Tuiſcone nati,
Cultricesq; illi ſtatuerunt urbibus aras,
Signaq;, Cecropiæ quot non uidiſtis Athenæ.
Hoc luco fama eſt magnos arſiſſe tumultus,
Exciret miſerum cum pubes ruſtica bellum,
Nobilium imperiū et dominorum iuſſa recuſans.
Poſtea decliuem poſt montem, ualle relicta Saxanguſta arx
Anguſta, impoſitam ſaxo conſpeximus arcem,
Et denſam arboribus multo ſudore Semanam Semana ſilua

 Scandentes,

Scandentes, crebrò torquemus lumina retro.
Eſt domus in media parua atq; incondita ſilua,
Fœmineo incertum quare de nomine dicta:
Tardius hanc Phœbes exorta luce ſubimus,
Amiſſos fruſtra ſocios per uota uocantes.
Mane metalliferis argenti cognita uenis
Ilmena op. Ilmus fl. Ilmena præterita eſt, muſcoſo nomen ab Ilmo
Terra tenet: doctus Pelignis æmula faſtis
Carmina Stigelius Ilmi meditatur ad amnem.
Turingia Iam lætos aperit Turingia fertilis agros,
Hieras fl. Quos rigat arua fluẽs per pinguia lẽtus Hieras.
Arenſtadium opp. Iuſſit Arenſtadij nox tum uicina manere.
Erfurdia urbs Orta dies adeò, ualidos Erfurdia muros
Oſtentat: ſpacij quæ tantum amplectitur una,
Quantum uicinis non in regionibus ulla,
Magna potensq; licet. uerùm ſunt mœnia nulla
Firma ſatis, quamuis ſint ære adamãteq; ſtructa,
Si leuis inſanos uexet diſcordia ciues.
Quæ ſi Romanas euertit ſedibus arces,
Sol quibus imperium non uidit maius in orbe,
Quid miſeri tutum uobis erit? heu malè rixas,
Irarumq; alitis ueſtra inter uiſcera flammas.
Hoc uitate nefas, & uobis flumina lactis,
Veſtros inter agros, & flumina nectaris ibunt.
Inuentis illic ſocijs, de corde fugata eſt
Triſticia. hinc uacui magnã loca clara per urbẽ
Circum imus, celſamq; arcem, celſoq; locata
Templa

Templa iugo, atq; auro ſplendentia tecta micante
Aſpicimus: nec non hominum cognoſcere mores
Delectat ſine fraude rudes. at non ſine magno
Cernimus Aonium gemitu cecidiſſe Lycæum.
Cuius ſi ueteres rurſum inſtauraret honores,
A' gratis eſſet nomen latura Camœnis.
Luce ſequente lacum Cycnæũ, et mœnia parua Cycnæus lacus
Ambuſtæ Coledæ, nondum reparata uidemus. Coleda op.
Arx antiqua manet, ſilua hinc & montibus, inde Beichlingum arx
Planicie, & fuſis latè circundata campis,
Nomine Beichlingũ: quæ perdita Cæſaris armis
Heinrici, nomen retinentis in ordine Quarti,
Et tentata iterum, ſceptris potente Rodulpho,
Captaq; præterea, & ſpoliata prioribus annis,
Cum furor Arctoo ſæuiret ruſticus orbe:
Incoluere loci comites de nomine dicti,
A' patre nunc et auo Vuerterus poſſidet illam,
Ingenioq; ornat: poſt meſſes quinq; receptus,
Emenſa Italia, laribus requieſcit amicis,
Me quoq; cum patriæ uiſendi tangeret ardor,
Proxima quæ à prima fuerat ſum luce profectus
Accedens Steinum (quanquam propiore licebat Steinum arx
Ire uia) ſedem Vicelebæ gentis auitam:
Salſum ibi guſtaui fontem, lapidisq; nitentis
Collegi cruſtas, imitantis Latmia uultus
Nocte tuos, ideo ſpeculi de nomine dicti.
Poſt hæc anſatas Sebergi inquirimus ollas Sebergus mons

Montis,

Montis, uti perhibent, Pygmæis uaſcula, quondã
Triticeas colerent dum terras, fortè relicta.
Cornuaq; immanis manibus tractauimus uri,
Sed carie corrupta, imisq; reperta cauernis
Saxi, dum reparant arcis fundamina priſcæ.
Hoſpitio & bonitate uiri detentus amici,
Qui iuuat afflictas hoc duro tempore Muſas,
Apolleda uilla Cœptas carpo uias, dictamq; ab Apolline uillam
Cum ſocijs uenio, quos tum comitabar euntes.
Sala fl. Permenſa inde Sala, Miſnenſis panditur ora,
Qua patribus parte eſt Oſtlandia dicta uetuſtis.
Dreiſig uilla Accepit, cui terna dedit Victoria nomen.
Hic nox, & mediæ pars eſt conſumpta diei.
Citium opp. A dextra Citium linquentes, fortè ſubimus
Pega opp. Inde Pegam: nõ magna quidẽ, uerũ optima terræ
Fertilitate loca, & frumento ditia rura.
Hic fortaſſe potes tumuli meminiſſe Viperti,
Audacis iuuenis, cuius fuit inclyta Marte
Dextera, conſilijsq; idem nec inutilis auctor
Creditus. hic dicta ſocijs de more ſalute,
Solus iter pergo per olentes ſuauiter agros
Auricomante croco: cedas nunc Coryce, cedat
Cyrene, eſt ſua Germanis quoq; gloria campis.
Lipſia urbs Iam propè ueſper erat, nec lõgum Lipſia uiſa eſt:
Quam ſi propter opes laudarẽ, & ſplẽdida tecta,
Atq; puellarum formam, iuuenesq; ſuperbos,
Omnibus & nota, atq; alijs cantata referrem.

Quod

Quòd præclara uiris, Muſas q; honorat, amatq́;,
Eximium decus eſt: & tanto plura meretur
Præmia, res quanto uincit ſapientia uiles.
Eſt excelſa domus, Grimanæ proxima portæ,
Hanc Epicure tuæ coluit turba æmula ſectæ.
Nunc dux Mauricius meliores uertit in uſus,
Præmiaq́;, atq; amplos congeſtæ frugis aceruos
Addidit, & iuuenum ſtudijs Chriſtoq́; dicauit.
Iamq́; ibi Borneri ſtudio, cui publica curæ
Res etiam antè fuit, multis ex urbibus aucta
Bibliotheca loco celebri claroq́; paratur.
Hic quoq; dum noti luſtramus ſingula templi,
Repperimus malè cæſe tuũ Dicemanne ſepulcrũ,
Tyrrhena titulum cui Dantes exul ab urbe
Condidit, atq; notis factum ſignauit Hetruſcis.
At nos cogebat Philyræum morbus Eliſtrum Eliſter fl.
Effugere, in totam diffuſus peſtifer urbem. Ilus fl.
Non tamen exigui uada cæca effugimus Ili,
Qui me penè ſuis incautum perdidit undis.
Venimus oppidulum Fontis de nomine dictum, Fonteia opp.
Ad dexterã Lucca eſt, ꝓpe quã Fridericus, iniq Lucca opp.
Multa ferens commiſſa patris, fortiſſimus heros
Proſtrauit Sueuas Miſnenſi Marte cohortes,
Et ſibi Cæſareas Aquilas dare terga coegit.
Mox flumẽ Vira, et reparatũ pace Frobergũ, Vira fl. Frobergum opp.
Nam quondam hoſtili ſublatum funditus igne. Cora opp.
Tum muros arcemq́; Coræ, & te Mulda iacẽtis Mulda fl.

Tangen,

Peniga opp. *Tangentem Penigæ portas celerando reliqui.*
Caſcus mõs. *Hinc urbs Cæſareis Caſcũ prope cõdita montẽ*
Auſpicijs, fluuij prӕterlabentis adepta
Chemnicium opp. *Nomen, Chemnicium nos excipit alite læto.*
Hæc nũc ingenio Agricolæ celeberrima magno,
Qui pulchrum conſcripſit opus, terraq́; ſub alta,
Dædala quod natura tegit, caligine merſum
Obſcura, doctorum oculis proponit, ut antè
Pondera reſtituit: nunc reſtituiſſe putatur
Artem Veſalius, quæ corpus & intima membra
Rimatur, uitæ diuina inuenta tuendæ.

Chemnicij, Cal. Octob.
M. D. XLIII.

ITER ARGENTORATENſe, ad Valentinum Grauium.

Qvi mihi chare Graui, primos numerãdus (amicos
Inter eras, poſtrema mei cape dona labo-
Et ſi fortè uacas, quo ſidere, quó ue profecti (ris.
Auſpicio, atq; uia Trebocum ſimus ad Ellum,
Quà ſua cum uiridi coniungit flumina Rheno,
Perlege. Tempus erat, tumidas quo uinitor uuas
Preſſat, & æquoreis cum piſcibus occidit Argo.
Helmæ pons opp. *Nos Helmæ pontem primùm cum fratribus ire,*
Cauſſa animi, placuit Vuertero: ea uilla dicata eſt
Nymphis, Arcadiæq́; deo, pulchrisq́; Camœnis.

Hic

Hic quoniam nobis non abnuit uſq; morari,
Non lepus in campis, nō ales in aere tutum
Carpſit iter, timuitq; ſuo ſibi flumine piſcis.
Pòſt iter ingredimur Beichlingi ſede relicta, Beichlingum arx.
Suauiter in ſtudijs ubi totum uiximus annum,
Antè tamen ſuperos his uerbis penè precati:
Hanc rege Chriſte uiā, quam nūc uirtutis amore
Suſcipimus, comitemq; fidelem cœlitus adde,
Qui nos incolumes ducat, uitamq; gubernet,
Ac ſtudia, & patrijs reddat feliciter oris.
Egreſſum iam limen erat, mox Loſſa relicta eſt, Loſſa fl.
Et ripam effuſis ſuperans ſæpe Vnſter habenis Vnſter fl.
Anguſtam, tacitoq; ſecans Tempe aurea curſu.
Inde lacus liquidis ſortitus nomen ab undis
Leucius, exiguoq; leues quæ tramite tophos Leucius lacus
Helba uehit, ſociatq; breui ſua flumina Clingæ. Helba fl.
His ſua dona locis pariter Bacchusq; Ceresq; Clinga fl.
Oſtentant, & ditat Iſatidis herba colonos,
Puniceoq; crocus genialis ſpirat in aruo.
Veſper erat, nos Heilūga ſumus arce recepti, Heilūga arx.
Perpetuam hac pietas legit & concordia ſedem.
Quattuor una domus fratres, eademq; uoluntas
Omnibus ac ſtudium, regere & parêre uiciſsim.
Vix in Amycleis geminis quod Græcia quēdam
Perſuaſit populis, hoc credat tempore nemo.
Tum Salzæ muros, & eodem nomine flume Salza opp.
In pluuia prætervehimur, montemq; uidemus

Horri-

Horriſonus mons — *Horriſonum, celebrem quem fecit fabula uulgi,*
Neſcio quẽ Geniumńe loci, uel ab æthere Dirũ,
Tænarióue herebo, latebroſis condier antris,
Qui fido admonitu, ne quis fortè inſcius intret
Terrere, & uentura ſolet narrare pericla.
Neſſa fl. — *Ventũ hinc ad Neſſæ fluuiũ, atq; in uallibus urbẽ*
Iſenacũ opp. — *A ferro dictam uulgo, ſed ab Iſide doctis,*
Quam coluit framea committens prælia Sueuus,
Conſtituens illi ſiluis ac montibus aras.
Vartburgum arx. — *Imminet arx urbi, madidos quà reſpicit auſtros,*
Reginæ ſedes, quæ ſceptra decusq; caducum
Quodcũq; orbis habet, præ Chriſti ſpreuit amore,
Vtq; miniſterijs inopum ſtudioſa uacaret.
Horſela fl. Ella fl. Sula fl. Vella fl. — *Horſela & Ella dehinc, tenui cũ flumine Sulæ,*
Atq; bis Vella tribus maior, uix nomine digni,
Nec rarò ignoti proprijs cultoribus amnes,
Poſt tergum colles inter uallemq; relicti.
Faccha opp. Vuerra fl. Vnder fl. — *Veſpere conſpicimus fumoſæ mœnia Facchæ,*
Ac quæ Vuerra ſuũ cõſortẽ amplectitur Vnſtrũ,
Sed minimè talem, qualis Turingicus exit,
Plana ſecans, ſociæq; Salæ ſua flumina iungens.
Concuſſi curru, parua diuertimus urbe.
In tota quidquid pinguis dedit hoſpita cœna,
Anſer erat: menſis poterat qui rarior eſſe,
Rarus erat rigidis per dura cubilia lectis.
Mane graui in nebula ſurgẽtem cernere Phœbũ,
Quamuis luce procul montes feriebat acutos,

Vix

Vix licuit, donec perrupta nube ſerenum
Exeruit uultum, & claro micat igneus orbe.
Inde Caballinæ ſurgebant culmina uillæ, Rosdorfium
Hic ubi collectis ſtruxerunt ſumptibus arcem arx.
Agricolæ, tutamq́; tenent, & parta reponunt,
Præſidium dubijs, ornamentumq́; ſecundis.
Gens ipſa exercet montes, & uomere ſaxa
Frangit, opesq́; parat pexo ſibi fœmina lino,
Educet ut duros communia pignora natos.
Vt montana pij ſunt templa relicta Gebulſi,
Ad campum lentæ propius peruenimus Hunæ. Hunæfeldum opp.
Iam merſurus erat ſua Cynthius ora profundo, Huna fl.
Altaq́; cœruleo ſplendebat ſilua colore,
Atq; rubore polus decliuem pinxerat axem,
Nos Fuldā ingredimur, mirati templa, rotamq́; Fulda opp.
Auream, & Ideæ reſonantem ſiſtra Cybeles,
Et ſculpta in gemmis ueterum pia facta parentum.
Heu quantum à priſcis hæc diſtant ſecula ſeclis.
Nam non ſacrificos hac ullos uidimus æde,
Sed Tbuſci turbam uici, mediæq́; Suburæ.
Pòſt ſilicis ſuperata uia eſt, occluſaq́; ſilua,
Et uentū ad tenues quos tangit Kinzìga muros. Schluchter opp.
Hoſpitis hic bonitate tamen, uultuq́; benigno Kinziga fl.
Excluſus labor eſt, & nox iucunda ſecuta.
Ante Stenam ſilua eſt, & fons puriſsimus ante Stena opp.
Vuertheimum: hoc plano campo, iacet altera colle, Vuertheimū opp.
Oppida parua, ſacrā Bromio Cererìq; Gelhuſam Gelhuſa.

Imperijq; urbem petimus, uotoq; potimur.
Dumq; fora & templũ luſtramus, fortè querelas
Fundentē legimus Chriſtum, et ſic ore loquentē:
,, Sum lux, nemo cupit talem cognoſcere lucem.
,, Sum uia, noſtra tamen ſequitur ueſtigia nemo.
,, Sum pius & placidus, nemo audet fidere nobis.
,, Sum rerum cœliq; potens, me nemo ueretur.
,, Sum uerax, nemo ſed dictis admouet aurem.
Poßidet hic amplas animis concordibus ædes
Libera nobilitas, & magnis ſæpe timenda
Principibus: tam non trepidè ſua iura tuetur.
Cattorum montes. Hinc meliore uia Cattorum ex montibus altis
Hana opp. In planum euecti, uallatam uidimus Hanam,
Auget ubi Francũ Fuldēſis Kinzīga Mœnũ.
Francfordia urbs. Mox turres offert Francfordia nobilis altas,
Vrbs decus imperij, qua primos Cæſar honores
Accipit, & titulum regni ſceptrumq; reportat,
Lignea tota tamen, nec claris ſplendida tectis,
Sed claris ſpecioſa uiris: huc ſæpe Camœnas
In ſua tecta trahit facunda uoce Micyllus,
Suſpenſasq; tenet Phœbeo numine plenus.
Saxenhuſia opp. Hic mihi Saxonicas aduerſo in littore ſedes
Cernere non ſocij, ſed nox ſpaciumq; negabant.
Quàm uellem præſens etiam tu fortè fuiſſes,
Cum nos ad cœnam tempusq; hoſpesq; uocarent.
Scindebantur enim ſtudia in contraria cuncti,
Vt fit, cum mentes caluiſſent, cumq; loquentem
Solli-

Solliciti audirent, quid ſæuus Turca pararet,
Quiq; Dei templo & Romanæ præſidet urbi.
Magnanimi quidam laudabant Cæſaris acta:
India cui dederit, cui tentata Africa nomen,
Et ſedata armis iam Gallia, ſitq; daturus
Euxinus tandem Nili cum flumine pontus.
Quæ licet acciperet non gratis auribus hoſpes,
Poneret & uilis Lenæi munera, Gallum
(Ignoſcat Cæſar) pleno laudauimus ore:
Tunc factidus erat, tunc omnia dicta probabat,
Triſtia moroſæ deponens nubila frontis.
Altera lux defert turritæ ad mœnia Hoeſtæ, Hoeſta opp.
Ad quam Nida ſecans fœcundos leniter agros Nida fl.
Miſcetur Mœno, et placido caput occulit amne.
Hinc ad uitiferos Hochemi tendere colles Hochemum opp.
Pergimus, & dictum Caſtelli nomine uicum, Caſtellum opp.
Oſtia tangentem flaui placidiſsima Mœni. Oſtiũ Mœni
Nõ mendax loquitur Latias hoc fama cohortes
Conſediſse loco. teſtantur plurima ſigna
Sub terris inuenta, & priſcis ſculpta figuris,
Quarum res geſtas & munera littera monſtrat.
Tranſmiſſo Rheno præclaram tangimus urbẽ, Magunciacũ urbs.
Cui Magus atq; Ciæ torrens, coniuncta dedêre
Nomina, dum Gallis regna immutata manerẽt.
Vidimus hic grandẽ Glandis cognomine molem,
Romani Druſo quam conſtituiſſe feruntur,
Cui mortem & nomẽ uictrix Germania fecit.

Quid referam inſignem diuini pectoris artem,
Scriptos antè manu, nunc ære excudere libros,
Iſta quæ primos ortus inuenit in urbe?
Hac nihil utilius dedit ingenioſa uetuſtas,
Quamuis inuentis lætetur Græcia multis,
Atq; ſuum nobis terra Itala iactet acumen.
Quis uerò neſcit paruum intra mœnia collem?
In quo ſi tergo iaceas uultuq; ſupinus,
Suſpenſam cerni quaſi in ipſis nubibus urbem?
Res mira, at credenda tamen: ſed dicere cauſſam
Materia ipſa uetat, iamq; aurem uellit Apollo.
Hic Academiam non eſſe in flore, dolendum eſt,
Exilium & caſtis indici turpe Camœnis:
Cum tamen interea tot corpora pigra ſaginet
Luxus, & haud illos congeſta pecunia in uſus.
Oppẽheimũ opp. *Inde Oppenheimum progreſſi naue, quod olim*
Rufiniana fuit, uel quod Bauconia dictum,
Nomẽ enim in dubio eſt: nã noſtri munera nũquã
Muſarum, at duri tractarunt prælia Martis,
Nemoq; res ſcripſit, fecerunt fortiter omnes.
Hinc tot facta patrum, tantorũ & origo locorũ,
Tot ueteres ritus, Lethæa nocte ſepulti.
At puto tempus erit, cum nulla gloria gente
Noſtra minor, quæcũq; æuum coluere per artes,
Seu quæ pace uigent, ſeu quæ dominãtur in armis.
Iam propè uilla fuit, qua poſt curuamina longa
Rurſus iter ſolitum leni tenet agmine Rhenus.

Hinc

Hinc ad Vangionum nos curſus detulit urbem Vormatia urbs
Magnificam, eximijq; ſoli, rerúmque feracem
Omniũ, at exhauſtã populo tamẽ, inq; frequẽtem,
Qua, ſi iã (quid enim hæc uetat et meliora precari?)
Diſcordem uictor componet Carolus orbem,
Aeternum cunctis celebrabitur inclyta ſeclis.
Poſtea Obersheimo poſt prandia in imbre relicto,
Quæ notat Argolica pugnãtum uoce cohortem, Obersheimũ opp.
Proxima Spira fuit: ueteri de nomine lis eſt,
Sed certum fortes illam tenuiſſe Nemetes: Spira urbs
Ampla loco, tectis ornata, auguſtaq; templo,
Quod ſex Cæſaribus tribuit cõmune ſepulcrũ.
Hæc nunc Imperij totius iura tuetur,
Et rigidam Minos hic uerſat, & Aeacus urnã.
Inde paludoſum campum, Rheniq; fluenta (nem, Graba arx
Trãſgreſſi, ad Grabã, et Vincæ peruenimus am Vinca fl.
Principis ingreſſi florentia rura Badenſis,
Maioresq; eius qua cæperat arce, Rupertus
Cæſar ad imperium reuocans non iure rebelles,
Mulbergo excipimur, ſub ſera crepuſcula noctis. Mulbergum arx.
Poſt Albæ riuum confeſtim ſe breuis offert Alba fl.
Silua dicata feris, trepidus qua ſæpe fugaces
Faunus Hamadryades latebras intrare coegit,
Fonsq; uia poſitus, placidis balantibus unda.
Deinceps Raſtadiũ, Morychũq; relinq̃mus amnẽ, Raſtadium opp.
Stolhofijq; arcem: nec non munita uiarum Morychus fl.
Effugia, & foſsis ac dumis undiq; cincta, Stolhofium opp.

Lichtena opp. Quodq; à luce tenet nomen, quod paruula præter
Renga fl. Renga fluit, dulcem feßis dat nocte quietem.
Holcha fl. Hinc Holcham exilem riuũ, ſed protinus imber
Vt cadit, exitium pecori domibusq; ferentem:
Tum Kinza, et tardæ ſuperato flumine Suræ,
Kinza fl. Sura fl. Stringentis ripas, auri & ramenta ferentis.
Pons Rheni. Sublicius Rheni nobis procul aſpicitur pons.
Iam muros ualidos, & propugnacula bello,
Inprimisq; altam propius fert inclyta turrim
Argentora- urbs Argentina, domus doctorum clara uirorum:
Inter quos, ueluti reliqua inter lumina Phœbus,
Sturmius excellit: cuius nos pectus & ora
Mirati, dulcem patriam, caræq; parentis
Spernẽtes lacrymas, modò ſi non fata repugnãt,
Et uitæ & ſtudijs ſedem delegimus iſtam.

Argentorati, IIII. Id. Octob.
M. D. XLIIII.

LOCORVM

LOCORVM VETERES ET RECENTES APpellationes.

VRBIVM, OPPIDORVM.

ACerræ, Campaniæ.

Aelia Ricina, Piceni, uulgo Recanati.

Ancona, urbs Piceni maritima. de cuius conditoribus non diſſentiunt Plinius et Iuuenalis, ut Blondus autumat.

Antemnates, Populi in Latio.

Anxur, Campaniæ, olim Trachina, et pòſt Taracina, nunc Tercin.

Apolleda, uilla Turingiæ Vicedominorum.

Aponus, Venetiæ, ſub Euganeis montibus, thermis nominatus uicus

Appij forum, Volſcorũ, l' Abbatia, et Foſſa noua.

Aquapendens, Hetruriæ. aliquãdo Aquula.

Argentoratum, uel Argentina, Alſatiæ, olim Trebocorum, Straſburg. In lib. Troiamenis dicitur Silbertina.

Arenſtadium, Turinrigiæ, Arnſtad.

Ariminum, Picentum, Rimini, à comitibus Herculis cõditũ. Cato in Originibus.

Aßiſium, Vmbriæ, nũc Siſi, patria et templo D. Franciſci celebre. Straboni Aeſium, Propertio Aeſis, uel (ut in nonnullis libris) Axis.

Atella Cãpaniæ, nunc Auerſa.

Atheſini, populi in alpibus, die Etſchlender.

Auguſta Vindelica Rhetorum, Sueuiæ, Augſpurg.

Aurunci, populi Campaniæ

Baiæ, Campaniæ.

Bauconia Rheni, ut nõnulli opinãtur, Oppẽheim.

Bauli, uilla Campaniæ inter promontorium Miſenum, & lacum Baianum, flexo mari alluitur: Tacitus. Hodie de eo nihil extat.

Beichlingum arx Turingiæ, olim Comitũ ſedes, quæ ab Heinrico IIII. Imp. anno M.LXIX. fuit euerſa.

Bianorum Hetruriæ in Apennino, la Pianora

Boeri populi, die Beiern.

Bocenum Rhetiæ primæ, Bozen.

Boneconuentum, Hetruriæ, infame Henrici VI. Cæſ. morte, ueneno ſublati per monachum in Euchariſtia.

Bononia, urbs Aemiliæ, olim Felſina, nũc Bologna.

Brixina oppidũ Rhetiæ epiſcopale, Brixen.

Caieta, maritima Cãpaniæ.

Capua uetus, ad Tifata montes euerſa. totus ille locus à templo S. Mariæ nomẽ iam habet: dicta antiquitus à rege Capy, ut Vir-

Virgilius: à campis, ut Cicero & Plinius: à duce Capuo, ut Liuius: quòd illius loci futerit caput, ut Strabo.

Capua noua, ad Vulturnum fluuium.

Caſtellum, uicus ad Rhenum, è regione Maguntiaci, ubi plurimæ effodiuntur antiquitates.

Certaldum, Hetruriæ, patria Boccatij.

Ceruia Piceni, ſalinas habet.

Chemnicium Cæſariū, Miſniæ, à Lothario Imp. conditum, Keiſer Kempniz.

Clugiæ, opp. Venetiæ in littore maris Hadriatici, uulgo la Chiozza, olim etiam Foſſa Clodia.

Cirellū Rhetiæ, prope quod in uenatione rupicaprarū in periculo fuit Maximilianus.

Citium, Miſniæ, Ceitz urbs Epiſcopalis, quā in Chronicis Mamillam inuenio appellatā.

Cimmerij, populi Cāpaniæ ad Auernū lacū.

Coburgum, Franciæ orientalis, Koburg.

Coleda Turingiæ, uulgo Cucullium.

Cora, Miſniæ, Korē, Einſidelium.

Dicæarchia, Campaniæ: ita dicta, quòd iuſtiſsimè regebatur: Feſtus. nunc Puteoli, uulgo Puzolo.

Donauerda, urbs imperialis, quaſi Danubij inſula.

Eisfeldum, Turingiæ, ad ſyluam Semanam.

Erfurdia, urbs Turingiæ, caput gentis, eodem cum Venetijs an

no condita, Erfurd.

Faberiana Piceni, Fabriano, unde carta Faberiana nominata eſt.

Faccha, Turingiæ.

Faliſcũ, Hetruriæ, uino nobile, monte Fiaſcon.

Fanum Fortunæ, Piceni, Fano.

Feltria, Rhetiæ primæ, Feltri, de quo op. hoc memoratur Iulij Cæſaris diſtichon:

Feltria perpetuo niuiũ dãnata rigore, Terra uale, poſthac non adeũda mihi.

Feronia Campaniæ, tẽplo, luco, fonte celebrata Virgilio, Horatio, Tacito.

Ferraria, urbs Aemiliæ, ad Padum, Ferrara.

Feſulæ Hetruriæ, nũc deſertæ, in monte Feſulano, prope Florentiam ædificatum monaſterium.

Fidentia, Hetruriæ in Apennino, Fiorenzola.

Florentia Hetruriæ, per quam Arnus labitur, Fierenza.

Fonteia, Miſniæ, Born.

Formiæ, Cãpaniæ, nũc Mola.

Foſſa Clodia, Venetiæ, Chioza.

Frãcfordia, urbs Imperij, ad Mœnũ, Frãcfurd.

Franci populi, die Frãcken.

Frobergum, Miſniæ.

Fulda, Haßiæ.

Fulginia, Vmbriæ, nũc Folingo.

Fundi Campaniæ, citrijs nobile, & uino. nunc Fondi.

Gelbuſa urbs, Haßiæ

impe-

imperialis, Gelbauſen.

Graba, Badẽſis Marchionis.

Hana, Franciæ orientalis.

Haßi populi, uel Catti die Heſſen.

Heilunga, Turingiæ.

Helmæpons, Turingiæ, Brucken.

Herculanium, Campaniæ, nunc uaſtum omnino, propter Veſuuij incendium.

Hiſpellum, Vmbriæ, nunc Spelle.

Hocheimum, diœceſis Maguntienſ.

Hoeſta, eiuſdem diœceſis, utrunque uino nobile.

Huneſeldum, Haßiæ, quaſi Hunæ campus.

Ilmena, Turingiæ.

Interamnæ, Vmbriæ, nunc Terni.

Inutriũ Rhetiæ, Mittenuualde

Iſenacum, Turingiæ, Eiſenach.

Itrum, Cãpaniæ. Hoc magno errore Lamuras nominat Blondus, et Horatij uerſum ex Sermonib. malè & legit & intelligit.

Lamũ, Latij, nũc Marinum.

Lansbergũ, Bauariæ.

Lichtena, Alſatiæ.

Liternum, Campaniæ, nũc uicus, uulgari lingua la patria, olim celebre oppidum.

Lipſia, Miſniæ, Leipzig. Hanc nonnulli recentiores Philyrã uocant, à tilieto olim nominatam.

Lipſiã deſcripſerũt carmine Hermannus Buſchius et Ioãn. Gigas.

Lore-

Loretũ, Vmbriæ, templo Virginis frequẽtatum.

Luca, Hetruriæ *libera.*

Lucca, Miſniæ.

Maguncіacum, urbs epiſcopalis, Meintz.

Matilica Piceni, ita in uetuſta inſcriptione, et antiquo Plinio, uulgo Matelica.

Matreio, Rhetiæ, Matran.

Milda, pagus Rhetiæ, *in quo Ducũ Aſtriacorũ imagines æneæ, Coloſſi 20. ſtatuæ 23. capita cum pectoribus 34.*

Minturnæ, opp. Campaniæ, Traietto.

Miſenenſes, uel Miſnẽſes populi, die Meiſner, à Myſis dicti, quos doctiſs. uir Philippus Melanthon paucos ante dies Miſenam ueniens, hoc elegantiſsimo carmine celebrauit:

Χαῖρε πόλις, μυσῶν γενναίων κτίσμα, ἐν ὄχθαις
Ἀλβίος, ἣ ἔθνους τοὔνομα μόνη ἔχεις.
Οὗ κλέος ἠδ' ἀρετὰς μάντεις ᾄδουσι παλαιοί,
Οἵτινες ἡρώων ἔργα λέγουσι καλά.
Χῖος ἀνὴρ ἔθνος μυσοὺς ἀπέφηνε δίκαιον,
Καλλίστη δ' ἀρετῶν ἐστὶ δικαιοσύνη.
Μαρτυρέει τε καὶ ἐμπείρους πολέμοιο γενέσθαι,
Ξὺν δὲ δικαιοσύνῃ καρτερία, ἀγαθόν.
Καί ποτε τῆς νηὸς μεγάλης ἡγούμενον Ἀργοῦς,
Πόλλ' εὐποίησαν δεξάμενοι φιλικῶς.
Καὶ δὲ βροτῶν φύσις ἐσθ' ἡ νῦν νωθρή τε σαθρή τε,
Σπέρμαθ' ὅμως ἀρετῶν τοῦτο γένος κατέχει.

Καὶ τάδε πρὸς, νῦν ἔζευξεν παιδεύματα μυσῶν,
  Καὶ περὶ ἀψευδῆ οἶδε θεοῦ διδαχὴν.
Σώζοιτ' οὖν λαὸν μυσῶν εὐχώμεθα πάντες,
  Ὃς μάλα σπουδαίως ἤθεα σεμν' ἀγαπᾷ.
Νῦν δὲ φιλοξενίην ἀσκοῦσ' ἡμᾶς ἔτι δέξον,
  Οἶνον καὶ λιαρὸν πέμπε τάχιστα φίλοις.

Quod carmen ita nos uertimus:

Salue urbs magnanimûm Myſorũ, quæ prope ripam
Albiacam gentis nomina ſola tenes.
Virtutes cuius priſci cecinere Poetæ,
Quos iuuat heroo dicere magna pede.
Chius homo Myſos cultores prodidit eſſe
Iuſticiæ: qua nil pulcrius orbis habet.
Teſtaturq; acres homines, belliq; peritos:
Quantum ornant fortes pectora iuſta uiros?
Hæc gens Argoæ ductorem puppis amico
Accepit tractans comiter hoſpitio.
Ac licet in peius mutentur tempore mores,
Hæc uirtutis habet ſemina priſca tamen.
Præterea adiunxit Muſarum dona, ſtudetq;
Mandatis ſummi nunc ſine fraude Dei.
Myſam igitur gentem cœleſtia numina ſeruent,
Ingenuos mores quæ ſtudioſa colit.
Nunc etiam hoſpitibus quàm ſis oſtende benigna,
Et uino exhilara pectora amica bono.

Monhemiũ, Rhetiæ, Monheim.

Mutuſcæ, Vmbriæ, Treue.

Nariſci populi, die Voytlender, à prætore Romano, ut uolunt, dicti.

Narniæ

Narnia Vmbriæ, Narni.
Neapolis, Campaniæ, olim Parthenope, Naples.
Neomarcha Rhetiæ, Neumarg.
Noricia urbs Sueuiæ imperialis, Vueiſſenburg.
Norimberga, imperialis, Nurnberg. cuius laudes deſcriptæ à Cõrado Celte, et Eobano Heſſo, duob. clariß. Germaniæ poetis.
Obersheimũ, Vãgionũ.
Ocriculũ, Vmbriæ, Vtriculi.
Oenipõs, Rhetiæ, Inſbruck.
Oppenheimũ, diœceſis Maguntinenſis.
Paberga, Franciæ epiſcopalis, Bamberg.
Parthanum Rhetiæ, Parthenkirch, (doa.
Patauiũ Venetiæ, Pa
Pega, Miſniæ.
Peniga, Miſniæ, Penig.
Peruiſia, Hetruriæ, Perola.
Piſaurũ, Piceni, Peſaro, patria antiquiſsimi poetæ Accij. (Piſtoia.
Piſtorium, Hetruriæ,
Pometia, Campaniæ, nunc Sueſſa.
Põpeij, Cãpaniæ funditus ſublati, Veſuuij incendio.
Preneſte, Latij, Peleſtrin, ſine diphthõgo, ἀπὸ τῶν πρηνῶν, ut Seruius: uel quòd præſtet montib. ut Feſtus: uel à Preneſte nepote Vlyßis, ut Solinus & Martianus.
Primolanum, Rhetiæ.
Priuernũ, Campaniæ, Biperna
Puteoli, Cãpaniæ, Pu (zolo.
Raſtadium, Badenſis ditionis.
Rauenna, Flaminiæ.

Rhodi

Rhodigium Aemiliæ, Robigo. (rarũ caput.
Roma Latij et orbis ter
Rõcilionũ, Hetruriæ
Roſdorſiũ, uilla Haſſiæ.
Rufiniana ad Rhẽnũ, creditur Oppenheim.
Salurnũ, arx in Alpib. Rheticis.
Salza, Turingiæ.
Sanſeuerinum, Piceni, Santo Seuerin.
Saxanguſta, arx Frãciæ, Engenſtein.
Saxa rubra, op. Hetruriæ, nunc monte roſſo.
Saxẽbuſia, Frãcorum ad Mœnũ. q.d. domus uel ſedes Saxonum.
Scala inter Aquã pendetẽ et Bonecõuentũ.
Scala arx in Tridentinis Alpibus.
Scarparia in Appẽnino, plena fabris ferrarijs.
Scauli uicus Cãpaniæ, habet cãnas ex quib. fit ſaccarum.
Schõga Bauariæ, quaſi pulchra tempe.
Sena Hetruriæ libera, Siena negaglia.
Senogallia, Piceni, Se
Sentina, Piceni, nũc uaſtus locus.
Sermoneta, Volſcorũ.
Setia Volſcorũ, Secbi: unde uina Setina.
Sinueſſa Cãpaniæ, propter ſerpentes non habitata.
Spina Piceni, à Lucani uſq; tẽporib. euerſa.
Spira Nemetũ, Speier. (leti.
Spoletũ Vmbriæ, Spo
Steinachium, Rhetiæ.
Stena, Haſſiæ.
Steinum, arx Turingiæ.
Stercingum Rhetiæ. uenas argenti habet.

Stol

Stolboſium, Badenſis ditionis.
Suabacchum, Noricorum, cereuiſia laudabile.
Sublauio Rhetiæ, fortaßе nunc Brixina.
Sueßa Cāpaniæ, Volſcorum metropolis, ut Strabo: Hetruſcorum, ut Liuius.
Sueui, populi Germaniæ, die Schuuaben.
Sutrium, Hetruriæ.
Taruiſium, Venetiæ, Totilæ patria, Teruiſo.
Tibur Latij, uulgò Tioli, cuius ſeceſſu Horatius poeta delectatus. Conditū, ut Virgilius, à Tiburto: ut Silius, à Catillo.
Treboci populi, nunc Alſatij, Elſaſſer.
Tres tabernæ, in Campania.
Tridentum, Rhetiæ, Trento, uel Trient.
Tripergula, Campaniæ, nunc terræmotu obruta.
Tuiſcones populi, à Tuiſcone rege, die Deutſchen.
Turingi populi, die Dœringen.
Tuſculum, Latij, nunc Freſcada.
Velitræ, Latij, Belitri.
Venetiæ, urbs in æſtuarijs maris Adriatici, Vineggia, Venedig.
Veſtini, populi Campaniæ.
Vetulonia, Hetruriæ.
Victoria terna, uilla Turingiæ, Dreiſieg.
Viterbum, Hetruriæ, olim Longula, Vueiterb. Vide Rhenanū in Germania.

Vmbri

Vmbri populi, il ducato di Spoleti.

Vormatia, urbs Vangionum, Vuorms.

Vrbinates, olim Metaurenſes.

Vrbinum Piceni.

Vuartburgum, arx Iſenacenſis, ſedes D. Eliſabethæ.

Vueiſſenburgum, Rhetiæ ſecundæ, ubi apparent foſſæ Caroli Magni.

Vuertheimum Haßiæ.

Vulſinia, Hetruriæ, Bolſena.

FLVMINVM.

Aeſacus Rhetiæ primæ, der Iſach.

Aeſis Piceni, il Fiume ſin. antiquus terminus Galliæ & Italiæ.

Alba Nemetum.

Albulæ aquæ, inter Romam & Tibur.

Alemãnus Sueuiæ, die Vueitmül. Hunc nõnulli Almonem interdum uocant.

Almo Latij,

Amaſenus Volſcorũ, il fiume d' Abbatia.

Ambra Rhetiæ, die Amber.

Anio Latij, l' Anien.

Arbia Hetruriæ.

Argilla Piceni.

Ariminũ Piceni, Mariela ab hoc oppidum nomen habet.

Arnus Hetruriæ.

Aſis Vmbriæ, l' Aſino.

Atheſis Rhetiæ, die Etſch. ideo Rheticũ amnem appellauimus.

Auſeris, Hetruriæ.

Baianæ thermæ, in Cãpania.

Bernicus Rhetiæ, die Bernitz.

Blandus Hetruriæ,

Blaua Rhetiæ primæ die Blau. alij Plauims

uim, Blondus falſo Anaxum putat.

Chemniciū Miſniæ, die Kempnitz.

Chientus Piceni.

Clinga Turingiæ.

Clitumnus Vmbriæ.

Cinthus Rhetiæ Vindeliciæ, die Zinckel.

Coccherus Bauariæ.

Cremera Hetruriæ.

Cruſtumium Piceni, la Concblia.

Eliſter Miſniæ, die Elſter, influēs in Salam.

Eliſter cognomento niger, in Albim.

Ella Haßiæ.

Ellus Alſatiæ, der Ill.

Elſa Hetruriæ, apud cuius fontes quidquid in aquam mittitur, in lapidem dureſcit.

Era Hetruriæ.

Eridanus Aemiliæ, il Pado, uel il Pò.

Fulda Haßiæ, die Fuld.

Gagnanus, Venetiæ.

Helba Turingiæ.

Hieras Turingiæ. die Ibera.

Holcha Alſatiæ.

Hormus Campaniæ, Straboni Hypbormus.

Horſela Turingiæ.

Huna Haßiæ.

Ilmus Turingiæ.

Ilmus Miſniæ.

Iſara Bauariæ, die Iſer.

Iſaurus Piceni, la Fiogia.

Iſter Sueuiæ, aliàs Danubius, die Dona.

Kintza Alſatiæ.

Kinziga Haßiæ.

Loiſſa Bauariæ.

Loſſa Turingiæ.

Lycus Rhetiæ, der Lech.

Lyris Campaniæ, Garigliano, Plinij temporibus Glanicus.

Magus Franciæ.

Medoa-

Medoacus Venetiæ, la Brenta.
Metaurus Piceni, il Metere.
Miſa Piceni, il Marotto.
Mœnus Franciæ, der Mein.
Morychus Badenſis, die Morch.
Mulda Miſniæ.
Munio Hetruriæ.
Muſio Piceni.
Muſo Venetiæ.
Nebia Piceni.
Neſſa Turingiæ.
Nida diœceſis Magũtinenſis.
Nympheus Volſcorũ, la Teupia.
Oenus Rhetiæ, der Ihn.
Oraxi fontes calidi in Campania.
Ouſens Campaniæ.
Padus Aemiliæ, il Po.
Paduſa Aemiliæ. Quidam putant dici Maſſanicum.
Pegneſus Noricorum, die Pegnitz.
Peſa Hetruriæ.
Peßia Hetruriæ.
Phlegethon fons ardẽs, la Sulfurata.
Piſaurus Piceni, il Peſaro.
Pluuicus Venetiæ, il Piouico, celebratus Bembi Dialogis.
Potentia Piceni, la Potenza.
Prila Hetruriæ.
Quadenna Piceni.
Radiantia Franciæ, Regnitz.
Renga Alſatiæ.
Rhenus Germaniæ, der Rhein.
Rhenus Aemiliæ, il Rheno.
Rubicon Flaminiæ, il Rũcon, terminus aliquãdo Galliæ et Italiæ.

Sauenna Aemiliæ, la Sapina.
Salza Turingiæ.
Sapis Piceni, il Sauio. Straboni & recẽtioribus Iſapis. Silius uerò lib. V I I I. Hos Aeſis Sapisq́; lauant.
Seba Hetruriæ.
Sebethus Campaniæ.
Silus Venetiæ.
Stagia Hetruriæ.
Steini in arce fons ſalſus.
Stella Hetruriæ.
Sula Haßiæ.
Surrba Alſatiæ.
Thuſcæ thermæ, ſunt Viterbenſes et Senenſes, quas ubertate aquarum Baianis pares affirmat Strabo.
Tinia Vmbriæ, *il* Topino. *Straboni Tenas.*
Togiſonus Venetiæ, ex agris Patauinis augens quoddam oſtium Padi.
Tullia aqua, ad Puteolos.
Tibris Latij.
Vatrenus Hetruriæ.
Vella Haßiæ.
Verra Haßiæ.
Verrbeſtis Latij.
Vinca Badenſis.
Vira Miſniæ.
Virdo Rhetiæ, Vuertaha. alij Vindam nominant: & à Vinda et Lyco Vindeliciam dictam, autumat Peutingerus.
Viſentius Hetruriæ.
Vmbro Hetruriæ.
Vnſter Turingiæ, die Vnſtrut.
Vnſter Haßiæ, die Vnſtra.
Vrcius Hetruriæ.
Vulturnus Cãpaniæ, olim Nataronus. *Plutarch. in Parallellis.*

LACVVM.

Agnanus Cãpaniæ. hũc alij Anium nominãt, alij lacum Sudatorij.

Auernus Campaniæ, il laco de Tripergola.

Bentinus Hetruriæ.

Coccberus Bauariæ.

Cyminus Hetruriæ, il laco de Vico, uel de Ruſilloni. fuit enim is uicus antiquitus, Rus Syllanum.

Cygneus Turingiæ, *der Schuuanſebe.*

Fundanus Campaniæ, il laco di Fondi.

Leucius, Turingiæ, Vueiſſenſebe.

Lucrinus Cãpaniæ, in ſinu Baiano, nunc mare mortuum.

Medoacus in Alpibus Rheticis.

Pontinus Campaniæ, nunc exſiccatus.

Thraſymenus Hetruriæ, il laco de Peroſa.

Vadimonis Hetruriæ, il laco de Viterbo.

Velinus Vmbriæ, il laco de Terni.

Vulſinẽſis Hetruriæ, il laco de Bolſena.

OSTIORVM, INſularum, portuum.

Arni oſtiũ in Hetruria, *uerſus Labronem, in mare Tyrrhenum.*

Brundulum oſtium Padi, ex Athesi & Togiſono, in Adriaticũ: uulgo Brondolo.

Calopſis inſula Padi, iuxta Ferrariã, il beluidere.

Capraſiæ, oſtium Padi, mangia Vaccha.

Capraria inſula Tyrrheni maris. Varro *Capraſiam.*

Ceſenæ portus in Piceno, Ceſnadigo.

Corſyca inſula maris Tyr-

Tyrrheni.

Donauerda, inſula Danubij.

Gaiola, inſula maris Tyrrheni, inter Miſenum & Neapolim.

Gorgonis inſula maris, Tyrrheni.

Gorum Padi oſtiũ, fortaſſe illud quod Plinio Sagis dicitur.

Ilua maris Tyrrheni inſula.

Inarime, eiuſdem: nunc Iſchia.

Inſula natans, in lacu Vadimonis, Hetruriæ.

Labro, portus Piſarũ, il Liburno.

Lycoſtoma, Lyci oſtiũ Ptolomæo, Lechſgemunde, inde Lycoſtomij Comites.

Medoaci portus, Malamoco, inter Venetias & foſſam Clodiã.

Megaris inſula, caſtellum Oui nũc nominata à forma inter Pauſilypum & Neapolim.

Metauri oſtium, in mare Adriaticum inter Fanum Fortunæ & Senogalliam.

Mœni oſtium, in Rhenum, è regione Magunciaci.

Neapolitanus portus, multarum triremium capax.

Neſis inſula maris, Tyrrheni inter Miſenum & Neapolim, antrum olim habuit peſtiferum, teſte Lucano. Dicitur à quibuſdam Cunicularia.

Nidæ oſtium in Mœnum.

Oglaſa inſula maris Tyrrheni

Oſtiẽſis portus à Claudio

dio Imp. factus, à Gregorio Primo Pont. obrutus. Eius fundamenta depicta uidimus apud Lazarum Boniamcum.

Pennata inſula prope Miſenum promõtorium.

Philiſtinæ foßæ, oſtium Padi. la Foſſona.

Procbyta, inſula Tyrrheni maris.

Spineticum Padi oſtiũ, Premiero.

Traiani portus, il porto de Ancona.

Tiberis oſtium.

Volane, Padi oſtium.

MONTIVM.

Albanus mons Latij, in quo conditũ Tuſculum.

Alpes, die Alben, diſterminãtes Italiam à Germania.

Apenninus Hetruriæ.

Auentinus Latij, in quo conditum Preneſte.

Cæcubus Campaniæ, unde uinum Cæcubum.

Caietanum promontorium Campaniæ.

Caleni colles, laudati uino.

Caſcus Miſniæ, prope Chemniciũ, der Catſchenberg, à uirginibus nomen habet, quas incolæ ueteri Sabinorum lingua Caſcas nominant.

Cattorum montes, das Heßiſch gebirg.

Ceſenatici montes, fertiles ſulphure.

Cyminus Hetruriæ.

Cimmera Piceni promon-

montorium Anconæ.

Circeium promõtorium Campaniæ, Circeglio, aut S. Felicitas.

Coccherus, Bauariæ.

Druſi moles Maguntiæ, der Eichelſtein.

Faliſcus Hetruriæ, mõte Fiaſcon.

Feſulanus Hetruriæ lapides plumbarios habet, qui exciſi breui tẽpore renaſcuntur: Boccatius.

Gaurus Campaniæ, uino nobilis, Puteolos Baiasq; proſpectans. Plinius lib. 14.

Horriſonus Turingiæ, der Horſelberg.

Iſidis mons, Iſenberg, in urbe Auguſtana.

Leucogæi colles Campaniæ, uulgo Lunera, à colore albi ſulphuris.

Maſsicus mons, ſpectans ſinum Baianum & Puteolanum.

Mergillina promontorium, pars Pauſilypi.

Miſenus, Campaniæ, qui habet ingentẽ cryptam. Eius topotheſiam ſcripſit Cicero.

Mons Ferrariæ arte factus, ab Alphonſo principe.

Mons S. Martini prope Cirellum in Alpibus, in quo uenatu rupicaprarum periclitatus eſt Maximilianus.

Mons ardens inter Fidentiam et Bianorum in Apenninis iugis.

Oſenna Hetruriæ.

Pauſilypus Campaniæ prope Neapolim, per quam crypta facta eſt mirando opere.

Petra pertuſa in Piceno,

no, quã arte perfoſſam ſcribit Claudianus.

Priuernates cautes, ad Priuernum Volſcorũ.

Puteolanus mõs nouus, qui terræmotu factus eſt in ingẽti planicie. anno 1538. pridie Cal. octob.

Pyreneus in Alpibus Rheticis, der Prenner, cuius mentio in Græcis epigrammatis: diuerſus ab eo qui Galliã ab Hiſpania diuidit, qui appellatur der Ronciual.

Sebergus, Turingiæ, in quo urnæ inueniũtur.

Tifata mõtes, prope Capuam ueterem.

Tritolnus, inter Baias & Puteolos, mõs Salueati.

Veſuuius Campaniæ, è regione portus Neapolitani. Nunc, La ſumma.

TEMPE, SILVArum, lucorum.

Ambræ tempe Rhetiæ, Ambrigeuu. Nã quod nos ein auu appellamus, Rheti ein geu nominant.

Aurea tempe Turingiæ, die Gulden auu, propter fertilitatẽ, ad Vnſtrum fluuium.

Arſia ſilua, in Latio.

Capeni lucus, in Latio.

Delioli horti, prope Neapolim, Il pozo reale.

Feroniæ lucus Campaniæ, prope Taracinam.

Hermæ lucus, in Francia, Irmẽkirch: quaſi dicas, Mercurij templũ. ἑρμῆς enim Mercurius

curius eſt: inter Eisfeldum & Saxanguſtã.

Laborini campi, in Cãpania, terra di labore.

Lyci tempe Rhetiæ, *das Lechfeld, prope Schõgam, dictam à pulchritudine illorum tempe Schœngeuu.*

Phlegræus campus, in Campania, à Romanis Laborinus.

Sanguinei campi prope Peruſiã ad lacũ Thraſymenum, de cæde Romanorum dicti.

Semana, pars ſiluæ Hercìniæ, *Dœringer uuald.*

Sila ſilua, ut Seruius Lucaniæ: ut ſequeſter, Brutiorum. mentionem faciũt Cero, Salluſtius, Virgilius, exemplaribus ferè corruptis.

Sileta ad Minturnas, in Campania, quib. in locis ſiler copioſum naſcitur. Cic. in Rullũ.

Silua inter Lamum & Velitras in Cãpania.

Silua poſt Mulbergũ, in Trebocis.

Tiberinus campus Romæ, qui alio nomine Martius. Hodie à porta Flumentana ad Muluium pontẽ. nam pars eius intra mœnia ædificijs occupata.

Vallis Piſtorienſis Florentiam uſq;, pulcherrima ſoli ubertate & ædificiorũ magnificentia. Hanc uallem Stellatẽ, à fluuio, appellauit Cato. Sunt et campi Stellates in Campania, ab his diuerſi.

Vallis Mugellana, *in Apennino.*

Velini rura, prope Interamnas.

FINIS.

GEORGIVS FABRICIVS
Chriſtophoro Leuſchnero in Italiam eunti.

LEuſchnere, Italicas qui migras hoſpes ad urbes,
Hæc lege, & haud ſegni mẽte recõde memor,
Oenotrij fugias ardentia munera Bacchi,
Sobria Aminæum temperet unda merum.
Nõ altè patinas extructas, plenaq; menſæ
Fercula Teutonicæ delicioſus ames.
Aſpera Sirenum frangentes pectora uoces,
Dulichij ſapiens more relinque ducis.
Adriacæ blandæ ſunt uultu & uoce puellæ:
His ſi credideris, poſtea nullus eris.
Nec Daphnea tibi circumibit tempora laurus,
Ni uites cupidæ furta proterua deæ.
Non colit illa Gnidũ, nõ amplius illa Panormũ,
Tota habitat Veneta mollis in urbe Venus.
Hanc quoq; dum uitas, alias uitare memento:
Serpit enim ex illa latius urbe malum.
Vni etiam & noto tua pectora crede ſodali,
Nec cole multiplices cautus amicitias.
Cumq; peregrinis quoniam tibi degitur æuum,
Aequa hominum mores diſcito mente pati.
Non inimicitias cum quoquam ſuſcipe: lauda,
Quod potes, & tacita cætera mente preme.

Nec

Nec ſtudia illorum ſtudijs tua præfer, in illis
Nam uult ingenio cedere nemo locis.
Erga omnes facilis ſis uerbis, credito paucis,
Deq; bonis ſtudijs ſit tibi ſermo frequens.
Inuenies medijs doctos certare plateis:
Certamen laudis porticus omnis habet.
Nec ſolet hic iuuenum de nugis dicere turba,
Dum ſtudet ingenio uincere quiſq; ſuo.
Quos cernes alacres de ſumma ſurgere nocte,
Aßiduosq; ſuis inuigilare libris.
Et ſunt, optatæ dum quærunt præmia palmæ,
Ante ſuam miſeri qui cecidere diem.
Barbarus hic mos eſt, ſtrepitu et clamore cathedris
Pellere, Muſarum qui ſacra dona ferunt.
Hunc fuge, nec ſecus ac caros uenerare parētes,
Doctrina quorum cultior eſſe potes.
Hæc memoranda tibi, qui laudis amore teneris,
Et cupis in patriam dulce referre decus.
Tum quoq; cum feruent Nemeæi ſigna leonis,
Et micat Icarij Siria ſtella canis.
Ne tibi ſit campos demens luſtrare cupido.
Aut etiam longas carpere uelle uias.
Hæc nocuit Cordo, Borragineoq;, uoluptas,
Cum foret Aonio dignus uterq; choro.
Norat Apollineas hic herbas, norat et ille:
Sed nō herba feram ſuſtulit ulla febrim.
Huius enim oſtētat iam Felſina clara ſepulchrū,
Illius at cineres Romula terra tegit.

Auſonias quòd ſi uis latius ire per oras,
  In primis cauto noueris ire gradu.
Hoſpes ab hoſte tenet quia nomina, quærere plura
  Noli: blanditijs neu capiare, caue.
Hæc, quæ uoce licet noſtra Leuſchnere monere,
  Perlege: fortunæ cætera mando tuæ.

FINIS.

INDEX

INDEX RERVM MEMORAbilium, quæ in locorum appellationibus poni non potuerunt.

Academiæ,
Bononienſis 46
Erfurdana 59
Ferrarienſis 48
Lipſenſis 61
Moguntina 68
Patauina 48
Peruſina 16
Piſana 41
Senenſis 40
Accius poeta Piſaurēſis 13
Adolphus Imp. à Friderico Marchione Miſenenſi uictus 61
Aedificia ſubterranea Romæ 19
Aeneæ bellum contra Laurentes 46
Agri fertiles,
Bocenus 51
Campanus 33
Falernus 34.39
Patauinus 48
Pegenſis 60
Turingus 58.63
Velinus 18
Alemanni 55
Albi ſerpentes 34
Amphitheatrū Romanū 18
Anchiſes fulgure afflatus 23
Ancônam inſtaurauit Paulus Tertius 15
Ancus condidit Oſtiam. 35
Anienis cataractæ 36
Antiphates 34
Antra letalia, in Neſide inſula 25. in ſudatorio magno. 26. in mōte prope paludem Agnanam 30
Antrum Sibyllæ 27
Apenninicolæ inhoſpitales 46
Aponus uicus Venetiæ 40
Aquæductus
Auguſtanus 54
Minturnenſis 22
Romani 19.20
Aqua Tullia 29
Arces
Baiarum 26

Beichlin.

Beichlingum 59
Coburgenſis 57
Erfurdenſis 58
Florentina 44
Neapolitana 31
Salurnum 51
Saxanguſta 57
Steinum Vicelebiorum 59
Tridentina 50
Arcus triũphales Romæ 19. Arimi uictis Liburnis, Diocletiani. 13
Argentoratum ſedes doctrinæ 70
Arundiferum flumen 46
Aſparagus herba 25
Aſylum Ferrarienſe 48
Atellanæ Comœdiæ 33
Athenis multæ Mercurij ſtatuæ 57
Auaritia ſacerdotum finxit miracula 53
Auetinus mõs Romæ 19.53 & eiuſdem nominis Preneſte 36
Auguſti Cæſaris patria 19. Auguſtæ claßis ſtatio ad Miſenum 25. Auguſtus Peruſinas port.16 fecit 16
Baiarum deliciæ 26. Baianæ thermæ corruptæ incendio 30. Baianarum aquarum ſalubritas 26.37. Baiani ſinus ruinæ 26
Baptiſterium Piſanum 41
Baſtarnæ uicti à Plautio 36
Beichlingũ Vuerterorũ 59 63 à duobus Cæſaribus dirutum. 59. ruſtico tumultu uaſtatum. ibid. incommodo loco ſitum. ibid.
Bellum Arragoneum cõtra Gallos. 23 Friderici Marchionis Miſnenſis contra Adolphum Cæſarem 61
Ruperti Cæſaris contra Marchionẽ Badẽſem. 69
Vngarorum contra Germanos 54
Berengarij exilium 56
Bianorum à quo conditum 46
Bibliothecæ
Auguſtana 54
Florentina 44
Lipſenſis 61
Vrbinas 13

Boccatij patria Certaldum 40
Brachium Rheni 69
Bruti fortitudo 23
Cæſar contra Gallum. 67. cõtra Sicambrum. 31. nomina nactus ex deuictis regnis 67
Camilla Amazonis 20
Campania beata 24
Campus Blidis 54
Laborinus 34
Lyci 54
Pontinus 20
Spirenſis paludoſus 69
Tiberinus 54
Campus ſanctus Piſis 41
Cannæ ex quibus ſaccarum in Campania 22. 34
in Sicilia 22
Capeni luci 37
Capua uetus et noua 34
Carolus Magnus Rhenum & Danubium coniungere uoluit 55
Carta Faberiana 16
Caſtellum, uicus ad Mœnũ, ubi antiquitates effodiuntur 67
Catones è Tuſculo oriũdi 35
Catonum integritas 23
Centum camarellæ 26
Charieſſa nympha 53
Chemniciũ à Lothario conditum 63
Cicero Demoſthenis imitator 22
Ciceronis tria prædia,
Formianum 22
Puteolanum 29
Tuſculanum 35
Cimmerij in tenebris uiuentes 27
Circe. 21. 53. fabula explicata 21
Citria Fundana 21
Clades Fabiorum. 37 Haſdrubalis 14. Vari 54
Clauſtra lacus Lucrini 27.
Clodij inceſtus 18
Colles Romani 19. Colles uitiferi 34. 67. Collis mirabilis Moguntiæ. 68
Coloßi Romani 19. æneí ducum Auſtriæ in Milda pago 52
Colũnæ artifices Romæ Antonini & Traiani 19

Comites

Comites Beichlingẽſes. 59. Lycoſtomij 55
congreſſus Caroli & Ferdinandi in Alpibus. 52
Contra luxum theatrorum 22. 33 ſacerdotum. 55. 68
Coſta marini piſcis 15
Crater montis Puteolani. 29. Veſuuij 32
Cripta Gaiōla. 25. Pauſilypi 24 Traconaria in Miſeno 25
Crocus in Germania naſcitur in Miſnia. 60. in Turingia 63
Cuniculi in Neſide 25
Cyllarus Caſtoris equus. 18
Cynthia Propertij amica. 17

D

Danubij ortus & ſpacium. 55. terminus olim Romani imperij ibid.
Daphne 40
Delioli horti ė Gallis uaſtati 32
Delos minor 30
Dicemannus Miſnenſium princeps. 61. cæſus Lipſiæ. ibid. Latinum & Hetruſcum ſepulchrum habet ibid.
Doctorum uirorum nomina
Actij Synceri 24
Andreæ Veſalij 62
Auguſtini Niphi 34
Caſp. Borneri 61
Conradi Celtis 56
Eobani Heßi ibid.
Georgij Agricolæ 62
Georgij Helti 56
Iacobi Micylli 66
Ioachimi Camerarij 56
Ioannis Stigelij 58
Ioannis Sturmij 70
Lazari Bonamici 50
Ludouici Cœlij 48
Petri Victorij 44
Strozarum, Herculis et Veſpaſiani 48

E

Elſa cum nullo fluuio miſcetur. 40. apud fontem lapideſcit, quicquid immittitur. ibid.
Erfordia diſcordiarum plena 58
errores uulgi, qui nomina corrupit

corrupit. 17. eorum qui Almonem intra urbem in Tiberim labi ſcribũt. 29. eorum qui Varum in campo Lyci occiſum. 54
Eumelis Nympha 53

F

Fabricij periculum 14. 61
Faliſci linum geſtarunt 38
Factiones Italicæ Piſtorij cœperunt 43
Faſti Stigelij 58
Ferdinandi Neap. regis uictoria 31
Feſulæ ab Atlante conditæ. 45
Feſulæ interierunt ibid.
Florentiæ palatia magnifica. 45. ſacellum 43
Flumina in riuos mutata. Cremera. 37. Xanthus ibid.
Fons aquæ dulcis in mari. 25. ſalſus Steini. 59. bituminoſus & ſulfuroſus. 30. deductus in altã turrim 54
Fons Lanſbergi 53
Forum Vulcanium 29
Foſſa Caroli Magni 55
Foſſæ Preneſtinæ 36
Frãcfordiæ eligitur Cæſar 66
Fridericus Barbaroſſa Pa tauinam Academiã fundauit 48. filius eius à Bononienſibus captus. 46
Frobergum incenſum 61
Fulgur mirificum 23
Fundanum uinum contra nauſeam 22

G

Galli à mulierib. cæſi apud Itrum 23
Germani bellicoſi. 68. paucos habuerunt hiſtoricos. eod. nũc ſunt cultiores ibid.
Germanica natio Bononiæ 47. coluerunt Iſidẽ. 54. 64. Mercurium 57
Gigantum pugna 29
Glycere nympha 53
Glycyrrhiza radix Pabergæ 57
Gothicus furor 15. 35
Græca puella occæcãs adoleſcentes blanditijs 21

Grec

Gregorius primus Pont. portũ Oſtienſem deſtruxit 35
Grimana porta Lipſiæ. 61

H

Helmæ pons Vuerterorum 62
Heinricus IIII. Imp. Pabergenſem fundauit Eccleſiam 56
Henricus VI. in Euchariſtia ueneno necatus à monacho 39
Herculis pugna contra Gigantes. 29. claua è ſolo extracta Cyminũ lacũ fecit 38
Heßiæ ager ſterilis 65
Hetruſcæ thermæ 37
Hetruſci uicti ad lacum Vadimonis 38
Hirundinum nexus in lacu reperiuntur 30
Horti præclari
Auguſtani conſulis 54
Ciceronis in Puteolano 29
Delioli 32
Ferrariæ principis. 48
Neapolitani 31
ad Rocam ſub Gaurã monte 23
Tiburtini 36
Hoſpes impoſtor 54
Hoſpita ebria. 55. imperioſa 16

I

Illyrij uicti à Plautio 36
Imprecatio in Turcas 33
Incendium Puteolanum. 28. Veſuuij. 33. Incẽdia uberiores terras faciũt. 30
Inſula in continentem 21
Iole 40
Iſatis herba 63
Iſis à Germanis culta. 54. 63
Iulij Cæſaris impietas. 13
Iulium opus 27
Iupiter decepit Danaen auri ſpecie 44
Europam tauri. 40. Ledam cygni 44

L

Læſtrygones 22. 34
Lagenæ ſulſureæ 30
latebræ piratarum 25

Legum auctores inuiſi improbis 47
Leonora Vrbinatis ducis uxor 14
Liburni uicti à Diocletiano 13
Lipſiæ laus 61
Lithoſtrotum Preneſtinum 36.40. Senenſe ibid.
Liuij hiſtorici patria 48
Loca Puteolano incendio corrupta 30
Locorũ antiqua nomina ignota 51
Luca Hetruriæ latis ſilicibus ſtrata 42
Lucca Miſniæ prælio nobilis 61
Lyris ſulfurei coloris 23
M
Magũciacum unde nomen habeat 67
Mammea Seueri Imp. uxor 37. de ſuo nomine pontẽ fecit ibid.
Mare Adriaticũ. 11. 14. mortuum. 25. Tyrrhenum 35 uel Tuſcum 21
Marica nympha 23
Marij cædes 36 latebræ 12
Marmorei poſtes Rauennæ 12
Maximilian periculum in uenation 52
Medicea familia de literis optimè merita 44
Megarenſes Comœdiæ 33
Metalla Feſlarum 45 Ilmenæ 5: Stercingi. 51 Suaci ibid.
Meureri periculum 12
Miraculum Lebefeldi 52
Mœni ortus 57
Mons perfoſſus in Piceno 14 in Campania. 24. arte congeſtus Ferrariæ 48
Morborum effigies ad Baias 26
Muli barbati 25
N
Narnia monoſa 18
Narſes eunuchus ibid.
Nauale Ventum 21
Neapolis caput Campaniæ 24 portus 31 auctum pomœrium ibid.
Nebulæ in Veſuuo. 33. Oeniponti 52

Neronis

Neronis piſcina 26
Noriberga bene conſtituta 56
Nympheum Bernardi Martyrani 32

O

Ocnus cum Aenea iunxit arma ſocia 46
Oenipons infeſtatur nebulis 52
Olei ferax Vulſinia 38
Mutuſcæ 17
Ollæ in Sebergo 59
Ortus Eridani 47
Oſtlandia pars Miſniæ. 60

P

Paberga unde dicta 56
Palatium Spoletanũ à quo ædificatum 17. Patauinum 49 Florentinum 45
Palus uitam reſtituens exanimatis animantibus. 31
Parthenope olim, Neapolis 24 31
Patauium triplicem habet murum 48
Patulcis Nympha 24
Pegaſus equus 18.39
Pegenſis agri fertilitas. 60
Peruſia turrita. 16. afflicta à Paulo Tertio ibid.
Phaethon in Eridano merſus 47
Piſæ à Pelope conditæ. 41. ſeruiunt Florentinis. ibidem
Plumbum in Feſularũ monte renaſcens 45
Pontes
Antonini ſuper Vulturnum 34
Argentoratenſis 70
Ariminenſis 13
Supra Arnum 45
Caligulæ per mare 30
Eræ 41
Lucanus ſupra Anienem 36
Mammæus ſupra eundẽ 37
Supra Metaurum 14
Supra Prilam 39
Pontificum Roman. imagines 40
Portæ Peruſinæ 16
Preneſte unde dictum 36
Principes

Alphonſus Ferrarienſis. 48
Coſmus Florentinus. 44
Dicemannus Miſniæ. 61
Franciſcus Maria Vrbinas 14
Fridericus Vrbinas 31
Fridericus Miſniæ 51
Hercules Ferrarienſis 48
Mauricius Saxoniæ 61
Progn oſtica tempeſtatis. 23
Promontorium Caietæ fiſſum 35
Propertius poeta 17
Prouerbia: Cœlum ruit. 45 Littore & aere inculti us 34 Rumore ſecundo 13. 41
Puellæ ſtuprum punitum. 12
Puellæ pulchræ Caietæ. 35. Senis 40
Pumices eiecti incendio Puteolano 28
Puteolani unde dicti 29
Pyramides 19. 36
Pyreneus mõs in Alpibus. 51

Q

Quæ babaræ nationes infeſtaint Italiam 35
Querela Chriſti 66
Querelæ de hoſpitib. 21. 38. 39. 5. 46

R

Rhodigum in Iſthmo poſitum 48
riuus Cemera ex fluuio factus 37
roſaria Senenſia 40
rota Fidenſis 65
Rodolpus Cæſar 59
Ruinæ heatri Tarracinæ. 21. trris Faberianæ. 16. Putolani oppidi. 30. Baianæ 26 Romanæ 18
Rupertus Cæſar Badenſem Machionem cepit 69
Ruſticrum tumultus 57

S

Salacia nympha 26
Salinæ Seruiæ 13
Salus dea 26
Scala ex una uia aditur in Alp. Rheticis 50
Scala illa in Apennino 30

Scarpa-

Scarparia plena fabrorum 45
Scipio Africanus exul. 24.
Scipionum gloria. ibidem
Scrobes Charoneæ 31
Scythæ uicti 36
Senenſium humanitas. 40
Sepulchra uariorum,
Actij Sinceri 24
Aelij Hadriani 29
Burbonij ducis 35
Dantis Florentini 12
Druſi 67
Epiſcopi Tridentini. 50
Gallæ Placidiæ 12
Henrici II Imp. filij. 47
Othonis.III.Imp. 54
Ticemanni 61
Virgilij 24
Sexti Alexandri iniuria et inceſtus 20
Sileta ad Minturnas 22
Sinueſſa inculta 34
Specularis lapis.59. imaginem lunæ cōcipit. ibid. in Turingia inuenitur. ibid.
Spira unde dicta.69. Spiræ ſex Cæſares ſepulti. eod. iudicium imperiale ibidem
Statua equeſtris Herculis Ferrariæ principis 48
Strozæ Florētini exularūt Ferrariæ 48
Sublauio oppidum 51
Sudatorium ingens 26
Sueui libertatis olim ſtudioſi.55. Pannones ſuderūt 54. à Miſenēſibus uicti ſunt. 61. frameis uſi.55. 64
Sulphur Ceſenaticum.33. Leucogæorum collium in Campania 30
Superbia uitanda 53

T

Taburnus mons 30
Tecta aurata Erfurdiæ 56 Oeniponti. 52
Templa recentia diuorum,
Erfurdenſe 59
Florentinum 43
Franciſci Aßiſij 17
Gebulſi 65
Mariæ Lauretanæ 16

Piſanum 41
Senenſe 40
Spoletanum 17
Vetera in alios uſus mutata.
Apollinis, prope Baias 26
Aug. Cæſaris Puteolis 30
Caſtoris & Pollucis Neapoli 31
Concordiæ Spoleti 17
Fortunæ Fani 14 item Preneſte 36
Hebonis Neapoli 31
Iſidis Capuæ. 34. item Auguſtæ 54
Iunonis Tiburi 36
Mercurij in Francis 57
Neptuni prope Baias 26
Pacis Romæ 19
Pantheum Romæ ibid.
Sibyllæ Tiburi 36
Terræmotus Mugellanæ uallis in Hetruria 45.
Puteolanus in Campania 30
Theatra,
Capuanum 33
Minturnenſe 22
Puteolanum 30
Romanum, nunc Coloſſeum 19
Tarracinum 21
Tripergulanum 29
Thermæ,
Romanæ 19
Baianæ 26
Euganeæ 40
Senenſes ibid.
Viterbenſes 38
Theodericus rex Gothorum Rauennam ornauit 12. Spoletanum palatium extruxit 17
Theodoſius Imp. Bononienſem fundauit Academiam 46
Tibris leniter fluit 16
Tiburtina ſaxa 36
Tophi in Helba fluuiolo. 63 ad montem nouum Puteolanum 28
Totilæ patria Taruiſium. 49
Tripergula incendio obruta 29
Triumphus de Sutrio 38
Turingica ſimplicitas 59
Turres,
Argentoratenſis 70
Faberiana 16

Florentina

Florentina 43
Pharea Piſis ibid.
Piſana pendula 41
Veneta 11
Tuſculani monachi Græco ritu ſacrificant 36
Tuſculum fauit Friderico Barbaroſſæ. 36. à Romanis deletum ibid.

V

Venetiarum magnificentia 11
Veſeuus mons fertilis 32
Vetulonia à Lydis condita. 38

Viæ,

Acerrana 32
Appia 22. 34
Ferentina 19
Flaminia 18
Herculea 27
Latina 19

Villæ,

Florentinæ 43
Hadriani 36
Luculli 25 (32
Martyrani Leucopetrea. 13. 14
Vrbinatis ducis

Vina,

Cæcubum 21
Calenum 34
Falernum ibid.
Faliſcum 38
Fundanum 21
Maßicum 30
Rhenanum 67
Setinum 20
Spoletanum 17
Vipertus dux Oſtrolandiæ 60
Viterbum Germanicam habet etymologiam 38
Vnſter Heßicus 64
Vnſter Turingicus. ibid. et 63
Vrbes duodecim capita Hetruriæ 98
Vrbes euerſæ: Bauli. 27. Capua uetus. 33. Feſulæ. 45. Herculanium. 33. Pompeij. ibid. Sentina. 15. Spina. 12. Tripergula 29. Vetulonia 38
Vrbium conditores,
Anconæ, Syracuſani 15
Arimini, Socij Herculis 13
Auguſtæ, Rheti 54
Baiarum, ſocius Vlyßis. 26
Caietæ, Aeneas 22
Capuæ, Capys Troianus. 33

Chēnicij, Lotharius Imp. 62
Feſularum, Atlas 45
Formiarum, Lacones 22
Oſtiæ, Ancus 35
Piſarum, Pelops 41
Preneſte, Cæculus 36
Puteolorum, Samij 30
Ricinæ, Aelius Imp. 15
Senogalliæ, Senones 14
Tiburis, Tiburtus 36
Tuſculi, Telegonus 35
Vetuloniæ, Lydi 28

X

Xenodochea,
Florentinum 45
Auguſtanũ Fuggarorũ. 54
Senenſe 40

FINIS.

INDEX IN GEORG. FA- bricij Romam.

Acceptorius mons 126
Adonidis templum 99
Aelia uia 44
Aelius pons 149
Aemilia trib.58.uia.46. 47 (cus 128
Aemilius pons.151. porti
Aerarium populi Ro. in æde Saturni 80
Aeſculapij templũ. 85.76
S.Agathæ templum 86
S.Agnetis porta 35
agonales ludi 31
agonenſis porta 35
agonium forum, 69. campus. 99.72. mons. 31. porta 35
agrippæ campus.72. lauacra.66.porticus. 130. 124
agrippinæ thermæ 30. 158.165
albana uia 49
albudinus lacus 155
albula fl. 140
alexandrina aqua. 151.152
alexandri Nympheum. 161.thermæ 151.167
S.Alexij templum 83
almus fl. 142
alſietina aqua.151.152.154
alta ſemita & uia 43
amerina uia 47
annonæ templum 103
amphitheatrum. 111. eius porticus 133
S.Anaſtaſiæ templũ. 84
S.Angeli caſtellum 39. pons. 149. templum. 68.87.126
angeli Clocij domus 180
anienſis tribus 58
anio uetus & nouus.151
annei Senecæ domus.108
annia uia 47
anulariæ ſcalæ 107
antonini aqua.151.columna.112.porticus. 126. ſtatua. 20. thermæ. 43.166
antonius Salamanca. 18
antonij Caracallæ circus 117
antonij Pij porticus.130
antonius Zantanus 18
apellis tabula 83
S. Apollinaris tẽplũ. 82
apollinis Actiaci tẽp.81

Capi-

Capitolini. 82. circi Flaminij ibid.
apollinis mons 31
apollinis naualis templum. 81. item tutoris 98
apollinis Palatini porticus. 123. tēplum. 81. item Paretonij 81 Vaticani 82
apollinis templum. 76. 116
apothecæ obſcuræ 128
apoxyomeni ſignum 165
appia aqua 151 uia 51. 171
appiæ riuus 29. 37. 142
aquæductus urbis 151
aquæ religioſæ in urbe. 142
aquarum curatores. 152. ornamenta 143
aquilij domus 180
archiæ ſepulchrum 172
archimonij forum 69
arcus cur apud Romanos erecti 136
ardeatina uia 52
argentarium forum 69
argentina turris 26. 127
argonautarū porticus 134
arnus fl. 144
aſidata porticus 133
aſinaria porta 36
athenienſe theatrum 111
Q. Attæ ſepulchrum 171
attici domus 108
auentinus mons. 25. unde dictus. 28. eius deſcriptio 27
auentini regis ſepulchrum. 27 28
aufeia aqua 152
augusta aqua 152
auguſtus mons 28
augusti ancillæ ſepulchrum 172
augusti aureæ et argenteæ ſtatuæ. 81. coloſſus. 65. forum. 65. porticus. 130. ſepulchrum. 173. templum 99
aureliana aqua. 152. ſiue aurelia. 154. porta. 34. 38. uia. 53. 173
aureliani thermæ 168
aurelius pons 149
Aureus mons 33
aurigantium factiones. 121
auroræ templum 88
Auſonia uia 50

B

Bacchi templum. 93. 85. 73

bacchan

bacchantium mores & ritus 86
balbi porticus.128. theatrũ 111
balneãdi apud Ro.ratio.157
baptiſterium Vaticani.154
S. Bartholomei pons.150. templum 79
boarium forum 67
boethij domus 19
bonæ deæ templum. 91.105
boni euentus templum 87
bouis caput 118

C

Caballi marmorei 31.68
caballinus mons 31
caci ſpelunca 27
S. Cæciliæ temp. 166
Cæcilij poetæ ſepulchrũ.33
cæſaris arcus.136.forũ.64. horti.89.theatrum 111
cæſiorum domus 180
cæſtij pyramis 27
calatini ſepulchrum 171
calui domus 107
camilla tribus 59.60
camilli arcus 136.137
camœna porta 37
campana uia 49.171
campus 71
campi urbis Romæ 69
capena porta 27.34.37
capitolinus mons 26
capitolij porticus 133
caprotinæ feriæ 100
capuanum theatrum 111
carcer plebis 90
carinæ 29
carmentalis porta 39
carmentæ templum. 90.ſaxum 80
caßij domus. 90. theatrum 111
caſſia uia 47.53.173
caſtella urbis quatuor 164
caſtelli pons 149
caſtoris & pollucis templum 76.85
catularia porta 40
Q. Catuli porticus 128
cedítij forum 69
cellæ arcus 179
ceſtius pons 150
ceſtij ſepulchrum 175
cereris et Bachi templa cur apud Carthagineſes coniuncta 73
Ciceronis domus.107.127. ſepulchrum 172
cimbricum, locus 140

circus 114
circus ad murum. 117. intimus 117 maximus. 25. 114.
circi maximi porticus 133
circi uarij 110
circenſe tomentum 15
ciſpius mons 29
citorus mons 126
clatræ mons 31
claudia aqua 36 151. 152 155 156. tribus 58 uia 46 47. 52
claudij balneæ. 159. porticus. 151. theatrum 111
claudiorum ſepultura 169
clauſa porta 34
clementiæ temp. 106
cloacina 102
Clodia uia 47
cluacina 102
cluſtumina tribus 59
cochlis columna 66
cœlius mons 25. 28
cælimontana porta 34 36
cærulea aqua 151. 152
collatina porta 34. 35 uia 47
collina porta 35 tribus. 58
colloſſeum theatri. 28. 112
commodi thermæ 166
comitum turris 75
concordiæ porticus. 26. 126 templum 93. 135
conſi templum 85
conſtantini arcus 25. 119. 139. porticus. 132. thermæ 169
conſularis uia 53
cornelia uia. 54. tribus. 58
corneliorum domus. 31. 164 thermæ 164
corneta 68
corniſcarum temp. 105
corui a uis ſepultura 172
coruorum macellum 43
corybantium æs 103
craſſi domus 106
cruſtumina tribus 58
cupedinis forum 68
cupidinis templum 75
curionis theatrum 111
cuiria aqua 152
cutrius lacus 63
cybelis templum 78. 103
cymina aqua 151 uia 47.

D

Dacici belli ſculptura 67
Danai filiarum effigies 124
decij palatium. 30. thermæ 167.188
dianæ collis. 27. templũ. 88 91.104
didij Iuliani ſepulchrum. 17.
diocletiani thermæ.72.168
dodonaum æs 103
Domitiana uia 41
Domitiani arcus. 138. naumachia. 32. ſepulchrum 171. templum. 76. thermæ 166
druſi arcus 136
duumuiri fanorum 74

E

Elephantini libri 65
ennij poetæ domus. 108. ſepulchrum 172
equiria 89.72
equi marmorei 31
europæ porticus 134
eſquilina porta.34. 36. tribus 58
eſquilinus cãpus.71.mõs.30
eſquilius mons 29.30
eſquilinum forum 69
eſquilinus pons 150
excubinus mons 30
exquilinus mons ibid.
extare 58

F

Fabia tribus 58
Fabianus arcus.136.157.fornix 136
faberij porticus 128
fabraria porticus 128
fabricius pons 150
fabricij ſepulchrum 169
Fagutalis mons 30
falerina tribus 58
fauni templum 86
Fauſtinæ porticus.132.templum 85
fauſti balneæ 160
ferentina porta 37
fidij templum 98
figulenſis porta 35
figulinus cãpus. 27.72.117
flacci domus 128
flaminia uia 46.53 170
porticus 132
flaminius circus 26.116
flauia tribus 59.61
floralium circus 117
Floræ campus 27
flumentana porta 34.35

fluminis

ſluminibus dij cur appoſiti 144
fœcunditatis templum. 106
fontinalis porta 38
fontium ornamenta 143
fontibus ſimulachra appoſita 143. 144
fora Romana ad ſplendorem urbis facta 62
fori tres 65
fornicata uia 44
fortis fortunæ templum. 89
fortunati balneæ 160
fortunæ mammoſæ temp. 102. item Plebeiæ. 102. Primigeniæ. eod. reducis 103. Tarpeiæ. 102. uirilis ſimulachrum 88. 89
fontinalis porta 37
fucinus lacus 155
G
Gabiana uia 50
gabiuſa porta 29. 34. 37
galbæ imp. ſepulchrum. 173
galeria tribus 58
gallieni arcus. 139. porticus. 132. ſepulchrum 172
galli Fauonij teſtamentum 86
Gallutij thermæ 164
germanici Cæſ. arcus 136
gordiani arcus. 136. nymphæum. 161. porticus. 132. thermæ 167
gothicum incendium 57
gratiani arcus 136
grylli balneæ 160
H
Hadriana aqua 151
hadriani moles. 39. templũ. 66. 80. 87. ſepulchrum 175
Herculana aqua 152
herculanus riuus 142. 152
hercules in Ara Maxima. 84
hercules thermarum et aquarum præſes 144
herculis pons. 151. porticus. 125. 129. ſimulachrum. 178. templum. 75. 84. 98
herculis Victoris templum. 83
herculeæ thermæ 144
heſperi ſepulchrum 173
holitorium forum 26
honoris templum 90
horatiorum campus 69
hortenſij domus. 107. porticus

hortenſij domus.107.porticus 128
hortorum uel Hortulorum cellis 31.35
hydriadum inſignia 245
hypethra 121

I

Ianualis porta 40
ianiculi mõtis deſcriptio.33
ianiculenſis pons 149
ianus quadrifrons. 26. eius templum 19
iani Curiatij templum 99
intimus circus 117
ionij ſepulchrum 173
iſidis fornix.76. porticus. 135.ſacra.90.templa.89 90
iuturnæ lacus 76
iugarium forum 69
iulia aqua.151.156.porta.39
iuliani ſepulchrũ.171. templum 139
iunonis ſacellum.74. Capitolinæ templum.87. & Capratinæ 100 Lucinæ.87.Matutæ.87.Soſpitæ temp.103.Sororiæ 100
iulius uicus 84
Iulij porticus 130
iulij Cæſaris templum 76
iuſtitiæ temp. 106
iuturnæ aqua & fons. 143
iupiter Capitolinus. 77. Palatinus.77.Piſtor 145
iouis campus 70.
iouis Arbitratoris temp.97. & Capitolini 76 Conſeruatoris.97. Fagutalis.96.Feretrij.77.Inuentoris.96.Inuicti. 96. Prædatoris.96. Propugnatoris. 97.98.ſtatoris 76.97.Tarpeij. 119. Victoris. 78. eius porticus. 124
iouis in inſula templum.79

L

Lata uia 43
laterana porta 36
latina porta. 34.37.50.171
latium forum 63
lauernæ temp. 105
lauernalis porta 35
lauicana porta. 36.uia. 29. 49.171
laurentina uia.52. 172. templum 87
lemonia tribus 58

leonina urbs, et eius portæ. 38. & 34
lepidi pons 151
libera porta 39
libertatis porticus. 126. 127
libitinenſis porta 40
libonis puteal 64
libri elephantini 60
licinij campus 70 ſepulchrum 170
liuiæ porticus. 130. 131. templum 105
loculorum faciendorum ratio 179
Luculli ager 153
lunæ templum 76
lupi balneæ 160
lycaonia inſula 150

M

Magnum forum 63
maior porta 36
mancipes 54
M. Manlij domus 108
marcelli porticus. 131. tēplū. 89. 93. theatrum. 26. 69. 111. 112
marti Nympheum. 161
martij campi porticus 134
marforius 145
mariana aqua 142
marij trophæa 139 ſepulchrum 171
marliani laus 18
marmoratus pons 151
marſyæ ſtatua 64
martia aqua. 151. 152. 153. 154
martis templa. 76. 82. 83. 97. 98
martialis poetæ domus. 109
martialis campus 71
martius campus 70
matutæ templum 88
maximus Circus 114
mecœnatis horti 72. 109
mercurij aqua. 142. porticus. 68. 126. templū. 87.
meta ſudans 19. 119
metelli porticus 97. 127
metellorum ſepulchra 172
methodij porta 36
metia porta. 36. tribus 58
menia tribus 59. 60
miliarenſis porticus 135
miluius pons 149
mineruæ ſacellū, templum 92. 108. Auentinæ. 104. Capitolinæ. 92. captæ. 104. Chalcidicæ. eod. Medicæ eod.

Minicia

minicia porticus 129.133
minutia porta 40
minturnenſe theatrum 111
moluius pons 149
mõtanaria platea. 69 (257
montes à quibus urbi additi
montorius 33
mugionia porta 39
muluius pons 149
murcia dea 27
murcius mons eod.
muſarum templum 75
mutia prata 33
murini templum 99

N

Narnienſis tribus 58
naualis porta 34.38
nauis ex Thaſio lapide 85
nemeſis temp. 105
neptuni porticus. 126. templum 84
nerei templum 90.167
neronis arcus. 136. balneæ. 158. Circus. 117. naumachia. 33. porticus. 131. 132. 135. ſepulchrum. 32. theatrũ. 111. thermæ. 66. 165.
neroniana aqua 152 (167
neronianum incendium. 55
nerua forũ. 66. porticus. 131
neuia porta 34.36
nomentana porta 35
noua uia 43
nouati balneæ. 158. thermæ. (30
numæ ſepulchrum 33
numẽtana porta. 35. uia 48
numicia uia 52
numentana uia 173
numerij Equitij habitatio. 68.
numicij porticus 128. 129
nymphea 161
nympheum Leucopetreæ. 162

O

Ocriculana tribus 58
octauij porticus 26
octauiæ porticus. 127. 130. 127
Odeum 118. 121
olympiadis balneæ 159. thermæ 30
opis templum 76
oppius mons 29
oſtienſis porta. 27. 37. uia 52. 53. 173
oſtium op. 140
ouſentina tribus 58. 59
Ouidij Naſonis domus. 109

Ouilia 44

P

Pallantis ſepulchrum 171
palatina tribus 58
palatij nomen unde 26
palatij porta 39
palatinæ balneæ. 158. thermæ 164
palatinus pons. 150 mons. 25.34. unde dictus 26
pandana porta 39
panos Lycæi templum 84
pantheum 78. 79. 119
papiria tribus 58
paridis ſepulchrum 170
patricius uicus 29
pauli balneæ 159
pentapylon 97
pertuſa porta 39
petronia aqua 143
philippi domus 107. porticus 125. 129 thermæ 168
phœbus prudentiæ deus. 73. eius templum cur antiquitus Cereris & Bacchi templis coniunctum. 73
piacularis porta 40
piconia fons 154
pietatis templum 90.91
pinciana porta 35
pincij ſenatoris palatium. 35
piſcarium forum 68
piſcinaria 44
piſtorium forum 68
plinij Iunioris domus 108
poblicia tribus 59
poblicij ſepulchrum 169
pœti balneæ 161
pollia tribus 58
polycleti balneæ 159
pompeia uia 41
pompeij imago 129. porticus. 119. theatrum. 66. 111. eod. eius rudera 72
pōponij Attici ſepulchrum. 172
pomptina tribus 59
ſiue Pontina 58
pontici balneæ 160
popilia tribus 58
poppeæ templum 106
portæ ueteris & nouæ Romæ. 34 inde 53.135
porciorum domus 180
poſthuma uia 41
prætorianus circus 118
preneſtina uia 49.171

propertij domus 109
pyramis quid 175

Q

Quietis templum 93.105
quatuoruiri uiarum tuendarum 41
querquetulana porta 35
mons 28
quirina tribus 58
quirinalis collis 31.porta 34.35
quirini porticus 125.135

R

Ratumena porta 40
Raudusculana 36
recta uia 44
regiones urbis 55.56.57
reguli porticus 133
remurius mons 27
rheni colossus 144
ridiculi campus 69
rolandi ſtatua 64
roma noua 38
roma æterna. 22 & 23 ſepticollis 25
roma Gothico incendio cōſumpta. 57. itē Neronis 55
romanula porta 39
romanæ urbis dies natalis 96 diuini honores 22
romanum forum 62
romæ incrementa & interitus. 24 ſitus et ambitus 20. ſtatua 23
romilia tribus 58
romuli arcus. 137 templum 26.75.84. urbs 39
romulius mons 25
rumon fl. 140
ruptus pons 149
ruſticanæ tribus triginta 58

S

Sabatina aqua. 151. 152. 153 tribus 58
ſabellæ familiæ palatiū. 112
ſacer pons 151
ſacra uia 42
ſacrauienſes 43
ſalaria porta & uia. 35.45 47.170
ſaluſtiani horti. 64 domus. 107. forum 64
ſalutaris porta 40
ſalutis templum 76.92
ſancti ſpiritus porta 39
ſanctorū omniū templū. 78
ſangi templum 99
ſangualis porta 40

ſapinia tribus 59
ſarapidis fornix 76
ſaturnia porta 39
ſaturninum æs 81
ſaturni templum. 31.76.80
ſaturnius mons 26
ſaxonum ſchola 39
ſcaptia tribus 58
ſcauri theatrum 111
ſcelerata porta 39
ſceleratus campus 70
ſcipionis Africani ſepulchrū 173. Naſicæ porticus. 127 ſepulchrum 32.171
ſegeſtæ templum 103
ſemproniȷ Tucidani ſepulchrum 171
ſenatorum pons 150
ſenecæ domus 108
ſeptimiana aqua 154
ſeptimia porta 34.38
ſeptimiȷ arcus 26.62.138
ſeptorum porticus 133(169
ſepulchrorum in urbe loca
ſerapidis templum 99
ſergia tribus 58
ſergiȷ tēplū. 93. ſerra fl. 140
ſeruiȷ ſulpitiȷ ſepultura. 169
ſeruiliorum ſepultura 172
Seueri balneæ. 160. 161. porticus. 126. ſeptizoniū. 28. 43. thermæ 166
ſibyllæ de Romæ interitu uaticinium 24(86.125
ſiluani porticus. 125 templū
ſimbriuius fl. 155
ſixti pons. 150 templum. 90
ſolis templum 32.76
ſororium tigillum 100
ſtadium 120
ſtatiliȷ Tauri palatium. 112 theatrum 28.66.111
ſtellæ domus 109
ſtellatina tribus 58
ſtephani balneæ 158
ſtercoraria porta 40
ſuarium forum 68
ſubiecta porta 39
ſublaqueum 156
ſublicius pons 151
ſuburbana tribus 58
ſuburana uia 44
ſuburanum forum 69
ſuburenſes 43
ſuburra 29
ſuburranus mons eod.
ſucurana tribus 59
ſumani templum 99
ſuræ domus 109
ſyriacæ thermæ 167

ex Tabernis

T

ex Tabernis Romæ templa conſtructa 80
tabernolæ regio 29
tarpeia porta 39
tarpeius mons. 26. pōs. 150
tarquin. ager. 70. aggeres 35
tatij Sabini ſedes, 26. ſepulchrum 27
Taurina porta 36
telluris templum 90
templa extra et intra urbē pluſquam trecenta 95
templa gentilium in diuorū templa mutata 73
templorum ornamenta olim lignea & fictilia. 93
tepula aqua 151
terentina tribus 58
terentum ſt. 140
teſtaceus mons 27. 72
theatra uaria 110
S. Theodori templum 84
Theodoſij arcus 136
thermæ urbis 163
Theſsali medici Neronis ſepulchrum 172
Tiberij theatrum 112
tiberinus cāpus. 70. ſt. 140
tiberis deſcriptio, eod. inundationes 141
tiburtinus lapis 169
tigillini balneæ 161
titi amphitheatrū. 28. 119. arcus. 62. 137. theatrū. 111. 112 thermæ 66. 165.
traiana aqua. 152. porta. 38 uia 52. 53
traiani arcus. 136. colūna. 67 forū. 26. 66. 119. porticus 131. theatrum. 111. thermæ 166 167
tramentina tribus 58
tranſitorium forum 66
tranſtyberina regio 57
tribus urbis. 55. 57. triplici ratione diſtinctæ 58
trigemina porta 34. 37
trigonia porta 39
triūphalis pons. 150. porta. 39 uia. 44. 54.
tuccæ balneæ 160
tullianus carcer 26
tulliolæ cadauer nouiter inuentum 172
turionis porta 39
tuſculana uia 49
tutullinæ temp. 105. 108.
tyburtina pila 32. 109 porta. 36. uia 48. 171

Vacunæ

V

Vacunæ temp. 104
uagitanus deus 32
ualeria porta.37.uia.37.50
ualerij Publicolæ ſepultura 169
uallarum domus.180 (167
uarij balneæ. 161. thermæ.
uaticanus cãpus.72.põs.150 montis deſcriptio 32
uectigalia certis hominib. à uiarũ curator. locata.54
ueientana porta.39.trib.58
uelabrum 26.67.
uelina tribus 58
uelum aureum 67
uenus conſors. 24 (126
ueneris Erycinæ porticus.
ueneris templũ.75.76.Capitolinæ. 100. Cluacinæ 101. Lubentinæ. eod. Romanæ.eod.theatri Pompeiani. 92. Verticordiæ. 101. Victricis. 92(95.101
ueneris et Romæ templum.
uentorum ſimulachra. 178
ueronenſe theatrum 111
ueſtæ templum 77.88.
ueturia tribus 58
uetus forum 63
ufentina tribus 59
uiæ intra & extra urbem. 40.45.urbanæ 41
uiarum curatores.eod.latitudo & longitudo. 45. magnificentia 41
uiarũ munitiones, et reſtaurationes 54
uictoriæ alatæ, 67. eius fornix. 136. templum 105
uiminalis campus.72.montis deſcriptio 30
uiminalis porta 34.35
uinaria porta 38
uipſani porticus 133
uirginis aqua 112.151.155
uirgilij domus.190.turris.19
uiridaria porta 39
uirgo ad martyres 78
uirtutis templum 90
uitellia uia 54
uitri officina 116
uiuarij campus 72
ulpia tribus 59.61
uolitina tribus 58.59
uotina tribus 59
urbanæ tribus 58
urnarum condẽdarum.170
uulcani campus 69

X

Xyſtus 120.121

FINIS.